

खण्ड २: नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण

२.१ नगरको चित्रण

२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना तथा राजनीतिक, प्रशासनिक विभाजन

धरान नगरपालिका (ध.न.पा.) पूर्वी नेपालको महाभारत पर्वत शृङ्खलाको फेरी तथा समथर तराईको शिर भागमा पहाड र तराईको संगम स्थलको रूपमा अवस्थित एक सुन्दर नगरी हो। पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रको सुनसरी जिल्लामा पर्ने ध.न.पा. यस जिल्लाको तीन नगरपालिकाहरु मध्येको एक हो। विश्वमान चित्रमा यो नगरपालिका $26^{\circ} 46' 30''$ देखि $26^{\circ} 52' 30''$ उत्तरी अक्षांश र $87^{\circ} 14' 14''$ देखि $87^{\circ} 27'$ पूर्वी देशान्तर वीचमा अवस्थित छ। पहुँच (Accessibility) को सुविधाको हिसाबले ध.न.पा.लाई सुगम मान्युपर्छ। विराटनगर र इटहरी जस्ता ठूला शहरबाट कोशी राजमार्ग हुदै धरान पुग्न सजिलो छ, भने धरान न.पा. हुदै धनकुटा, भोजपुर, संखुवासभा र तेह्रथुम जिल्ला पुग्न सकिन्छ।

सीमाना

धरान नगरपालिका सुनसरी जिल्लाको १५ इलाका मध्य इलाका न १ मा पर्दछ। कुल २२.४ व.कि.मी. क्षेत्रफलमा फैलिएको यो नगरपालिकाको क्षेत्रफल जिल्ला (१२५७ वर्ग कि.मी.) को 1.7% र नेपालको कुल भूभाग 14.7% व.कि.मी को 0.07% हुन आउछ। धरान न.पा.को पुर्वमा पञ्चकन्या गाविस र सेउती खोला पश्चिममा सर्दुखोला, विष्णुपादुका गाविस उत्तरमा भोडेटार र पञ्चकन्या गाविस र दक्षिण तर्फ चारकोसे भाँडि पर्दछ।

राजनीतिक, प्रशासनिक विभाजन

धरान नगरपालिकामा जम्मा १९ वटा वडाहरु छन् जसको क्षेत्रफल तालिका नं. २.१ प्रस्तुत गरिएको छ। वडा नं. ८, ११, १३, १४, १५, १६, १७ र १८ वाहेकका सबै वडाहरु १ वर्ग कि.मी. भन्दा कमका रहेका छन्। सबै भन्दा ठुलो वडाको रूपमा रहेको वडा नं. १३ ले करिब 4.21 व.कि.मी. ओगटेको छ, जुन सबै भन्दा सानो वडा नं. ५ (0.06 व.कि.मी.) ओगटेको क्षेत्रफल भन्दा करिब 50 गुणाले ठुलो देखिन्छ। वडा नं. १, २, ५, ६, र ७ ले धरान नगरको पूरानो बजार क्षेत्र जनाउछ, भने बँकी वडाहरु नयाँ वडा, बजार/बस्ती क्षेत्रको रूपमा रहेको देखिन्छ भने वडा नं. ११, १७ र १५ मिश्रित ग्रामिण तथा शहरी क्षेत्रको रूपमा विकास हुदै गएको पाइन्छ।

तालिका नं. २.१ वडागत क्षेत्रफल तथा वस्ती / बजारको विवरण

वडा	क्षेत्रफल	%मा	जम्मा	बस्ती/बजारको नाम
१	०.१२	०.५७	३	शिखर टोल, पृथ्वी पथ, पूरानो बजार
२	०.०९	०.४३	४	सिहदेवी, गिता पथ, रत्न टोल, रा.ब.बैंक
३	०.१४	०.६६	६	कैलाशपथ, कृष्ण मन्दिर, चाईना चोक, दोभान लाईन, जाल्या, सदन मार्ग
४	०.२८	१.३३	२	लक्ष्मि चोक, साईराम
५	०.०६	०.२८	३	गिता मन्दिर, छाता चोक, हलाक कार्यालय
६	०.०७	०.३३	४	देशी लाइन, भानु चोक, निकेतन, दोभान
७	०.१९	०.९०	४	भोटे पूल, शुक पथ, किरात मार्ग
८	१.५१	७.१५	७	धरान औद्योगिक क्षेत्र, राम्पाङ्ग, शिद्धकाली, सभागृह, केयाम्प रोड, धनकुटे सडक
९	०.२१	०.९९	२	पुतली लाईन, चर्च लाईन
१०	०.३८	१.८०	५	बेलगाढी, देउराली, महेन्द्रक्याम्पस, नारायण चोक, शिवजी चोक, पानि ट्राईङ्ग
११	१.१५	९.२३	८	दुर्गा चोक, विष्णु पादुका मार्ग, सिर्जना मङ्गल बाटे, चतरा लाईन, कल्याण चोक,
१२	०.२९	१.३७	४	चतरा लाईन, नगरसातिका, चतरा बसपार्क, लोक पथ
१३	४.१३	१९.५५	७	फुस्ते, ब्रिटिस क्याम्प, प्रहरी स्कूल, पेन्सन क्याम्प, राई टोल, स्टेडियम, पशुपति
१४	२.२	१०.४२	८	विनयपुर, पञ्चकन्या, दन्तकाली, अमर हाट, नारायणपुर, हात्तिसार, पिण्डेश्वर,
१५	२.४३	११.५१	५	चाम्लिङ्ग चोक, माधन चोक, मामा चोक, मनमोहन चोक, वरगाढी
१६	१.२३	५.८२	४	भिमशेन पथ, समिचोक, भुपि मार्ग, वाटिका स्कुल
१७	३.१५	१४.९१	६	सरस्वती चोक, रेत्वे चोक, तल्लोघोप, एन्का मार्ग, आदर्श चोक, रत्न चोक
१८	२.०५	९.७१	२	घोपा क्याम्प, वुद्ध चोक
१९	०.६४	३.०३	६	यलम्बर चोक, किरात चोक, विरेन्द्र चोक, भिक्टेरिया चोक, दिपेन्द्र चोक
जम्मा	२१.१२	१००	१०	

श्रोत : धरान न.पा. टोपोग्राफि म्याप, Update 2066,

२.१.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि

वि.स. १९४३ मा श्री ३ वीर शम्शेर प्रधानमन्त्री भएपछि भारत स्थित ईस्ट इण्डीया कम्पनीको माग अनुसार रेलवे लाइन ओछ्याउन सख्वाको काठ चाहिने भएकोले (नेपाली परम्परागत चलन अनुसार खट वनाई खटमाथि मुढाँ चडाएर तल र माथिवाट आरावालले आराद्वारा मुढाँचिर्ने ठाउंलाई धरान भनिन्छ) | भारत तर्फ काठ पठाउन जंगलमा जताजै धरान देखिन थाल्योयसरी धरान नगरपालिकाको नामाकरण भएको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि रहेको छ |

वि.स. १९५८ सालमा श्री ३ चन्द्रशम्शेर प्रधानमन्त्री भएपछि धरान ३ खोल्सापारी बजार बसाउन सरकारी उर्दी जारी भएको र जग्गाको वितरण पनि भएकोले वि.स. १९५८ साललाई धरान स्थापनको आधिकारीक आधार मान्न सकिन्छ | वि.स. १९६० सालमा श्री ३ चन्द्र. शम्शेर को धरान सवारी, धरानको दोस्रो नापी, वि.स. १९६० सालमा नै सिहाँदेवी मन्दिरको स्थापना संग धरान नगर विस्तारको क्रम मानिन्छ |

वि.स. १९७० सालमा तेस्रो नापी भई पुरानो बजार खोल्सापारी (धरान ३) मा व्यवस्थित वसोवासको व्यवस्था हटिया लाग्ने चलनको प्रारम्भ भई पुरानो बजारलाई (चन्द्रपुर बजार भनी नामाकरण गरियो) | अतः वि.स. १९५८ मा जग्गा वितरण १९७० सालमा तेस्रो नापी सम्म आइपुग्दा धरानमा बाक्लो वस्ति बसिसकेको देखिन्छ | वि.स. १९७२ सालमा धरानको डिमारकेशन (सिमाङ्गन) भएको हो | वि.स. १९९२ सालमा श्री ३ जुद्ध शम्शेरको धरान सवारी र नयां बजार बनाउने योजना बन्यो | २०१५–२०१६ सालमा केदारनाथ खनाल धरान नगरपालिकाको प्रथम नगर प्रमुख हुनुभयो | २०१७ पसालमा धरान ९ वटा वडामा विभाजित भयो | २०१९ सालमा धरानलाई ११ वटा वडामा वार्डियो | २०३५ सालमा घोपा गाउँ पंचायतको १,२,३ लाई धरान १७ र १८, ५ र ६ लाई धरान १६मा गाभियो, भने वाभगरा गाउँ पंचायतको १, २, ३ लाई धरान १५ मा गाभिएर हाल धरान नगर १९ वडामा विभक्त छ |

२.१.३ भू-क्षेत्र (टोपोग्राफी)

सुनसरी जिल्लाको उत्तर पूर्वी भागमा अवस्थित धरान नगरपालिका समुन्द्री सतहबाट ३०५मीटर को उचाईमा अवस्थिता छ | भेडेटारको फेदवाट तल सम्म वस्ती फैलिएको हुनले भौगोलिक वनावटको आधारमा यस नगरपालिकालाई वेसी प्रदेश र तराई प्रदेशमा विभाजन गर्न सकिन्छ | यस नगर पालिकाको पुर्वमा सेउति खोलार पश्चिममा सर्दुखोला भएको कारणले यसको पानी निकास दुवै दिशामा सहज छ | यसरी ४ किल्ला भित्रको भौगोलिक संरचनालाई हेर्दा समधर फाँटका साथै घना जङ्गल र पाहाडि शृखला समेतको मनोरम दृश्य को विचमा धरान नगरले आफ्नो वास्तविक पहिचान प्रस्तुत गरेको छ |

धरान नगरपालिकाको उत्तर पश्चिम कुनावाट देखिने नगरपालिका क्षेत्रको दृश्य

२.१.४ जलवायु

पहाड र तराई भाग भावर प्रदेशमा अवस्तित हुनाले धरान नगरपालिकाको हावापानी उष्ण मनसुनी प्रकारको रहेको छ। हावापानीको अवस्थालाई हेर्दा गर्मिमा उच्चतम २८ देखि ३० डिग्री सेल्सियस तापकम र जाडोमा न्युनतम १४ देखि १८ डिग्री सेल्सियस सम्मको तापकम पुग्छ। त्यसैगरी यस नगर पालिकामा औषत वर्षा २६२६ मिली मिटर रहेको।

२.१.५ जलाशय

यहाँको प्रमुख खोलाहरूमा सेउती र सर्दु खोलाहुन।

२.१.६ भेषभूषा र रहन-सहन

यस धरान नगरपालिका भित्र सबै जातिहरूको बसोवास भएता पनि मुख्य गरी राई, लिम्बु, नेवार, तामाङ्ग, गुरुङ, मगर, जातिको बाहुल्य पाईन्छ। नेवार जातिले आफै भाषा नेवारी बोल्चन्। उनिहरु प्राय गरी वडा नं. १, २ मा बसोवास गरेको पाईन्छ भने अन्य जनजातीहरु अरु वडाहरू ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, मा छरिएर रहेको पाईन्छ। धरानको वडा नं. १, २ ३ आसपासमा मारवाडी र नेवार बस्ती छ जुन वडाहरू पहिलेको बजार र हाल पुरानो बजारकोरूपमा चिनिन्छ। यहाँ बसोवास गर्ने आदिवासीहरूको रहन सहन मिल्दोजुल्दो भएको पाईन्छ। भने अन्यको केहि फरक रहेको छ। यस क्षेत्रमा रहेका आदिवासीहरूको पहिरनमा पुरुषको मुख्यतया दाउरासुर्वाल, पटुका ढाकाको टोपी, इस्टकोट, र महिलाको चौवन्दी, पटुका, फरिया, नै मुख्य छन् भने गहनामा मुन्द्री, बुलाकर्ती, फुली, कल्ली, चुरा, शिरफूल, कन्ठ आदि हुने गरेको पाईन्छ। धरान नगरपालिका क्षेत्रमा बसोवास गर्ने अधिकतम घरधुरीका व्यक्तिहरू विदेश आवतजावत गर्ने गरेकोले गर्दा केहि हद सम्म पश्चिम शैलिको पहिरन र रहनसहन पनि हुने गरेको पाईन्छ। नगर क्षेत्रमा बसोवार गर्ने जनसंख्याहरू सबै आफ्नो ऐतिहासिक भेषभूषा र रहनसहनलाई जर्गेना वा संरक्षण गर्नु पर्ने कुरामा सजक भएको कुरा यँहा हुने चाडपर्वमा तथा विशेष कार्यक्रमहरूमा हुने उपस्थिति र भेषभूषाले प्रष्ट हुन्छ। यहाँ बसोवास गर्नेहरूको सांस्कृतिक परम्पराहरू हिन्दू, किराँत, बौद्ध, धर्मको अनुसार नै हुने गरेको देखिन्छ भने यहाँका जनसंख या मध्येकाहरू छिमेकी जिल्ला संखुवासभा, भोजपुर, खोटाङ्ग, धनकुटा, क्षेत्र बाट आएको तथ्याङ्गरहेको देखिन्छ। यो नगर क्षेत्रका भू-भाग हरु तराई सँग जोडिएको तथा यहाँ मेधेसी मुलुकका जनसंख्याहरू पनि रहेको पाईन्छ भने यहाँकाहरू मेलाघुम्ने तथा सबैजसो चाडपर्वमा मेला लाग्ने गरेको देखिन्छ।

२.१.७ प्रमुख स्थलहरू

२.१.७.१ धार्मिक स्थलहरू

विविध जातजातिको बसोवास स्थलको रूपमा रहेको ध.न.पा.मा धेरै थरीका धार्मिक स्थलहरू रहेका छन्। धरान नगरपालिका भित्र भएका प्रमुख देवदेवी लगायतका धार्मिक स्थानहरूको विवरण तालिका नं. २.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं २.२ ध.न.पा. का धार्मिक स्थल

क्र.सं.	मन्दिरको नामावली	ठेगाना
१	राम मन्दिर	वडा नं.१
२	हनुमान मन्दिर	वडा नं.१
३	महादेव मन्दिर	वडा नं.१
४	सिंह देवी	वडा नं.२
५	वालाजी मन्दिर	वडा नं.२
६	गिता मन्दिर	वडा नं.२
७	कृष्ण मन्दिर	वडा नं.३
८	मस्तिष्ठ	वडा नं.३
९	साई बाबा	वडा नं.४
१०	चर्च	वडा नं.९

११	सिह भवानी मन्दिर	बडा नं. १०
११	देवी मन्दिर	बडा नं. १३
१२	बुढा सुब्बा मन्दिर	बडा नं. १४
१३	दन्त काली मन्दिर	बडा नं १४
१४	पिण्डेश्वर मन्दिर	बडा नं १४
१५	पञ्चकन्या मन्दिर	बडा नं १४
१६	गणेश मन्दिर	बडा नं १४
१७	हनुमान मन्दिर	बडा नं १४
१८	चर्च	बडा नं. १५
१९	हारती मन्दिर	बडा नं. १६
२०	चर्च	बडा नं. १९
श्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, ध.न.पा. २०६६		

१. बुढासुब्बाको मन्दिर

विजयपुर डाडाँमा रहेको ४ प्रसिद मन्दिरहरु मध्ये बुढासुब्बा मन्दिर एक प्रकारको छुटै ऐतिहासिक रहस्य बोकेको मन्दिर हो । मन्दिरभित्र मूर्ति नभई माटोको एउटा ढिस्को छ । त्यहि ढिस्कोलाई बुढासुब्बा सुतेको मानी पूजा आजा हुदै आएको छ । उनलाई देवताकोरूपमा मान्दै पूजाआजा गरिन्छ । बुढासुब्बालाई सेन राजा कामदत्त सेनका मन्त्री वुद्धिकर्ण राईको समाधिको रूपमा मानिन्छ । किरातहरुको पवित्र तीर्थस्थल मानिए पनि सबै जातजातिका मानिसहरु दर्शनार्थको लागि देश विदेशबाट आउने गर्दछन् । टुप्पा नहुने बाँस हुनु, भुसुना, काग, स्याल देखानपनु र शीत नपनु यहाँको अलौकिक विशेषता हो । पूर्व क्षेत्रमा किराँत जाति हुदाहुदै पनि बुढासुब्बा मन्दिरका पूजारी मगर जातिका छन् । भनिन्छ, पृथ्वीनारायण शाहले जहाजहाँ विजय गर्दै गए त्यहाँ मगर जातिका पूजारी राख्दै गएका भन्नेकथा छ । बुढासुब्बा मन्दिरमा हरेक शनिवार भाकल बुझाउने हरुको भीड लाग्ने गर्दछ, त्यहाँ सुगुर र कुखुराका बली दिइन्छ । भविष्य वताउन मगर पूजारीहरु खपिस छन् ।

२ पञ्चकन्या मन्दिर

विजयपुर बजारको उत्तरी भागमा अवस्थित हिन्दु धर्मग्रन्थमा आधारित द्रोपदी, तारा, कुन्ती अहिल्या र मन्दोदरीलाई पञ्चकन्याको रूपमा अत्यन्त उच्च स्थान दिएका छन् ।

पाचं पाण्डवहरूले विजयपुरको यस क्षेत्रमा आई गुप्तवास बस्दा चँद्रुवा टाँगी अश्वमेघ यज्ञ गर्दा पुजिएका यिनै पन्चकन्या हरुको सम्फनास्वरूप पाँचवटा कलात्मक दुःखाका मूर्तिहरु यस मन्दिरमा रहेकाछन् । १७ औ शताव्दीका सेन राजाका पालामा निर्माण गरिएको उक्त मन्दिर धेरै पटक भूकम्पमा परी क्षतिविक्षत भई सालको रुखका फेदमा अवस्थित हुन पुगेकाले धरानस्थित श्री गणेश भण्डारद्वारा वि स २०४० सालमा जिर्णोद्धार एव आधुनिक प्यागोडा शैलिमा पुन निर्माण गरिएको छ । यस मन्दिरमा लाटा बहिरा र वालवालिकाहरूलाई दर्शन गराएमा बोल्न र सुन्न सक्ने हुन्छ भन्ने जनविश्वास रहेको छ ।

३ शक्ति पीठ श्री दन्तकालीं

समुन्द्र सतहदेखि १५७२ फिटको उचाईमा रहेको विजयपुर बजारको मुटुमा रहेको यो मन्दिर ऐतिहासिक र पौराणिक साथै पर्यटकीय दृष्टिले महत्वपूर्ण रहेका छ ।

शिवजीले दक्षकुण्डमा हामफालेको प्रिय पत्नी सतिदेवीको शवलाई बोकि विरक्त भएर पृथ्वी भ्रमण गर्दै हिडदा सतिदेवीका मृत शरीरवाट कुहिएर दाँत भरेकोले यस स्थानमा दन्तकाली मन्दिरको स्थापना भएको हो भन्ने कुरा स्वस्थानी ग्रन्थमा उल्लेख रहेको छ । नेपाल र भारतबाट आएर दैनिक सयौ भक्तजनहरूले दर्शन गर्ने गरेका छन् ।

४ शिव जटटा

धरान शहरको मुटु मानिने भानुचोक घण्टाघर देखि पूर्व उत्तर सेउती खोलाको उद्गमस्थल शिवजटटा भरना को प्राकृतिक सौन्दर्यका अतिरिक्त धार्मिक र ऐतिहासिक रूपमा समेत उल्लेखनिय छ । धार्मिक रूपमा सेउतिलाई शिवगाँगाँको नाम बाट पुकारिन्छ । सेन वशका राजा चन्द्र सेनका छोरा विरन्तर सेनकी रानी गर्भवति अवस्थामा मूर्त्यु भएकोले उनको दाहसस्कार शिवजटटाको फेदीमा गरिएकोले सतीघाट पनि भन्ने गरिन्छ । शिवजटटाको भरना सधै आकर्षणको केन्द्रविन्दुको रूपमा रहेकोले पिकनिक खान जानेहरुको घुइँचो हुने गर्दछ ।

५ श्री पिण्डेश्वर मन्दिर

यो विजयपुर डाडाँमा अवस्थित प्राचिन मन्दिरहरूमध्ये एक हो । ऐतिहासिकताको दृष्टिले यस मन्दिरको स्थापना निश्चितरूपले आजसम्म थाहा हुननसकेतापनि मन्दिरको अगाडी राखिएका दुईवटा विशाल घण्टाहरूले केहि हदसम्म मन्दिरको प्राचिनतालाई पुष्टी गरेका छन् । वि स १८८५ मा भीमसेनथापाले चढाएको भनि एउटा घण्टामा स्पष्ट उल्लेख छ भने अर्को घण्टाका अक्षरहरु उपिकएकाले कसले चढाएको भन्ने प्रष्टबुझिदैन । तर समकालिन राजा राजेन्द्र वीरविक्रम शाहले चढाएको अनुमान गरिएको छ । श्री स्कन्द महापुराणमा उल्लेख भए अनुसार देवता र दानव बाट समुन्द्र मन्थन गरी निस्केको अमृत घडा बारु राक्षस र भगवानहरु विच भगडा उत्पन्न हुदा रुद्र (शिव) ले मध्यस्थिता गरी राक्षसहरु मदिरा र भगवान हरूलाई अमृत पान गराएर भगवानले अमृतपुरै खाइ ' नसकेको ले बाकी अमृतलाई कहा राख्ने भन्ने समस्या पैदाहुदा पुन रुद्रले त्यस अमृतलाई पिनु बनाई रुद्राक्षयको विजयपुरमा राख्ने सल्लाह दिए र सबै भगवानहरूले रुद्रको प्रतिमा सहित पिण्डेश्वर लगाउन पिण्डेश्वर बाबाको मन्दिर स्थापना गरी पूजा आजा र मेलपर्वत शुरुवात गरे ।

भारत वर्षको नामाकारण पूर्व सिरों भारत वर्षलाई १४ अख्यमा विभाजन गरिएको थियो । ती १४ अख्य मध्ये दशौ अख्य रुद्राक्षय धरानको पिण्डेश्वरबाबा धाम लाई भनिन्छ । वि. स. २०३९ साल श्रावण देखि हरेक वर्षका श्रावण महिनाका सोमवारका दिन पिण्डेश्वरमाबोलबम प्रेमि लाखौ भक्तजनहरूले चतरा वा वराहाक्षेत्र बाट सप्तकोशीको जल ल्याएर पिण्डेश्वर शिवलिङ्गमा बोलबमको मन्त्रमय पवित्र शब्द उच्चारण गर्दै जल चढाएर पूजा गरी आफ्नो इच्छाएको वरदान माग्ने गर्दछन् ।

६. खत्रीधारा

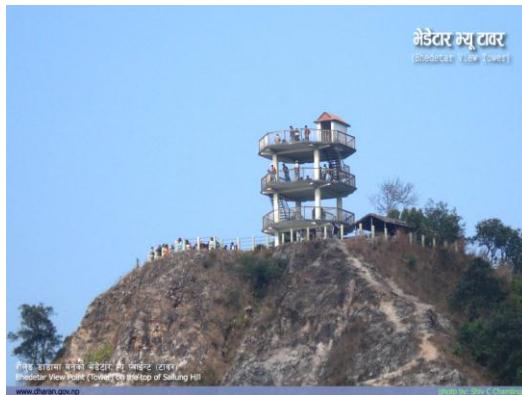
खत्रीधाराको पौराणिक नाम अत्रिधारा हो । बोल्दाबोल्दै अप्रभंश भई यसको नाम खत्रीधारा हुन गएको हो भन्ने भनाई छ । ब्रह्मा, विष्णु र महेश्वलाई पनि शिशुको रूपमा अवतरित गराएर स्तनपानद्वारा मातृत्वपूर्ण स्नेह दिने सती अनुसुयाले अनुनयविनिय गर्नु भएपछि दत्तात्रय रूपमा अत्रिर र अनुसुयाको पुण्य दिने महत्वपूर्ण स्थान छ । वि. स. २०१७ साल देखि फिंग समाज धरानबाट यही खत्रीधारामा ल्याई शब्द दाहसस्कारको परिपाठी बसाएको छ ।

२.१.७.२ पर्यटकीय महत्वका स्थलहरू

नगरपालिका क्षेत्रभित्र दृश्यावलोकन, मनोरञ्जन तथा पिकनिक आदिको रमाइलो लिन सकिने धेरै स्थलहरू छन्। ऐतिहासिक भेडेटार (चाल्स्प्याईन्ट), सेनगढी - (भताभुङ्गे राजाको दरबार), कोशी टापु, धजेडाँडा यस्ता उदाहरणहरू हुन्।

१. भेडेटार (चाल्स्प्याईन्ट)

धरानको जिरोप्याईन्ट देखि १६ कि . मी उत्तर दिशामा अवस्थित भेडेटार चुचुरा सुनसरी र धनकटा जिल्लाको संगमस्थल हो। समुन्द्री सतहदेखि १४३० मीटर उच्च पहाडी क्षेत्रमा रहेको र बाहौमास चिसो पहाडी हावा वहने हुनाले गर्मी मौसममा शीतल हावा खान र जाडो मौसममा पिकनिकको लागि भीड लागदछ।

भेडेटारलाई प्राकृतिक एसी पनि भन्ने गरिन्छ। वि. स. २०४० मा वेलायतको महारानी एलिजावेथका सुपुत्र युवराज चाल्स उक्त चुचुरोमा चढी दृश्यावलोकन गर्नु भएपछि दुई देशको गाढा मित्रताको प्रतिकस्वरूप त्यस डाँडाको नाम चाल्सप्याईन्ट राखिएको छ। यहा १० वटा जर्ति साना होटलहरू स्वच्छ पिउने पानी विजुलिबत्ति र यातायततको लागि बसको राम्रो सुविधा अतिरिक्त टेलिभिजन सब स्टेशन पनि रहेका छन्। यहा बाट पूर्वि तराइको रमाइलो फाटै सप्तकोशिको मनोरम दृश्य र पहाडी क्षेत्रका कुभर्ण मकालु कन्चनजङ्गा जस्ता हिमालहरूको दृश्यावलोकन गर्न सकिन्छ। हालै सैलुङ्ग डाँडा (चाल्स्प्याईनटमा) न्यू टावर निर्माण गरिएको छ यहाँ बाट साँझपछ सप्तकोशीमा सूयास्त भएको दृश्यावलोकन ज्यादैमनोरमपूर्ण देखिन्छ।

२. सेनगढी -(भताभुङ्गे राजाको दरबार)

विजयपुर बजार बाट उत्तरतर्फ पञ्चकन्या मन्दिर हुदै सालको जंगलको गोरेटो बाटोबाट करिब आधा किलोमिटर पैदल हिउेपछि सेनगढी अर्थात सेनवशी राजाको दरबार भताभुङ्गे दरबारको रूपमा चर्चित सो दरबार हाल भग्नावशेषको रूपमा मात्र रहेको छ।

वि.स ४७० मा नेपालको इतिहासमा सेन वंशका राजाहरूले शासन गरेको पाइन्छ। सेन वंशका प्रथम राजा लोहाङ्ग सेनदेखि कामदत्त र अतिहाङ्ग सम्मले यसै दरबारमा रही पूर्विनेपालमा अवस्थित तत्कालिन विजयपुर राज्यमा शासन गरेका थिए र पछि यसै दरबारमा वसी किंरात राजा यलम्वरले पनि लामो समयसम्म शासन गरेका इतिहासमा उल्लेख छ। उक्त दरबारको खण्डहरू संरक्षणका अभावमा संरक्षणको आवश्यकता महशुस गरी वि.स. २०५३ वैशाखमा किरात महत्वपूर्ण अवशेषहरूलाई संरचित गरिएको छ।

३. कोशी टापु

नेपाल अधिराज्यको अन्यत्र कुनै नपाइने टापूको उष्ण मौसमले जलवायुमा मात्र पाइने प्रमुख वन्य जन्तु अर्ना (wild buffalo) को वासस्थान संरक्षण गर्ने हेतुले २०३२ सालमा कुल ६५ वर्ग किलोमिटर र पछि २०३६ सालमा थप विस्तार गरी १७५ वर्ग कि. मी को फैलावटमा सप्तकोशी समेतलाई समेटेर स्थापित कोशी टापु वन्यजन्तु आरक्षणको स्थापना गरिएको हो। धरान बाट करीब ४० कि.मी पश्चिम दक्षिणमा अवस्थित अधिकाशं भाग अग्लो खर ढुङ्गी र घाँसे फॉटहरूले ढाकिएको र शिशौ ,ख्यर र सिमलका स साना पोथ्रापोथ्री हरूले भरिएको कोशी टापु दलदले अर्थात

सीमसार भूमिको लागि विश्वमै प्रशिद्ध छ भने यहाँ ४८० प्रजातिका चराचुरुङ्गीहरु पाइन्छ । अर्नाको राजधानी र चराचुरुङ्गीहरुको स्वर्ग भनेर चिनिने कोशी टापूमा चरा अध्ययन र उनिहरुको दृष्यावलोकन गर्नु विदेश पर्यटकहरु पनि आउने गर्दछन् । रुसको भर्खायान्स्क, श्रीलङ्घा, तिब्बत जस्ता देशहरुबाट समेत स्थनानतरित चराहरु migrated bird यहाँ स्थित रामसार साइडमा पर्ने र विश्वमै दुर्लभ मानिने स्वाम, प्याष्टिज नामक चरा पाइने हुदौ आज यसको महत्व बढन गएको छ । सप्तकोशीको सुन्दर एवं अन्य वन्यजन्तुहरुको प्राकृतिक चिडियाखाना जस्तै कोशी टापूमा विहार तथा दृष्यावलोकन गर्न विशेष गरि कार्तिक देखि फागुन सम्म ४ महिनालाई उपयुक्त मानिन्छ । कोशी टापू वन्य जन्तु आरक्ष समतिष्ठो जलवायु भएको तथा प्राकृतिक दृष्टिले मनोरम विश्व सिमसार सूचिमा सूचिकृत रहेको छ । विश्वका विभिन्न प्रजाति मध्ये १८३ प्रजातिका चराहर र विश्वमा दुर्लभ मानिएको सबैभन्दा ठुलो जातको ब्ल्याकरेक चरा र जङ्गली भैसी (अर्ना) पाइन्छ ।

४. धजेडॉडा

धरान न.पा.को नजिक र धनकुटा जिल्लाको संगम स्थल भेडेटार बाट ४ कि. मी पूर्वमा अवस्थित धनकुटा जिल्लाको डॉडा बजार गा.वि.स. मा रहेको उच्च धजेडॉडाको समुन्द्रसतहदेखि २०४७ मिटर उचाईमा अवस्थित छ । चुचुरो लाई भौगोलिक अनुकूलताका कारण नेपालको नक्शा निर्माणमा अक्षांश, देशान्तरको टुंगो लगाउन विशेषज्ञहरुले विगतमा प्रयोग गरेका थिए भने वर्तमानमा पनि नेपालको दक्षिणी सीमाना निक्यौल गर्न प्रयोग गरिन्छ ।

अनुकूल मौसम विशेष गरेर शरद र शिशिर कृतुमा दार्जलिङ्गको टाइगर हिलवार जस्तै सहजै घाम भुल्कने देख्न सकिने भएकोले थुप्रै मानिसहरु उक्त दृष्य हेर्न जाने गर्दछन् । दुरबिनको प्रयोग बिनानै पूर्वाञ्चलका १३ वटा जिल्लाहरु सबै हेर्न सकिने यस चुलिको शिखरमा हेलिकप्टर उत्रन हुने स्थान छ प्रचिन गुफा, वनमाला एवं आकर्षक जंगलले सजिएको यस पहाडबाट उत्तरी हिम श्रृखलामा सर्वोच्च शिखर सगरमाथा समेत सहजै देख्न सकिन्छ । यहाँ विगतमा धेरै पटक हेलिकप्टर होल्ड गरी लामो समयसम्म शिविर स्थापना गरी भौगोलिक अध्ययन गरिएको थियो ।

२.२ जनसंख्या विवरण तथा प्रक्षेपण

२.२.१ जनसंख्याको आकार तथा वृद्धिदर

धरान नगरपालिकाको जनसंख्या विष्लेशण राष्ट्रिय जनगणना २०४८, २०५८ र २०६२ को तथ्याङ्को आधारमा गरिएको छ विगत वर्षहरुको जनसंख्या विवरण तिलिका नं २.३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तिलिका नं २.३ विगत वर्षहरुको जनसंख्या विवरण

वर्ष	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	घरधुरी संख्या	लैङ्गिक अनुपात (पुरुष:महिला)	वार्षिक अनुपात वृद्धिदर	जनघनत्व प्रति व.कि.मी	औषत परिवार आकार
२०४८	६६,४५७	३३४०५	३३०५२	१२५४९	१.०१			५.३
२०५८	९५,३३२	४७,१२१	४८,२११	२०,४२८	०.९८	२.९६	९२२.१५	४.६६
२०६२	९७,४२६	४७,७९३	४९,६३३	२२७११	०.९६	३.६१	९४५.८८	४.३

स्रोत: जिल्ला पार्श्वचित्र, सुनसरी २०६२

विगतका तथ्याङ्कहरुको आधारमा नगरको जनसंख्या स्वाभाविक रूपले बढौ गएको पाइन्छ । वि.स. २०४८ मा करिव २८८७५को हाराहारिमा रहेको जनसंख्यामा अर्को ४ वर्षमा २०९४जनसंख्या थप भएको देखिन्छ । वि. स . २०५८ मा वार्षिक वृद्धिदर २.९६ रहेको मा २०६२ मा ०.६५ % ले वृद्धि भएको पाईन्छ । जनघनत्व वि.स. २०५८मा ९२२.१५ प्रति व.कि.मी. र वि.स. २०६२मा ९४५.८८ प्रति व.कि.मी. भएको मा २३.७३ प्रति व.कि.मी. ले बढौ गएको देखिन्छ । औषत परिवार संख्या वि.श. २०६२ मा ४.३ भएको पाइन्छ ।

जनसंख्या वृद्धिको प्रत्यक्ष प्रभाव जनघनत्वमा पर्दछ, वि.स. २०५८ सालको जनगणना अनुसार जनघनत्व ९२२ व्यक्ती प्रति व.कि.मी. रहेको मा वि.स. २०६२ मा जनघनत्व ९४५ व्यक्ति प्रति व.कि.मी. भएको पाईन्छ ।

२.२.२ जनसंख्याको उप-विश्लेषण

वार्षिक जन्म दर

वार्षिक जन्मदर सम्बन्धी धरान नगरपालिकाको आफ्नो छुट्टै तथ्याङ्क नभएको कारणले जिल्लाकै तथ्याङ्क लागु हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ। यस अनुसार जिल्लाको कोरा जन्म दर २७ प्रति हजार तथा कोरा मृत्युदर ५ प्रती हजार रहेको छ।

वार्षिक मृत्यु दर

स्थानीय पंचिकाधिकारी बाट प्राप्त भएको तथ्याङ्क अनुसार धरान न.पा. को मृत्युदर वार्षिक रूपमा घटेको देखिन्छ। वि.श. २०५९ मा वार्षिक मृत्युदर ३६७ रहेको देखिन्छ भन विगत ५ वर्षमा ३०% ले घटेको पाइन्छ।

तालिका नं. २.५ मृत्युदर वार्षिकको विवरण

वर्ष	शिशु मृत्युदर (१वर्षभन्दा मुनी) (%)	बाल मृत्युदर (१४ वर्ष सम्म)(%)	मातृ मृत्युदर (%)	औसत मृत्युदर	रोकथाम गर्न सकिने रोगवाट एक वर्ष भित्र मृत्यु हुनेको संख्या	
२०५८/५९	३.३९	६.४२	०.२०	४.६४	NA	
२०५९/६०	२.९३	६.४६	०.०९	३.८५	१८	
श्रोत: ध.न.पा.को प्रतिवेदन, २०६६						

वि.स. २०५८ सालमा शिशु मृत्युदर ३.३९ % भएकोमा २०५९सालमा ०.४६ %ले घटेको देखिन्छ। त्यसै गरी मातृ मृत्युदर २०५८सालमा ०.२० %रहेको र २०५९सालमा ०.११ ले घटेको बाट घटेने क्रम बढने अनुमान देखिन्छ।

बसाई सराई

वि.स. २०६२ को तथ्याङ्क अनुसार नगरक्षेत्र भित्र ५२८ जना बसाई सराई गरी गएको देखिन्छ भने १०८८ जना बसाई सरेर आएको देखिन्छ। कुल बसाई सरेर आउने मध्ये करिव ५७% छिमेकी जिल्ला बाट र बाँकी अन्य छिमेकी गाउँ र अन्यन्त्र बाट आइ बसोवास गर्ने गरेको देखिन्छ। त्यसै गरी बसाई सरेर जाने मध्ये ८०% जनसंख्या विदेश गएको छन् भने बाँकीका हरु कामको शिलशिलामा भारत र अन्य मुलुक र राजधानी लगायतका शहरमा जाने गरेको पाइन्छ।

प्रजनन तथा मातृत्व

प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी धरान नगरपालिकाको आफ्नो छुट्टै तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको कारणले राष्ट्रिय तथ्याङ्क लागु हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ। राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रजनन दर (प्रति महिला) ३.७ % रहेको छ। (श्रोत : जिल्ला पाश्वचित्र सुनसरी, २०६२)

२.२.३ जनसंख्याको बनावट

वि.श. २०६२ सालको सर्वेक्षण ध.न.पा. को कुल जनसंख्या रहेको देखिए पनि स्थायी रूपले वसोवास गर्नेको संख्या रहेको छ। यस स्थायी जनसंख्याको मात्राविस्तृत तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ यस अनुसार विभिन्न १६ वटा उमेर समुहमा लिङ्ग, जनसंख्या विभाजन गर्दा नावालक समुह (०-१४वर्ष सम्म) करिव २९.६४ ज्येष्ठ उमेर समुह (६०वा सो भन्दा माथि) करिव ६.२२ प्रतिशत र वाकी युवा वयस्क समुह ६४.१४प्रतिशत पाइन्छ।

तालिका नं. २.५: उमेर समूह अनुसार जनसंख्या

क्र स	उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा	लैङ्गिक अनुपात	प्रतिशत
१	०-४	३८७३	३५९७	७४७०	१.०८	७.६६%
२	५-९	४८९८	४६२८	९५१७	१.०६	९.७६%
३	१०-१४	५९९८	५९९०	११९०८	१.०१	१२.२२%
४	१५-१९	५९६८	६०२९	११९९७	०.९९	१२.३१%
५	२०-२४	५०६३	६१०१	१११६४	०.८३	११.४५%
६	२५-२९	४०७८	४८८७	८९६५	०.८३	९.२०%
७	३०-३४	३७८६	४०६६	७८५२	०.९३	८.०६%
८	३५-३९	३२२०	३४११	६६३१	०.९४	६.८०%
९	४०-४४	२८४२	२७५६	५५९८	१.०३	५.७४%
१०	४५-४९	२०८०	२१४२	४२२२	०.९७	४.३३%
११	५०-५४	१७६६	१७६०	३५२६	१.००	३.६२%
१२	५५-५९	१२४४	१२४६	२४९७	१.००	२.५५%
१३	६०-६४	११५५	११२१	२२७६	१.०३	२.३३%
१४	६५-६९	६४६	६८१	१३२७	०.९५	१.३६%
१५	७०-७४	५५२	५८६	११३९	०.९४	१.१८%
१६	७५ र बढी	६३२	७१२	१३४४	०.८९	१.३८%
	जम्मा	४७७९३	४९६३३	९७४२६	०.९६	१००%

स्रोत: जिल्ला पाश्वर्चित्र, २०६२

लैङ्गिक अनुपातको हकमा सालाखाला १ को हाराहारीमा रहे पनि उमेर समूह १५-१९, २०-२४ र २५-२९मा पुरुष को दाजोमा महिला करिब ९.०२ प्रतिशतले ज्यादा छन भने ७५वा सो भन्दा बढी उमेर समुहमा महिला को संख्या पुरुष को भन्दा ५.९५ प्रतिशतले ज्यादा छ। त्यसैले उमेर समूह ५०-५९ चाहि पुरुषको संख्या र महिलाको संख्या वरावार र ६५-६९मा महिला २.६३ प्रतिशतले बढी भएको देखिन्छ।

आर्थिक रूपले सक्रिय उमेर समूह

आर्थिक रूपले सक्रिय हुन सक्ने जनसंख्याको विश्लेषणको लागि उमेर १० वर्ष देखि ६० वर्षसम्मको जनसंख्यालाई आधार मान्दा भएर ७४.६७ जनसंख्या आर्थिकरूपले सक्रिय हुन सक्ने देखिन्छ। २०५८ सालको जनगणना सर्गाँ तुलना गर्न १५ वर्ष देखि ५९ वर्षसम्मको जनसंख्यालाई आधार मान्दा पनि आर्थिकरूपले सक्रिय रहन सक्ने जनसंख्या करिब ६२.३६ देखिन्छ। जन २०५८ सालको दाजोमा करिब १.७५% ले बढी छ। (तालिका नं. २.६)

तालिका नं. २.७ आर्थिक रूपले सक्रिय उमेर समृह

उमेर समृह	२०५८	२०६२
बालबालिका समृह (०-१४वर्ष)	३१.९३	२९.६४
सक्रिय समृह (१५-५९वर्ष)	६२.३६	६४.११
ज्येष्ठ समृह (६० वर्ष वा बढी)	५.७०	६.२५
जम्मा	१००	१००
श्रोत: रा. जनगणना २०५८ र जिल्ला पाश्चाचित्र, २०६५		

घरमूलीको उमेर

जनगणना, २०५८ अनुसार यस नगरपालिकामा ज्यादाजसो घरमूलीहरु (४९.७०%) २९ वर्षसम्मको समृहका जुन स्वभाविक नै छन् (तालिका नं. २.७)। त्यस्तै उमेर ५० वर्ष देखि ६९ वर्ष सम्मको घरमूलीको उपस्थिति २४.४०%छ। २९ वर्ष भन्दा कम उमेरका घरमूली भएको परिवार संख्या ४३२६(२१.१७%) हुनुलाई पनि उल्लेख मान्न सकिन्छ भने ७० वर्ष भन्दा माथि उमेरकाले ९६३(४.७३%) परिवारलाई संरक्षकत्व प्रदान गरेको पाईन्छ।

तालिका नं. २.८ घरमूलीको उमेर

घरमूलीको उमेर	संख्या	प्रतिशत
२९ वर्ष भन्दा कम	४३२६	२१.१७
२९वर्ष देखि ४९ सम्म	१०१५३	४९.७०
५०वर्ष देखि ६९ सम्म	४९८६	२४.४०
७०वर्ष भन्दा माथि	९६३	४.७३
जम्मा	२०४२८	१००
श्रोत: रा. जनगणना २०५८		

२.२.४ वडागत जनसंख्या वितरण

नगरपालिकाको वडागत जनसंख्या हेर्दा वडा नं. ११, १३, १५, १६, १७ र १८ मात्रै घना बस्ती वा नगर जस्तो देखिन्छ भने बाँकि वडाहरु वस्ती पातलो भएको देखिन्छ। यस नगर भित्रको जनसंख्या र घरधुरीहरुमा २०५८ र २०६२ मा तथ्याङ्कलाई हेर्दा घरधुरी २२८३ ले र जनसंख्या २०९४ ले वृद्धि भएको पाईन्छ। यहाँका वडा नं. ९ र वडा नं. १० घरधुरी जनसंख्यामा यस आएको देखिन्छ भने घर बढने वडाहरुमा पनि जनसंख्या घटेको देखिन्छ। जसले यहाँ बसाई सरेर आउने र जानेहरुको संख्यावृद्धि हुदै गएको अनुभव हुन्छ भने कामको सिलसिलामा विदेशजाने हरूपनि प्रशस्त छन्। तालिका नं. २.९ मा वि.स. २०५८ र २०६२ सालमा वडागत जनसंख्या विवरण प्रस्तुत गरिएको छ। वि.स. २०६२ को सर्वेक्षण अनुसार वडा नं. १५ र वडा नं. ८ सबै भन्दा ठुलो वडा घरधुरीको हिसाबले देखिन्छ भन्ने वडा नं. ५ र वडा नं. ६ सानो वडा देखिन्छ वस्तीको हिसाबले हेर्दा वडा नं. १४ मा १३ व्यक्ति प्रति हेक्टर जनघनत्व भने वडा नं. ३मा ३७५ व्यक्ति प्रति हेक्टर जनघनत्व भएको देखिन्छ। वि.स. २०५८ को तुलनामा वि.स. २०६२ मा घरधुरी र जनसंख्याको आधारमा वडा नं. ११, १५, १६, १७, १८ मा जनसंख्या वृद्धि भएको छ।

तालिका नं. २.९ : बडागत जनसंख्या विवरण

बडा नं.	राष्ट्रिय जनगणना (वि.सं. २०५८)				सर्वेक्षण (वि.सं. २०६२)						वि.सं.	
	घरधुरी	जम्मा	परिवार	जनघनत्व	घरधुरी	जम्मा	पुरुस	महिला	परिवार	जनघनत्व	घरधुरी	जनसंख्या
१	४३१	२२३६	५.२५	१०३	४६३	२०१५	१०१२	१००३	४.३५	९२	३२	-२२१
२	३०२	१७९८	५.९५	२०४	३३३	१५८३	८०८	७७५	४.७५	१८०	३१	-२१५
३	९७४	४८८५	५.०१	३७५	९९६	४५९८	२३२३	२२७५	४.६१	३५३	२२	-२८७
४	५६४	२६४०	४.६८	८६	५६५	२३२९	१२१२	१११७	४.१२	७६	१	-३१
५	२१८	१२५०	५.७३	३५०	२३२	१०२९	५२४	५०५	४.४३	२८८	१४	-२२१
६	३४३	१७९७	५.२३	२३३	३४६	१५६१	७९०	७७१	४.५१	२०३	३	-२३६
७	७८५	३६१८	४.६०	२०६	८१०	३४४८	१७४६	१७०२	४.२५	१९६	२५	-१७०
८	२३४२	१०८२१	४.६२	७०	२३५८	१०२७७	५११४	५१०३	४.३३	६६	१६	-६०४
९	९६०	४३३२	४.५१	१८०	९५०	३८९७	२००६	१८९१	४.१०	१६२	-१०	-४३५
१०	१३२२	५६०३	४.२३	१४४	१२३८	५१८०	२५६८	२६१२	४.१८	१८३	-८४	-४२३
११	१६६४	७८०५	४.६९	४५	२१६८	१७६४	४७३१	५०३३	४.५०	५६	५०४	१९५९
१२	६२१	२८८९	४.६५	१४३	६०१	२६७३	१३२०	१३५३	४.४४	१३२	२०	-२१६
१३	१२९९	६०१३	४.६२	२९	१५३४	६५०३	३०४९	३४५४	४.२३	३१	२३५	४९०
१४	८६३	३२६४	४.९२	१३	७४३	३२३२	१६७८	१५५४	४.३४	१३	८०	-३२
१५	२९२३	१४२०६	४.८६	५०	३२५५	१४६७४	७०२२	७६५२	४.५०	५२	३३२	४६८
१६	१३६०	६११८	४.४९	४७	१७६९	७७२१	३७४२	३३७९	४.३६	५९	४०९	१६०३
१७	१४८९	६८२८	४.५८	१७	१६७५	७१९७	३४३९	३७५८	४.२५	१६	१८६	३८९
१८	११९२	४२१५	३.५३	१९	१६६२	५२३९	२५३७	२७०२	३.१५	२४	४७०	१०२४
१९	९७६	५०२६	५.१४	७३	१०१३	४५६६	२१७२	२३९४	४.५०	६७	३७	-४६०
जम	२०४२८	९५३३२	४.६६	४५	२२७१	१७४२६	४७७१२	४९६३३	४.२८	४६	२२८३	२०९४

श्रोतः रा. जनगणना २०५८ / जिल्ला पार्श्वचित्र, २०६२

लैंगिक अनुपात

समग्र धरान न.पा.मा लैंगिक अनुपात ०.९६ रहेको छ। जसलाई सामान्य मान्य सकिन्छ।

२.२.५ जातिगत एवं धर्मको आधारमा जनसंख्या विवरण

जाति

धरान नगरपालिका क्षेत्र भित्रको जनसंख्या मध्ये ५८७०७ अर्थात ५७.८० प्रतिशत जनसंख्या जनजाति समुहका छन् भने दोस्रो उपस्थित पहाडीहरुको रहेको देखिन्छ, जुन जनसंख्या १८००८ अर्थात १७.७३ प्रतिशत हुन्छ। धरान नगरपालिका भित्र रहेको जनजातिहरुमा राई, नेवार, लिम्बु, तामाङ, गुरुङ, मगर, थारु, सेर्पा, आदि छन् भने पहाडी जनसंख्याहरुमा क्षेत्री ब्राह्मण, सन्यासी, ठकरी आदिहरु पर्दछन्। त्यसैगरी तेस्रो स्थानमा पहाडी दलितहरु पर्दछन्। जुन कुलजनसंख्याको १०.६१% अर्थात १०७८२ रहेको पाइन्छ, र यस समुहमा कामि, घर्ति, दमाई/ढोलि, सार्कि, सुनुवार, र माझी जातलाई समावेश गरिएको छ। कुल जनसंख्याको भण्डै ४.९३% जनसंख्या मध्येसीहरुको उपस्थित रहेको छ भने अन्यहरुमा ५.६७% जनसंख्या भएको देखिन्छ। अन्य जनतजातिहरुमा भागड, मल्लाह, कोइरी, जैन, राजवंशी, याख्खा, भोटे, केवट, धिमाल, धोती, गन्नाई, पञ्जावी, कुम्हार, कहार, खत्ने, नुलेको दलित, तत्मा, वाटर, मुसहर, दुसाध, ननिया, त्यागसी, दनुवार, कुर्मी, कमार, चिडियार, काजु, बादी, हलखार, भेडियार, येल्मो, सजभार, ताजपुरिया, चेपाङ्ग, वैद, थकाली, छान्तेल, वम्हु, राउटे आदिहरु रहेका छन्।

तालिका नं. २.१० : जातिगत समूह अनुसारको परिवार संख्या विवरण

क्र. स.	जाति	जनसंख्या	प्रतिशत
१	राई	१८५३१	१९.४४

२	नेवारी	१३५४१	१४.२०
३	लिम्बु	१०७२५	११.२५
४	क्षेत्री	९५९६	१०.०७
५	ब्राह्मण - पहाडी	८१६५	८.५६
६	तामाङ	६७७३	७.१०
७	कामी	४७७९	५.०९
८	मगर	३३२९	३.४९
९	गुरुड	२२५८	२.३७
१०	अन्य	२२३१	२.३४
११	दमाई/ढोली	२०१६	२.११
१२	घर्ती/भुजेल	१६९१	१.७७
१३	मुस्लिम	१५८९	१.६७
१४	मारवाडी	१४३८	१.५१
१५	थारु	१२४४	१.३०
१६	नखुलेको जात	१२२१	१.२८
१७	बानिया	९२४	०.९७
१८	सार्की	८६३	०.९१
१९	तेली	६२९	०.६६
२०	सन्यासी	५६८	०.६०
२१	शेर्पा	५४९	०.५८
२२	सुनुवार	४५५	०.४८
२३	यादव	३७३	०.३९
२४	ठकुरी	२९२	०.३१
२५	कलवार	२७२	०.२९
२६	माझी	२५९	०.२७
२७	हजाम/ठाकुर	२५५	०.२७
२८	कायस्थ	२४४	०.२६
२९	याख्खा	१८८	०.२०
३०	ब्राह्मण-तराई	१७६	०.१८
३१	डोम	१५८	०.१७
	जम्मा	१५३३२	१००

श्रोतः ग. जनगणना २०५८

धर्म

धरान नगरपालिका क्षेत्रभित्र हिन्दू धर्माम्बलीहरुको उपस्थित कुल जनसंख्या मध्येको ६०.८४% छन्। दोस्रो स्थानमा किरात २२.३२ र तेस्रो स्थानमा वौद्ध धर्माम्बलीहरुले ओगटेको पाइन्छ। त्यस्तै यस नगर क्षेत्रभित्र किश्चयन पनि २.७४% छन्। हिन्दू र किरात धर्म वाहेक अन्य धर्म (जस्तै इस्लाम, जैन, नखुलेको आदि) मान्ने धर्माम्बलीहरुको सामान्य उपस्थिति(१% भन्दा पनि कम) छ।

तालिका नं. २.११: धर्म अनुसारको जनसंख्या विवरण

क्र स	धर्म	जनसंख्या	प्रतिशत
१	हिन्दू	५८००४	६०.८४%
२	वौद्ध	११४२७	११.८९%
३	इस्लाम	१५९२	१.६७%
४	किरात	२१२७८	२२.३२%
५	जैन	१०३	०.११%

७	क्रिश्चियन	२६१०	२.७४%
८	शिख	३६	०.०४%
९	बहाई	६	०.००१%
१०	अन्य(नखुलेको)	२७६	०.२९%
	जम्मा	९५३३२	१००%

श्रोतः रा. जनगणना २०५८

तालिका नं. २.४: भाषा अनुसारको जनसंख्या विवरण

क्र.स.	१	२	३	४	५
भाषा	नेपाली	वान्तवा	नेवार	तामाङ	अन्य
%	४३.८६%	१४.४१%	१०.१०%	५.६३%	२६%

ओतः जिल्ला पार्श्वचित्र, २०६२

२.६ जनसंख्या प्रक्षेपण

विगतका वर्षहरूमा भएको जनसंख्या वृद्धि दरलाई आधार मानी ध.न.पा. को जनसंख्या प्रक्षेपण गरिएको छ। यसरी प्रक्षेपण गर्दा आगामी जनगणना साल सँग तुलना गर्ने मिल्ने गरी वि.सं. २०६८, २०७८ र २०८८ सालको लागी जनसंख्या अनुमान गरिएको छ।

विगत ४ वर्षमा जनसंख्या वृद्धि दर वार्षिक ३.% नाघेको छ। तथापि अधिल्ला जनगणना हेर्दा ०.६५% को हाराहारीमा वृद्धि भएको देखिन्छ। जनसंख्या प्रक्षेपण गर्दा आगामी केही साल ३.६१ वृद्धि दर कायम रहने र तत्पश्चात कमश घटेर ३% हुदै २.५ पुग्ने अनुमान गरिएको छ। (तालिका नं २.११)

सिमित भूभाग भएकोले जनसंख्या वृद्धि दर कम हुदै जानु स्वभाविक हो। तथापि धरान न.पा. जस्तो पहाडी र तराई मिश्रित नगरमा ३ को वृद्धि दर पनि उच्च नै मान्नु पर्छ। यस्तो वृद्धि दर निम्न दुई अवस्थामा मात्र संभव देखिन्छ।

१) धरान न.पा. को व्यापारिक केन्द्रको स्पमा रहेको वर्तमान भूमिका कायमै रहेमा र

२) इटहरी र धनकुटामा हुने बस्ती विकासले धरानलाई सकारात्मक असर नपारेमा नकारात्मक असर पनि नपारेमा।

तालिका नं. २.१२ जनसंख्या प्रक्षेपण

वर्ष	जनसंख्या	अनुमानित		जनघनत्व (प्रति व.कि.मी.)
		वार्षिक वृद्धि दर	जनसंख्या	
वि.सं. २०६२	९७४२६			
वि.स. २०६८		३.६१	१२०९८८	११७५
वि.स. २०७८		३	१६३३१७	१५८६
वि.स. २०८८		२.५	२०९७०३	२०३६

ध.न.पा. को हालसम्मको वृद्धि दर स्वस्थ रहेको सन्दर्भमा योजना निर्माण गर्दा घट्दो जनसंख्या वा न्यून जनसंख्या वृद्धि दरको लागि योजना बनाउनु उपयुक्त देखिदैन। माथिको तालिका अनुसार जनसंख्या प्रक्षेपण गर्दा आगामी दुई वर्षमा जनसंख्या १२०९८८ र तत्पश्चातका दशकहरूमा कमश १६३३१७ र २०९७०३ अर्थात दुई लाख नाघ्ने देखिएको छ। यसरी वृद्धि हुँदा ध.न.पा. को जनघनत्व व्यक्ति प्रति हेक्टर) वि.श. २०६८ सालमा १० भन्दा कम, वि.श. २०७८ सालमा १८ र वि.श. २०८८ सालमा २० भन्दा केही बढी हुने देखिन्छ।

२.३ भू-उपयोग

धरान न.पा. को लागि तयार गरिएको श्रोत नक्शा (Resource map) र सम्बन्धित प्रतिवेदन आधारमा ध.न.पा. को भू-उपयोग तालिका नं. प्रस्तुत गरिए बमोजिम छ। कुल क्षेत्रफल २११२ हेक्टर मानी गरिएको क्षेत्रफलको % शहरी क्षेत्र (Bulit up Area) ओगटेको देखिन्छ, जस अनुसार आवासिय क्षेत्र ७४० हे.(३५.०३%), व्यापारिक क्षेत्र १४हे.(

१.५१%), व्यापारिक तथा आवासिय क्षेत्र २३ हे. (१.०८ %), औद्योगिक क्षेत्र १४ हे. (०.६६%) र संस्थागत क्षेत्र १९२ हे. (१.०९%) हुन आउछ। ध.न.पा. को भु-उपयोगमा मूल्यत शहरी, छायरयर रहेको वस्ती र वन क्षेत्र नै समावेश भएको छ। त्यसैगरी कृषि क्षेत्र ३६.४६%, वन क्षेत्र ७.३३%, र खोला/खहरे ७.१०% भएको पाईन्छ। ध.न.पा.भित्र नर्सरी पार्क र सुकुम्वासी क्षेत्र कमस १.६५ र ०.९४% रहेको छ।

तालिका नं. २.१३ भू-उपयोग

क्र.स.	वर्गीकरण	क्षेत्रफल (हे.)	भू-उपयोग(%)
१.	आवासिय क्षेत्र	७४०	३५.०३
२.	व्यापारिक क्षेत्र	१४	०.६६
३.	व्यापारिक तथा आवासिय क्षेत्र	२३	१.०८
४.	औद्योगिक क्षेत्र	१४	०.६६
५.	संस्थागत क्षेत्र	१९२	१.०९
६.	कृषि	७६९	३६.४६
७.	वन	१५५	७.३३
८.	खोला/खहरे/बालुवा	१५०	७.१०
९.	नर्सरी, आर्काड, पार्क	३५	१.६५
१०	सुकुम्वासी क्षेत्र	२०	०.९४
	जम्मा	२११२	१००

श्रोत: टोपो सिट, आकाशे तस्वीर र स्थलगत सर्वेक्षण २०६६/०६७

२.४ शहरीकरणको स्वरूप

समग्र धरान न.पा.को जनसंख्या एव घरधुरी संख्यामा भएको वृद्धिलाई मध्यनजर राख्दा ध.न.पा. को शहरीकरण भित्र भागबाट दक्षिण- पश्चिम र पूर्व भाग तर्फ बढ्दै गएको देखिन्छ। यहाँको सिमानामा पर्ने सदूर र सेउती खोलाले पुर्व र पश्चिम तर्फको भु-भागलाई निश्चित क्षेत्रमा सिमित गराएको पाईन्छ। त्यसैगरी उत्तरमा पहाडी क्षेत्र र दक्षिणमा सरकारी वनले गर्दा शहरीकरण असहज भएको छ भने Infill development अवधारणालाई नै जोड दिनु पर्ने देखिन्छ।

२.५ नगरको आर्थिक तथा रोजगारी स्थिति

२.५.१ पेशा

कुल जनसंख्याको ६२.३६ जनता उमेरको हिसाबले आर्थिक रूपले सक्रिय रहने स्थितिको भएपनि भण्डे २.८१% बेरोजगार र विद्यार्थी २४.०४ % छन् जो केही अपवादलाई छाडी सामान्यत आर्थिक रूपले अरुप्रति आश्रित छन्। पेशागत रूपले यहाँ करिब १४.७१ % कृषि पेशामा संलग्न रहेका छन् भने करिब १.४९% को आमदानीको श्रोत रोजगार, व्यापार व्यवसाय सँग सम्बन्धित छ। त्यसैगरी ३.३३ % ले सरकारी वा गैर सरकारी संघसंस्थामा जागिर खाने गरेका छन् भने शैक्षिक पेशामा संलग्न ३.०७ % रहेका छन्। त्यसरी नै प्राविधिक पेशा तर्फ ०.७८ %, साधारण मजदुरी तर्फ ५.११ % र शैक्षिक क्षेत्रमा ३.०७% जनसंख्या सक्रिय भएको देखिन्छ। ध.न.पा. को कुलजनसंख्याको ३०.९५ % (२९५०५) गृहणी छन् भने पेशा उल्लेख नभएको १२.७९ % (१२१९२) रहेका छन्। जस अनुसार गृहणी र विद्यार्थी गरेर ५२४२२ जनसंख्या अरुमा निर्भर छन् भने ७४४ जनसंख्या मात्र प्राविधिक पेशामा संलग्न जुन अति न्यून भएको देखिन्छ।

तालिका नं. २.१४ पेशा/व्यवसाय अनुसारको जनसंख्या विवरण

क्र. स.	पेशा	जनसंख्या (%)
१.	कृषि	१४.७१
२.	व्यापार व्यवसाय	१०.४९
३.	शैक्षिक	३.३३
४.	प्राविधिक	०.७८
५.	गृहणी	३०.९५
६.	विद्यार्थी	२४.०४
७.	बेरोजगार	२.८१

८.	उल्लेख नभएको	१२.७९
	जम्मा	१००
श्रोत: बातावरणीय विवरण ध.न.पा / SEAM-N, 2003		

तालिका नं. २.१५ कृषि वाहेक अन्य साना व्यवसाय गरी आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न विवरण

क्र.सं.	विवरण	परिवार संख्या	%मा
१	आर्थिक क्रियाकलाप भएका	१०,३१६	५०.४९
२	आर्थिक क्रियाकलाप नभएका	१०,११२	४९.५१
	जम्मा :-	२०,४२८	१००
३	साना उद्योग	४७६	४.६१
४	व्यापार	२९१९	२८.२९
५	यातायात	७१७	६.९५
६	सेवा	३६०८	३४.९७
७	अन्य	२५९६	२५.१८
	जम्मा :-	१०,३१६	१००
स्रोत :— जनगणना २०५८ अनुसार, (DDC Profile, 2062)			

२.५.२ घरधुरीको आर्थिक हैसियत

घरको बनावट तथा अवस्था

घरको निर्माण प्रक्रियाले पनि मार्निसहरुको आर्थिक हैसियत देखाउँछ । यस धरान नगरपालिकामा भएका भौतिक घरहरूलाई विभिन्न ४ प्रकारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ, पक्की, अर्धपक्की, कच्ची र अन्य । जिल्ला पाश्वर्चित्र, सुनसरी, २०६२ को तथ्याङ्क अनुसार कुल २२७११ घरपरिवार मध्ये १४१११ अर्थात् ६२.१३% जितिको पक्की घर भेट्न रुपमा । (तालिका नं. २.१६) त्यसैगरी नगर क्षेत्रमा अर्धपक्की र कच्ची गरी कमस ३०.४३ र ७.३७ घर रहेको छ । यस विश्लेषणमा एक घरधुरी बराबर एक मानिएको छ तथापि वास्तवमा घरधुरी संख्या भन्दा घरको संख्या का हुन सक्छ । घरको स्वामित्वमा प्रकार अनुसार परिवारको ५८.७९% अर्थात् (१३३५२) घर निजि छन् भने भाडामा ३४.६५ % (७८७१) र अन्य ६.५६ % भएको देखिन्छ ।

तालिका नं. २.१६ घरको प्रकार अनुसार परिवारको वितरण

सि.नं.	विवरण	परिवार संख्या	नोट—पक्की घर:—घरको वाहिरी गारो र छाना दुवै पक्की सामाग्रीवाट बनेको भए सो घरलाई पक्की घरको रुपमा गणना गरिएको थियो ।
१	पक्की	१४,१११	
२	अर्धपक्की	६९११	
३	कच्ची	१६७६	
४	अन्य	१३	अर्धपक्की घर:—घरको गारो र छाना मध्ये कुनै एक पक्की सामाग्री र अर्को कच्ची सामाग्रीवाट बनेको भए कच्ची घरको रुपमा गणना गरिएको
	जम्मा :-	२२,७११	
श्रोत: जिल्ला पाश्वर्चित्र, २०६२			

तालिका नं. २.१७ घरको स्वामित्वमा प्रकार अनुसार परिवारको वितरण

सि.नं.	स्वामित्वको प्रकार	जम्मा परिवार संख्या	कच्चीघर:—घरको वाहिरी छानो र गारो दुवै कच्ची सामाग्रीवाट बनेको भए सो घर लाई कच्चीघरको रुपमा गणना गरिएको अन्यघर:—उल्लेखित ३ प्रकारको घरहरु वाहेक यदि मान्द्रो,
१	निजी	१३,३५२	
२	भाडामा	७८७१	
३	अन्य	१४८८	

जम्मा :-	२२७११	प्लाष्टीक, पराल, चोया, निगाले, साल आदिले बनाएको वासस्थानलाई अन्यमा गणना गरिएको
श्रोतः जिल्ला पार्श्वचित्र, २०६२		

छाना र तल्ला

घरको तल्लाको हकमा यस नगरपालिकामा कुल घरधुरी मध्ये धेरै जसोको (४२.१३ %) घर दुई तल्लाको छ, भने २० % को तिन वा सो भन्दा बढी तल्ला भएको देखिन्छ। यहाँका अर्ध पक्कि घरहरुमा (१४%) दुई तल्ला भएको तथा जस्ता र काठ प्रयोग भएको देखिन्छ। यहाँ तिन तल्ला भन्दा माथि घर बनाउनेको संख्या भने कम ६% छ। नगर क्षेत्रमा बन्ने दुईतल्ला वा सो भन्दा माथि जानेहरु प्राय पक्का को छाना (६८%) छ, भने अर्धकच्ची र कच्चीमा जस्ता, खर जस्तो सामग्री प्रयोग भएको देखिन्छ।

घरायसी सामानहरुको विवरण

विलासिताका वस्तु वा अधिक मूल्य पर्ने वस्तुको खरिदवाट पनि घरपरिवारको आर्थिक स्थितिको आंकलन गर्न सकिन्छ। नगरक्षेत्रका वासिन्दाहरु मध्ये धेरैजसो घरमा रेडियो (६७.३१) र टिभी (६४.८४) छन् (तालिका नं. २.१८) यस बाहेक २३% घरमा साईकल र १०.८२% घरमा मोटरसाईकल पाईन्छ। अन्य घरायसी सामानहरुको हकमा रेफ्रिजेटर १८.३९% र टेलिफोन २३.२३% को घरमा छन्। त्यसैगरी १.२६ को घरमा मोटर र ०.७३% को मा अन्य सवारी साधन भएको देखिन्छ भने १७.२२% को घरमा कुनै प्रकारको सामान नभएको पाईन्छ।

तालिका नं. २.१८ परिवारले प्रयोग गर्ने आधुनिक सुविधाका टिकाउ साधनहरुको विवरण

सि.नं.	आधुनिक टिकाउ सुविधाका साधनहरु	%	परिवार संख्या
१	रेडियो	६७.३१	१५,२८९
२	टेलिभिजन	६४.८४	१४,७२६
३	साईकल	२३	५,२२४
४	मोटरसाईकल	१०.८२	२,४५९
५	मोटर	१.२६	२८८
६	अन्य सवारी साधन	०.७३	१६६
७	रेफ्रिजेरेटर	१८.३९	४,१७७
८	टेलीफोन	२३.२३	५,२७६
९	कुनै पनि नभएको	१७.२२	३,९११
जम्मा :-		२२,७११	

श्रोतः जिल्ला पार्श्वचित्र, २०६२

२.५.३ प्रति व्यक्ति आय व्यय

ध.न.पा. को प्रति व्यक्ति आय व्यय हालको प्राप्त गर्न नसकिएको मा राष्ट्रिय जनगणना तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गरिएको जस अनुसार कुल ग्राहस्थ उत्पादन प्रति व्यक्ति (रु १८७९.९मा) आ.व. २०५९/६० भएको र विगत अनुपातमा २% बढौदै गएको पाईन्छ। राष्ट्रिय तथ्याङ्क अनुसार अधिकांश जनसंख्याको आय न्यून नै देखिन्छ।

२.५.४ ऋणको प्रयोग र श्रोत

सर्वसाधारणले निजी प्रयोगको लागि वा आफ्नो विभिन्न घरायसी कार्यको लागि विभिन्न श्रोतबाट ऋण लिएको पाइन्छ। यसरी कृषि क्षेत्रमा ऋण प्रवाहको अनुपात हेर्दा कृषि क्षेत्रमा कर्जा लगानीदर १५% ले घटेको राष्ट्रिय तथ्याङ्क छ। त्यसैगरी गैर कृषि क्षेत्रमा कर्जा लगानी (वैकलाई मात्र आधारमानेको) भने घटेको देखियो तर हालको व्यापारिक हिसाबले हेर्दा घर/जग्गामा बढी ऋण प्रवाह भएको छ, भने नयाँ बैकहरु रेमिटेन्सको लागि प्राय संचालन भएको

पाइन्छ । उपरोक्त श्रोत बाहेक कृष्ण उपलब्ध गराउने अन्य श्रोतमा साथीभाई, छिमेकी, साहुमहाजन, आदि पर्दछन् । ध.न.पा. मा खुलका विभिन्न सहकारीहरु बाट पनि कृष्ण लिने वा बचत गर्ने गरेको तथ्याङ्क रहेको छ ।

२.५.५ कृषि

खाद्यान्न बाली र ओगटेको क्षेत्रफल

नगर क्षेत्र भित्रको कुल क्षेत्रफल २११२ हेक्टर मध्ये अर्थात कुल क्षेत्रफलको ३६.४६% कृषि चलन जमिन रहेको देखिन्छ । नगरक्षेत्र भित्र कृषि सम्बन्धि कार्यमा संलग्न घरपरिवारको विवरण तालिका नं २.२० समावेश गरिएको छ, जसअनुसार कृषि भूमि मात्र हुने घरपरिवार संख्या ९९० छन् भने पशुमा मात्र ११.८५% (२४२२) रहेको छ । त्यसैगरी जमिन, पशु र पन्छि पालनमा ६५८ घरपरिवार र पशु तथा पन्छिमा १०९० घरपरिवार रहेका छन् । यहाँ कृषिभूमि तथा पशुपालनमा ४.५२% (९२५ घरपरिवार) संलग्न छनै भने ६८.४५% अर्थात १३९८७ घरपरिवार गैरकृषि कार्यमा संलग्न भएको देखिन्छ ।

नगरपालिकामा जलवायु अनुसार विभिन्न प्रकारका अन्नवाली, नगदेवाली, तरकारी, फलफूल आदि लगाएको देखिन्छ । सदावहार फलफूल एवं साग तरकारी - बाहै महिना उत्पादन भैरहने भएकोले यो ठाउँ कृषि उत्पादनको दृष्टिकोणबाट निकै महत्वपूर्ण छ । धान, गहुँ, मकै, कोदो, दलहन, तेलहन, उखु, आलु र तरकारी यहाँका मुख्य कृषि उत्पादन हुन् । नगरपालिका क्षेत्रमा त्यति ठुलो मात्रामा तरकारी खेती गरेको देखिदैन तर पनि करेसा बारीको रूपमा केही न केही तरकारी उत्पादन गरिरहेकै देखिन्छ । अन्न वालीको तुलनामा हिउँदे र वसन्ते तरकारी बढी गरिन्छ । हाल आएर तरकारीको वर्ण शंकर जातिको प्रचलन बढी मात्रामा देखिन्छ । यो छिटो तैयार हुने र धेरै फलने भएकोले बजारमा यसको प्रचलन ज्यादा छ । तरकारीहरुमा काउली, रायो, मूला, बन्दा प्याज, लसून, गाजर, धनिया, आलु, पालज्ञी, स्वीस चार्ड, चमसूर, काँको, फर्सि, लौका, करेला परवल, रामतोरिया, भन्टा र टमाटर खेती गरी स्थानीय बजारहरुमा पठाईन्छ । तरकारीहरुमा हाल आएर अर्गानिक खेती गर्ने प्रचलन लोकप्रिय हुँदै गएको छ ।

जिल्ला तथ्याङ्क कार्यालय अनुसार २०५८/५९ मा कृषि उत्पादकत्व १.४०मे.ट/हे. रहेकोमा २०५९/६० मा ०.०३ मे.ट/हे. वृद्धि भएको छ, भने मलखादको प्रयोगदर १८३के.जी./हे. २०५८/५९ र २०५९के.जी./हे. २०५९/६० मा भएको पाईन्छ । त्यसैगरी उन्नत वित्त विजन प्रयोग ४५-५० के.जी./हे.मा प्रयोग भएको छ, भने सिचाई हुन सक्ने कृषि भुमि १८% मात्र सिमित भएको देखिन्छ । कृषि क्षेत्रमा कृष्ण प्रवाहको लगानी दर २१% र २४% कमस २०५८/५९ र २०५९/६० भएको छ जुन वार्षिक रूपमा वृद्धि भएको देखिन्छ ।

नगर क्षेत्रमा दुध, दहि, घिउ, अण्डा, मासु, आदि उत्पादन हुने गर्दछ । गत वर्ष मात्र यहाँ दैनिक दुध ५००० लिटर, दहि १०००० लिटर, र घ्यु १०० के.जी भएको छ भने माछामासु ४००० के.जी भएको पशुसेवाकेन्द्र धरान बाट जानकारी भएको छ । यसरी सुगुर, कुखुरा, भेडा, बाखा, भैसी, र गाई कमस १२५५० वटा, ४६४००, ११८४१३, २०८४ २४१५१ वटा पालन भएको छ । ध.न.पा. भित्र ९० वटा कुखुरा फर्म अवस्थित छ भने ११ वटा पशुदाना औषधि पसलहरु रहेका छ । नगरको बडा नं. ४मा ५ वटा, बडा नं. ७ मा ३ वटा, र बडा नं. ६,१७,१५ मा १ /१ वटा पशु नरल उत्पादन तथा एग्रोभेटसहरुको कारोबार भएको देखिन्छ ।

कृषि उपज बजार धरानको अनुसार कृषि तथा पशुजन्य वस्तुहरुको आपूर्तिमा मुख्यत धनकुटा र तेहथुमबाट तरकारी र फलफूल ४५% हुन्छ भने भारत र भुटान बाट आलु, प्याज र फलफूल ३०% हुन्छ । त्यसैगरी अन्य जिल्ला बाट तरकारी र फलफूल २०% र चीनको खासा तथा अन्य देशबाट स्याउ, लसुन ५% आपूर्ति हुने गरेको पाइन्छ । यस बजार बाट वार्षिक कारोबारमा तरकारी ३२६५४ मे.टन, फलफूल ८६८३ मे.टन, मसला वालिद३०७ मे.टन, र खसी बोका मासु २३०१ मे.टन गरी जम्मा १,०१,०१,२२,००० रुपैया बराबरको भएको देखिन्छ ।

तालिका नं. २.२० : कृषि सम्बन्धि कार्यमा संलग्न घर परिवार विवरण

क्र.सं.	क्रियाकलाप	परिवार संख्या	%
१	कृषि भूमि मात्र	९९०	४.८४
२	पशु मात्र	२४२२	११.८५
३	पन्छि मात्र	२७५	१.३४
४	कृषि भूमि तथा पशु	९२५	४.५२
५	कृषि भूमि तथा पन्छि	८१	०.३९
६	पशु तथा पन्छि	१०९०	५.३३
७	जमिन, पशु र पन्छि	६५८	३.२२

८	कृषि सम्बन्धी केही नगरेको	१३९८७	६८.४५
जम्मा :-		२०,४२८	१००
स्रोत :- जनगणना २०५८ अनुसार, (DDC Profile, 2062)			

कृषिउपज बजार, धरान

(१) भौतिक अवस्था

- धरान नगरपालिका वार्ड नं. १३ अमरहाटमा अवस्थित रहेको छ।
- २०५८/८४ देखि बजार संचालन सुचारू भएको।
- नेपाल सरकारको अगुवाईमा विश्व वैकको सहयोगमा घर तथा टहराहरु निर्माण भई १३ वटा खुल्ला गोदाम तथा एउटा खुल्ला सेड, दुइवटा कार्यालय कोठा अर्ध कम्पाउण्डवाल र साना गेट सहित निर्माण गरी कृषि उपज बजार संचालक समितिलाई स्तान्तरण गरिएको छ।
- दोश्रो फेजमा धरान नगरपालिका वाट रु. ५०,००० सापटी लिई जिर्ण भवन तथा टहराहरु सफा गरी संचालन गरिएको छ।

(२) समितिले आफ्नै श्रोवाट निर्माण गरिएका भौतिक सेवा सुविधाहरु

- ८०० वर्गफिटको खुल्ला सेड १
- २५०० वर्गफिट गोदाम माथि तिर ठाउँहरूलाई सुत्ने वस्ने स्थानको व्यवस्था
- शौचालय तथा स्नान घर
- ९ कोडा गोदाम घर
- २ वटा चमेना गृह

(३) साझेदारी निर्माण कार्यहरु

- पशुहाटमा २००० वर्गफिट टहरो तथा खोर पशुपन्छी बजार निर्देशानलय संग साझेदारीमा निर्माण
- कम्पोष्ट चेम्वर पापल चेम्वर तथा गडेउला मल उत्पादन चेम्वर २०० वर्गफिट ध.न.पा. तथा सिएन आयोजना संग साझेदारीमा निर्माण
- ५ वटा गोदाम कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय संगको साझेदारीमा निर्माण
- करीब १८०० वर्ग मिटर कालोपत्रे सडक तथा ढल निर्माण कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय र ध.न.पा. संगको साझेदारीमा निर्माण

कृषि उपज बजार हाल करीब २५,००० वर्ग फिट जति घर टहरा चौतल तथा खुल्ला सेडले आगटेको छ।

(४) सामानहरु व्यापार प्रक्रियामा रोजगारीहरूको स्थिति

- स्थाई तथा अस्थाई चोक व्यापारीहरु ८० देखि १०० जना
- आशिक थोक व्यापारी तथा मध्यस्त कर्ता व्यापारीहरु ७० जना
- थोक गढीवाट खरीद गर्ने खुद्रे व्यापारीहरु १५०–२०० जना
- ठेला मजदुर, लोड अनलोड मजदुर ८० जना
- ट्याक्सी चालकहरु ८० जनकाले रोजगार प्राप्त गरेका वर्षे भरी सरदर दैनिक कुल ६०० जना व्यक्तीहरूले रोजगार पाइएको छ।

(५) वस्तुहरूको आपूर्ति अवस्था

तालिका नं. २.२१ : वस्तुहरूको आपूर्ति विवरण

खपत हुने मूल्य श्रोतहरू	वस्तुहरूको किसिम	प्रतिशत
१. धनकुटा तेहथुमवाट	तरकारी, फलफुल	४५.००
२. भारत भुटानवाट	आलु, प्याज र फलफुल	३०.००
३. अन्य जिल्लाहरूवाट	तरकारी, फलफुल	२०.००
४ चीन खासा तथा अन्य देशवाट	स्याउ, लसुन आदि	५.००
श्रोत: कृषिउपज बजार, धरान, २०६६		

(६) वार्षिक कारोबारको संक्षिप्त विवरण

तालिका नं. २.२२ : वार्षिक कारोबारको विवरण

क्र.सं.	वस्तुहरू	इकाई (मे.टन)	रकम रु. ०००मा
१	तरकारी	३२६५४	५३१९८६
२	फलफुल	८६८३	२२६९५३
३	मसाला वाली	८३०७	२०७८४१
४	खसी बोका मासु	१३०१	५२०४००
	जम्मा कारोबार :—	४९८४५	१०१०१२२
श्रोत: कृषिउपज बजार, धरान, २०६६			

खाद्यान्त पर्याप्तता तथा आपूर्तिको श्रोत

यकीन तथ्यांक फेला नपरेपनि इटहरीमा कम भूमि भएका एवं भूमिहीन परिवारको संख्या प्रशस्तै भेटियो । स्थलगत अध्ययनको कममा आफ्नो कृषि उपजवाट २ महिना भन्दा कम खान पुग्ने परिवारको संख्या पनि प्रशस्तै भेटियो । ती परिवारले हातमुख जोनके लागि जंगलबाट दाउरा ल्याई बेच्ने, प्याक्ट्री लगायत अन्य क्षेत्रमा काम गर्ने, अरुको जग्गामा खेती गर्ने लगायतका व्यवसाय गरेको पाइयो ।

कृषि श्रमिकको आपूर्तिको श्रोत र ज्यालादर

नगर क्षेत्रमा करेसाबारी प्राय घरधनीले आफै गर्दै गरेको पाइन्छ, भने खेतिलाई आवश्यक पर्ने श्रमिकको आपूर्ति धेरैजसो छिमेकी टोल/वडा भित्र बाट हुन्छ । खेतीको लागि आवश्यक पर्ने कृषि मजदुरमा महिला र पुरुष दुवै संलग्न हुने गरेका छन् तर वर्तमान मूल्य अनुसार पुरुषको प्रति दिन १८० को दाँजोमा महिला रु १५० मात्र रहेका छ ।

तालिका नं. २.२३ कृषि सामग्रीको प्रयोग, सिचाई सुविधा तथा कृषि उत्पादकत्व विवरण

वर्ष	कृषि उत्पादकत्व (मे.ट./हे.)	कुल कृषि भूमिको क्षेत्रफल (हे.)	मलखाद प्रयोग दर (के.जी./हे.)	उन्नत बिज प्रयोग दर (के.जी./हे.)	सिंचाई सुविधा पुगेको कृषि भूमि (हे./मौसमी)	सिंचाई हुन सक्ने कृषि भूमिको (%)
२०५८/५९	१.४०	८०२	१८३	४५	५००	१८

श्रोत: तथ्याङ्क कार्यालय, २०५८

तालिका नं. २.२४ कृषि क्षेत्रमा ऋण प्रवाहको अनुपात विवरण

वर्ष	कृषि क्षेत्रमा कर्जा लगानी दर (%)	गैरकृषि क्षेत्रमा कर्जा लगानी दर (वैकलाई मात्र आधार मानेको) ०००
२०५५/५६	९८.५०	
२०५६/५७	९२.७५	२९६
२०५७/५८	९९.७०	३०४
२०५८/५९	२१.००	३०६
२०५९/६०	२४.००	२८३
श्रोत: तथ्याङ्क कार्यालय, २०५८		

२.६.६ पशुपालन

तालिका नं. २.२५ पशुपालन विवरण

पशुसेवा केन्द्र धरान	०६१	०६२	०६३	०६४	०६५
१)माछामासुको कुल उत्पादन(दैनिक)	३३५५ रके.जी		—		४००० के.जि.
२)दुध, उत्पादन (दैनिक) दही:- धू:-	३५०० लिटर		—		५००० लिटर १००००लिटर १०० के.जी
३)पशुपालन परिणाम:- गाई—४९५१ वटा मैसी—२०८४वटा वाख्ना—८४१३वटा भेडा—११ वटा सुगुर—१२५५० वटा कुखुरा—४६४०० वटा धरानमा कुखुराको फर्म ९० वटा रहको					
श्रोत: पशु सेवाकेन्द्र धरान, २०६६					

पशुदाना औषधी पसलहरू

तालिका नं. २.२६ पशुदाना औषधी पसलहरू विवरण

१)पशुपति फिड र नारायणी फिड	धरान ४	मच्छन्द्र सुव्वा
२)आनन्द फिड	धरान ४	टिकाराम चौधरी
३) आनन्द फिड	धरान ६	ऋषि राई
४)सागर फिड	धरान १७	भवानी ओझा
५)रत्न फिड	धरान ४	विवस कार्कि
६)पशु औषधी पसल	धरान ७	किशोर कार्कि
७)पशुओषधी पसल	धरान ७	हरिप्रसाद गौतम
८)पशुओषधी पसल	धरान ४	विवस कार्कि
९)त्रिवेणी एग्रो मेट	धरान ४	मच्छन्द्र सुव्वा

१०)लालीगुरांस एग्रोमेट	धरान १५	लिला श्रेष्ठ
११)ग्लोभल नेपाल भेटनरी ट्रेडिङ	धरान ७	भवानी ओझा
श्रोत: पशु सेवाकेन्द्र धरान, २०६६		

२.५.७ बजारसम्मको दूरी

ज्यादातरी परिवारको (६०.६०%) को कृषिजन्य उत्पादन खरिद विकी गर्ने स्थान ३० मिनेट भन्दा बढीको दूरीमा छैन भने केहि परिवार (१०.४८%) लाई भने बजार पुग्न ४५ मिनेट देखि - १ घण्टा र २८.९२% लाई (३० - ४५) मिनेट लाग्ने गरेको तथ्याङ्क रहेको छ। (तालिका नं. २.२७)

तालिका नं. २.२७ : बजार पुग्न लाग्ने समय दूरी

समय दूरी	संख्या	प्रतिशत (%)
० - ३० मिनेट	१२३८०	६०.६०
३० - ४५ मिनेट	५९०६	२८.९२
४५ मिनेट - १ घण्टा	२१४२	१०.४८
	२०४२८	१००
श्रोत, ध.न.पा. टोपोग्राफि नक्शा, २०६६		

२.५.८ कृषि एवं पशु सेवाकेन्द्र

धरान नगरपालिका र विष्णुपादुका गा.वि.स लाई समेत लाई सेवा पुर्याउने दृष्टिकोणले धरान न.पा. मा पशु सेवा केन्द्र स्थापना भएको छ भने क्षेत्रिय कृषि तथा पशुअनुसन्धान केन्द्र इटहरीको २ मा अवस्थित रहेको छ। जसले ध.न.पा. र इछ्हहरी न.पा. को साथै अन्य छिमेकी गाउँलाई कृषि सेवा पुर्याउने गरेको देखिन्छ। यी सेवा केन्द्रहरूले ध.न.पा.मा कुनै पाकेट क्षेत्र निर्धारण नगरेता पनि छिमेकी गा.वि.स. लाई पाकेट क्षेत्रको रूपमा कृषिजन्य उत्पादन गर्न सुविधा पुर्याउदै गरेको पाईन्छ। त्यसैगरी यी सेवा केन्द्रहरू बाट व्यावसायिक फलफूल विकास कार्यक्रम, व्यवसायिक तरकारी खेती विकास कार्यक्रम जस्ता कार्यक्रमको संचालन तथा अनुसन्धानहरू गरिरहेका छन्। उपयुक्त सेवा केन्द्रहरू तथा यिनिहरू बाट संचालित कार्यक्रमको अलावा यहाँ निजी क्षेत्र बाट पनि केहि नसरीहरू संचालित भएका छन्।

२.५.९ उद्योग क्षेत्रको स्थिति

धरान नगरपालिका क्षेत्रमा साना तथा मध्यैता गरी ११६ वटा भन्दा बढी उद्योगधन्दाहरू चलेको देखिन्छ। जस मध्य वडा नं. ४ मा सबै भन्दा बढी १७ वटा वडा नं. ७ मा १२ वटा, वडा नं. ८ मा १० वटा, वडा नं. १० मा ११ र वडा नं. ११ मा १० वटा उद्योगहरू संचालन मा रहेको छ। त्यसैगरी वडा नं. १८ मा कुनै पनि उद्योगहरू छैन भने वडा नं. ५, १४, १६, १७, र १९ मा कमश २, १, २, ३ र ३ वटा उद्योगहरू छन्। ध.न.पा. भित्र उद्योगद्वारा उत्पादित सामग्रीहरू छिमेकी क्षेत्र र जिल्ला धनकुटा, तेह्रथुम, भोजपुर, संखुवासभा सम्म पुग्ने गर्दछ भने ४०% त्यसै क्षेत्रमा खपतहुने गर्दछ। यहाँ भएका उद्योगहरूमा प्राय जसो राइसमिल, हस्तकला, फर्निचर, नुडल्स, प्याकिङ, ग्रिल, तयारी पोशाक, प्लास्टीक सामाग्री, खाद्यसामग्री आदिहरू भएको देखिन्छ। (तालिका नं.) यहाँ फस्टाएको अर्को उद्योग भनेको निर्माण सर्ग सम्बन्धित उद्योगहरू हुन्। ध.न.पा. स्थापना भई बाहिर समेट काम गर्ने ७४ भन्दा बढी निर्माण उद्योगहरू छन्। (तालिका नं. २.२८)

तालिका नं. २.२८ धरान नगरपालिकामा रहेका उद्योग तालिका

क्र.स.	उद्योगको नाम	स्थान	कैफियत
१	ए.पि. कास्था उद्योग	धरान ९(१६)	फर्निचर
२	अविरोक पर्फिभरी अगरवत्ती	धरान १२	अगरवत्ती
३	अनन्त इन्डस्ट्रिज	धरान ९	
४	अनन्त आइरन इन्डस्ट्रिज	धरान ११	आइरन गुडस

५	अनिल तयारी पोसाक उद्योग	धरान १	प्यावरिक
६	अनिता आइसक्रिम उद्योग	धरान १२	आइसक्रिम
७	अन्स्वा मेटल उद्योग	धरान ४	वर्क्सप
८	अन्नपुर्ण ग्रील उद्योग	धरान ७	आइरन ग्रील
९	अरासी स्टेशनरी उद्योग	धरान १५	पेपर गुडस
१०	वि.एम.मेटल इन्डस्ट्रिज	धरान ७	आइरन गुडस
११	वजरडवली नुडल्स उद्योग	धरान १३	नुडल्स
१२	वालाजी फर्निचर उद्योग	धरान २	फर्निचर
१३	बराइली गल उद्योग	धरान ९	आइरन क्रोबार
१४	बसुन्धरा इन्डस्ट्रिज	धरान ४	
१५	भगवती ग्रील इन्डस्ट्रिज	धरान १०	आइरन ग्रील
१६	बेवीलाइन बेकरी उद्योग	धरान ७	
१७	भोजपुर विश्वकर्मा खुकुरी उद्योग	धरान ११	खुकुरी
१८	भोजपुरी खुकुरी उद्योग	धरान १९	खुकुरी
१९	बिन्दवासीनी सेलर मिल	धरान ४	र राइस
२०	विसाल राइस मिल	धरान १०	र राइस
२१	विषन ढाका कपडा उद्योग	धरान १५	क्लोथ
२२	विष्णु लक्ष्मी स्टिल फर्निचर	धरान ७	स्टिल फर्निचर
२३	विष्णु राइस मिल	धरान ३	र राइस
२४	विश्वकर्मा खुकुरी उद्योग	धरान १०	खुकुरी
२५	वि.एम.मेटल इन्डस्ट्रिज	धरान ७	आइरन गुडस
२६	बौद्ध धातु उद्योग	धरान ६	मेटल गुडस
२७	चन्द्रमत उड इन गर्मीड इन्डस्ट्रिज	धरान १३	फर्निचर
२८	सि.पि.नेशनल प्रोडक्ट	धरान १३	फर्निचर
२९	दक्षिणाकाली फर्निचर इन्डस्ट्रिज	धरान ६	फर्निचर
३०	दन्तकाली घरेलु उद्योग	धरान १०	
३१	ढाकाल सेलर मील	धरान ४	र राइस
३२	धरान ग्रील तथा इन्जिनियरिङ	धरान ८	आइरन ग्रील
३३	धुवस्टार स्टील फर्निचर	धरान ४	स्टिल फर्निचर
३४	दिवान घरेलु चाउ चाउ इन्डस्ट्रिज	धरान ३	नुडल्स
३५	दुर्गा होसियार घरेलु	धरान १२	प्यावरिक
३६	एवरेष्ट उद्योग	धरान १९	
३७	फ्यामेली मेटल इन्डस्ट्रिज	धरान १५	मेटल गुडस
३८	गौतम उड क्रपट	धरान ४	फर्निचर
३९	गोरखा ब्रस इन्डस्ट्रिज	धरान ७	ब्रस
४०	हरीकृष्ण विस्कुट उद्योग	धरान ११	विस्कुट
४१	गुरुङ हस्तकला इन्डस्ट्रिज	धरान १०	क्यूरो
४२	हिमालय फर्निचर इन्डस्ट्रिज	धरान ११	फर्निचर
४३	हिमालय ब्रस इन्डस्ट्रिज	धरान १२	ब्रस
४४	हिमाली डिस्टिलरी उद्योग पि.भि.टि.एल.टि.डि	धरान १५	लिक्युर्स(क्याटागोराई)
४५	होटल ग्रेड	धरान ९	फुडस
४६	इन्द्र ग्रील इन्डस्ट्रिज	धरान ५	आइरन ग्रील
४७	ईसा प्ल्यास्टिक पि.भि.टि.एल.टि.डि	धरान ८	प्ल्यास्टिक पार्टीप एण्ड फिटिंग, एफ
४८	जय दन्तकाली घरेलु उद्योग	धरान ११	
४९	जय माहारथी धातु उद्योग	धरान १०	मेटल गुडस
५०	प्रसान्त(जयनाथ)प्ल्यास्टिक	धरान ८	प्ल्यास्टिक गुडस
५१	जिवन ग्रिल इन्डस्ट्रिज	धरान १०	आईरन ग्रील

५२	कमला पोलिथिन इन्डस्ट्रिज	धरान १०	प्ल्यास्टिक पाईप फिटिङ
५३	कौशियल स्टिल फर्निचर	धरान ७	स्टिल फर्निचर
५४	कोशी फुडिंग उद्योग	धरान ४	
५५	कृष्ण ईन्जिनियरिङ इन्डस्ट्रिज	धरान २	आइरन ग्रिल
५६	कप्त्यानी फर्निचर उद्योग	धरान ३	फर्निचर
५७	लालीगुरास फर्निचर उद्योग	धरान ११	फर्निचर
५८	लक्ष्मी फर्निचर उद्योग	धरान ८	फर्निचर
५९	लक्ष्मी होजियारी	धरान ५	प्याकट्री
६०	माहादन्तकाली फर्निचर उद्योग	धरान ३	फर्निचर
६१	माहावीर लगु उद्योग	धरान	
६२	माहालक्ष्मी वरफ उद्योग	धरान ३	आइस क्रिम
६३	महेश पोलोट्रिक इन्डस्ट्रिज	धरान ४	
६४	मनकामना फर्निचर उद्योग	धरान ४	फर्निचर
६५	मनकामना व्यानमसला उद्योग	धरान १६	गुडखा
६६	मनकामना भेन्टिलेसन उद्योग	धरान ३	भेन्टिलेसन
६७	मनोज फरमेटीकलस	धरान ४	मेडिसिन
६८	मनोर क्यामिकल्स वर्क	धरान ८	क्यामिकल
६९	एन.पि.कास्था उद्योग	धरान १६	फर्निचर
७०	नन्दवन राईस मिल	धरान १	राईस
७१	नेसनल ब्रिस्टल इन्डस्ट्रिज	धरान ६	
७२	नवदुर्गा स्टोन पि.भि.टी.एल.टि.डि	धरान ८	ग्रामेल
७३	नेपाल कास्था उद्योग	धरान १३	फर्निचर
७४	नेपाल प्ल्यास्टिक पि.भि.टी.एल.टि.डि	धरान ८	प्ल्याष्टिक पाईप एण्ड फिटिङ
७५	नेपाल खुकुरी उद्योग	धरान १७	खुकुरी
७६	निउ गोरखाली खुकुरी उद्योग	धरान १७	खुकुरी
७७	निउ केवी राईस मिल	धरान ११	नुडल्स
७८	निउ नवदुर्गा फर्निचर उद्योग	धरान १२	फर्निचर
७९	निउ आरआर नुडल्स	धरान ११	नुडल्स
८०	निरज अटो मिल्स	धरान ७	
८१	पञ्चकन्या खाजा उद्योग	धरान ३	फुडस
८२	पंकज होसियार उद्योग	धरान २	क्याटागोरी
८३	प्रयोग तयारी पोसाक(इन्डस्ट्रिज)	धरान १९	होसियारी
८४	पशुपति घरेलु कपडा उद्योग	धरान ७	होसियारी
८५	पशुपति स्टेस्नरी उद्योग	धरान १३	पेपर गुडस
८६	पपुलर प्ल्यास्टीक पि.भि.टी.एल.टि.डि	धरान ८	पि.भि.सि.पाईप क्याटो गोराइज
८७	प्रिती भल्व एण्ड फिटिङइन्डप्रिस्ट्रज	धरान ८	पाईप फिटिङ
८८	पूर्वाञ्चल विटवोड तथा फामिङ	धरान ४	उडन गुडस
८९	पुर्वलक्ष्मी मेटल उद्योग	धरान ७	मेटल गुडस
९०	पुर्वाञ्चल हस्तकला उद्योग	धरान १०	क्यूरो
९१	राम घरेलु राईस मिल	धरान ७	द राईस
९२	रेन्ज सेलर मिल	धरान ४	द राईस
९३	रोयल फुड प्रोडक्ट	धरान ९	फुडस
९४	साइ मैनवर्ती उद्योग	धरान १३	क्याण्डल
९५	स्यामविज फर्निचर	धरान १०	फर्निचर
९६	सन्तोष ग्रील उद्योग	धरान ६	आइरन ग्रील
९७	सानु लगु उद्योग	धरान ४	
९८	शक्ती चिया प्याकिङ उद्योग	धरान ४	प्याकिङ
९९	श्री बाबा शिव प्याकिङ उद्योग	धरान ९	प्याकिङ

१००	श्री बाध्व मिल	धरान २	
१०१	श्री बुढासुब्बा मिल	धरान १३	नुडल्स
१०२	श्री दन्तकाली जुट तथा लघु उद्योग	धरान १४	फुटचेर
१०३	श्री दानाबुङ्ग राइस मिल	धरान ११	द राइस
१०४	श्री गणेश घरेलु उद्योग	धरान १०	
१०५	श्री प्रतिमा ढाका टोपी उद्योग	धरान १५	होसीउरी
१०६	श्री दन्तकाली स्टिल फर्निचर	धरान १२	फर्निचर
१०७	श्री आर आर नुडल्स उद्योग	धरान ११	नुडल्स
१०८	श्री रेन्ज वयल एण्डस मिल	धरान ४	वयल
१०९	श्री सयपत्रि फर्निचर उद्योग	धरान ४	फर्निचर
११०	श्री सनराइज मिल	धरान १	द राइस
१११	श्री उत्तम फर्निचर उद्योग	धरान ८	वटर
११२	श्रेष्ठ राम राइस मिल	धरान १	द राइस
११३	सुवरन इन्डस्ट्रिज	धरान १३	वाटर
११४	द गोरखा व्रस इन्डस्ट्रिज	धरान ७	व्रस
११५	द रिलार्व ग्रील सोप	धरान १७	आइरन ग्रील
११६	युनीक फर्निचर उद्योग	धरान ४	फर्निचर

धरान नगरपालिका कार्यालयमा दर्ता भएका निर्माण व्यवसायहरू :

व्यवसायको नाम	किसिम	वार्ड नं.	ठेगाना
१ महादेव निर्माण सेवा	ठेक्का पट्टा	१	देवकिननदन अग्रवाल पृथ्वीपथ(०००२
२ भवन निर्मार्खण व्यवसायी	स्थानीय भवन निर्माणकर्मी	३	फरसुद मियां सदनरोड(००१४
३ दाश निर्माण सेवा	निर्माण सम्बन्धी कार्य	३	दिलिप दस्तमा चन्द्रपुर वजार
४ बुढासुब्बा पेन्ट हाउस		४	कृष्णराम कामजु लक्ष्मी सडक(००२५
५ उरु निर्माण सेवा	ठेक्कापट्टा सम्बन्धी	४	ईन्द्रप्रसाद श्रेष्ठ लक्ष्मी सडक(००२८
६ वराहा कन्ट्रक्सन	ठेक्का पट्टा	४	रुद्रनाथ वास्तोला लक्ष्मी सडक(००३१
७ सि.पी निर्माण सेवा	निर्माण सम्बन्धी ठेक्कापट्टा	४	कमलकुमार अग्रवाल महानन्द मार्ग(००
८ ममला कन्ट्रक्सन	निर्माण सम्बन्धी ठेक्कापट्टा	५	शम्भूभक्त श्रेष्ठ महेन्द्रपथ (००
९ नदियासिता निर्माण सेवा	निर्माण सम्बन्धी ठेक्कापट्टा	७	हब्बसिहं राई श्रीजंगा लाईन(००००
१० टिका निर्माण सेवा	स्थानीय भवन निर्माण व्यवसायी	८	हरिवहादुर घिमिरे, सहिदस्मृति मार्ग(०००३
११ कटुवाल निर्माण सेवा	निर्माण सेवा	८	खडगवहादुर कटुवाल दिपशिखर पथ(०००३
१२ सुरजदासतात मा निर्माणसेवा	ठेक्कापट्टा सम्बन्धी कार्य	९	शिवशंकर दास तत्मा, पुतली लाईन(००११

१३	शर्मा निर्माण	स्थानीय भवन नि.व्यवसायी	९	सरोज शर्मा, बगैचालाईन(००३३
१४	शर्मा निर्माण सेवा	ठेक्कापट्टा सम्बन्धी कार्य	१०	सन्तोष शर्मा, विशालपथ(०००३
१५	एनएस रविल्डर	स्था.आवसीय नि.	१०	नारायण लिम्बु , मुनाल पथ(०००३
१६	तमु निर्माण कन्स्ट्रक्शन	स्था.भवन नि.व्यवसायी	११	राजेश थापा मगर, पुतलीलाईन(००१८
१७	आशिर्वाद निर्माण सेवा	ठेक्कापट्टा सम्बन्धी काय	११	जितवहादुर गुरुङ, चतरालाईन(००२१
१८	स्था.भवन नि.व्यवसायी	तालिम प्राप्त नि.व्यवसायी	११	केशरकुमार बुढाथोकी, विकास मार्ग ००७०
१९	अमृत निर्माण सेवा	ठे.भूकम्प सुरक्षा सम्बन्धी	११	नन्दराज सार्कि, हगंकंगरोड(०००१
२०	स्था.भवन नि.व्यवसायी	तालिम प्राप्त नि.व्यवसायी	११	अगम राई, न्यूपशुप्ति रोड(०००२
२१	स्था.भवन निर्माण सेवा	स्था.भवन निर्माण कमी	११	हुकुमध्वज राई, मिलनपथ(००५२
२२	स्था.भवन निर्माण सेवा	स्था.भवन निर्माण कमी	११	बालकृष्ण लिम्बु मिलनपथ(००५२
२३	विधान कन्स्ट्रक्शन	ठेक्कापट्टा सम्बन्धी	१२	देवलाल श्रेष्ठ, चतरालाईन(००१४
२४	प्रज्वल निर्माण सेवा	ठेक्कापट्टा सम्बन्धी	१२	प्रदिप मल्ल वार्डनं. ९को खालीजग्गा
२५	स्था.भवननि र्माण कमी	स्था.भवन नि.व्यवसाय	१३	पवन राई, अमरपथ(००२०
२६	पुर्णलक्ष्मी निर्माण सेवा	ठेक्कापट्टासम्बन्धी नि.काय	१३	उत्तमकुमार श्रेष्ठ, अमरपथ(००६५
२७	रातदेउ निर्माण सेवा	निर्माण सम्बन्धी ठेक्कापट्टा	१३	दुर्गावहादुर खड्का, विद्युत प्रा.मार्ग(००
२८	पदन निर्माण सेवा	ठेक्का पट्टा	१३	पदमकुमार राई, सुम्निमा मार्ग(०००३
२९	मिलन निर्माण सेवा	ठेक्कापट्टा सम्बन्धी	१३	मिलनराज भण्डारी, मदन आश्रीतमार्ग(०००९
३०	स्था.भवन निर्माण कमी	स्थानीय भवन व्यवसाय	१३	जितकुमार राई, सूर्यमार्ग(००१९
३१	जनमत केशरी नि.सेवा	ठेक्का पट्टा	१३	चन्द्रवहादुर कटुवाल, सूर्य मार्ग(०००४
३२	लाडघाली निर्माण सेवा	ठेक्का पट्टा	१३	दिपक थापा मगर, शिवधारा मार्ग(००२
३३	सेवा निर्माण सेवा	निर्माण सेवा	१५	तिलकवहादुर, त्रिवेणी मार्ग(००१०
३४	शिक्षा निर्माण सेवा	निर्माण सेवा	१५	रवि लिम्बु, च्यामजोड पथ(
३५	भवन निर्माण व्यवसायी	स्थानीय भवन निर्माणकमी	१५	जमील अख्तर अंसारी कृष्ण पथ(०००३८
३६	स्थानीय भवन नि.व्य.	तालिम प्राप्त स्थानीय भवन निर्माण	१६	देवानसिं राई

३७ मन्दिप निर्माण सेवा	ठेक्का पट्टा	१६	अर्जुन के.सी. जनपथ(००
३८ पेम्बा एन्ड सन नि.से.	ठेकेदार(निर्माण सेवा)	१६	पेम्बा तामाड अन्नपुर्ण लाईन(००२
३९ स्थानीय भवन नि.कमी	स्थानीय भवन निर्माण व्यवसायी	१६	लेखबहादुर राई जुनेली पथ(०००१३
४० बान्तवा निर्माण सेवा	स्थानीय भवन निर्माण व्यवसायी	१६	लोकबहादुर राई हंस मार्ग(००२४
४१ विमल निर्माण सेवा	ठेक्कापट्टा सम्बन्धी स्थानीय	१६	विक्रम मगर भुमी पथ लुप(००२
४२ साम्पाड निर्माण सेवा	स्थानीय भवन निर्माण व्य.	१७	रविचन्द्र राई
४३ चोडबाड कन्स्ट्रक्शन	ठेक्कापट्टा	१७	तारा सुब्बा सिओन मार्ग(००४२
४४ स्थानीय भवन नि. व्य.	तालिम प्राप्त भवन व्य.	१७	चन्द्रबहादुर राई इन्द्रेणी मार्ग(०००१
४५ राई निर्माण सेवा	ठेक्कापट्टा	१८	नन्दप्रसाद राई देवीथान मार्ग(०००४
४६ छिनाम्बु निर्माण सेवा	निर्माण सम्बन्धी ठेक्कापट्टा	१८	सुमन लिम्बु, सयपत्री मार्ग(०००
४७ एकता निर्माण सेवा	निर्माण सम्बन्धी काम	३	विजय श्रेष्ठ, सदन रोड(००
४८ अमृत नि. सेवा प्रा.लि	ठेक्कावट्टा सम्बन्धी	३	ईन्द्र मानन्धर शान्ती रोड(०००४
४९ एटलस इ.एण्ड क.	ठेक्कापट्टा	१२	पुरुषोत्तम शर्मा, चतरालाईन(००
५० भुम्का निर्माण सेवा	निर्माण सम्बन्धी काम	१८	सुरेन्द्रबहादुर काकी, भिमसेन पथ(००००
५१ श्री शिवबाबा नि.सेवा	निर्माण सेवा(घ श्रेणी)	१	राजेश शर्मा, पृथ्वी पथ(००११
५२ एकता निर्माण सेवा	निर्माण ठेकेदार'घ' श्रेणी	३	विजय श्रेष्ठ, सदन रोड(०००८
५३ सनम निर्माण सेवा	निर्माण सेवा ठेकेदार	४	सनम श्रेष्ठ, सिद्धीचरण मार्ग(०००२
५४ प्रेणा निर्माण सेवा	निर्माण सेवा ठेक्का पट्टा	८	टिकाप्रसाद राई, भूकुटी मार्ग(०००६
५५ देवान निर्माण सेवा	ठेक्का पट्टाको काम	८	उत्तम राई, फुटवल ग्राउण्ड(००
५६ किशी निर्माण सेवा	ठेक्का पट्टा	९	शिवराज श्रेष्ठ, दिव्यआचार्य लाईन(००
५७ श्री स्वामीनारायण नि.से.	निर्माण सम्बन्ध ठेक्का	१०	सन्तोष कुमार वस्नेत, पुतली लाईन(००१३
५८ मुना कन्स्ट्रक्शन	ठेक्कापट्टा	१०	केशवराज रीजाल, बुढासुब्बा लाईन(०००९
५९ आर.टि.नि. सेवा	निर्माण व्य.ख श्रेणीको	१०	तेजबहादुर लिम्बु बुढासुब्बा लाईन(०००३
६० सुप्मा निर्माण सेवा	विल्डीङ्ग नि.से.घ श्रेणी	११	रामबहादुर तामाड

६१	मकालु कन्स्ट्रक्शन	निर्माण सेवा घ श्रेणी	१२	अनुप देवान, चतरालाइन(०००५
६२	जुलियट नि.सेवा	निर्माण ठेकेदार घ श्रेणी	१३	योगेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ, अमर पथ(००३९
६३	शास्वत नि.सेवा	निर्माण ठेकेदार घ श्रेणी	१३	महेन्द्र प्रधान, अमर पथ(००६९१०
६४	गुरुड कन्स्ट्रक्शन	निर्माण सम्बन्धी ठेक्कापट्टा	१३	अर्जुनबहादुर गुरुड शिवधारा मार्ग(०००१
६५	लांघाली नि.सेवा	ठेक्कापट्टा सम्बन्धी	१३	दिपक थापा मगर, शिवधारा मार्ग(०००२
६६	न्यू आशिष कन्स्ट्रक्शन		१३	लिलादेवी कटुवाल, हात्तिसार पथ(०००४
६७	ऊँ पञ्चकन्या नि.से.	ठेक्कापट्टा	१४	अनोज भट्राई, पञ्चकन्या पथ(०००८
६८	लालुपाते नि.सेवा	ठेकेदार घ वर्गको	१५	दिलीपकुमार मगर, अरनीको मार्ग र चर्चलाइन
६९	भागीरथ नि.सेवा	निर्माण सेवा घ श्रेणी	१६	अमिन खडका, विद्युत प्राधिकरण मार्ग(०००६
७०	शिवजट्टा नि.सेवा	निर्माण सेवा घ श्रेणी	१६	बसन्तकुमार श्रेष्ठ, जुनेली पथ(०००१
७१	इशारा नि.सेवा	स्थानीय भवन नि.व्य.	१८	मोहनकुमार राई, रत्न मार्ग(००३३४७
७२	रत्न नि.सेवा	निर्माण सेवा ठे.प.	१८	मनिराज राई, हडकड रोड(०००५
७३	निशान नि.सेवा	निर्माण सेवा ठे.प.	१८	विना राई, देवीथान मार्ग(०००४
७४	नेयोड निर्माण सेवा	निर्माण सम्बन्धी कार्य गर्ने	१९	डम्वरकुमार नेयोड, दिपेन्द्र मार्ग(००४०
श्रोत ध.न.पा., २०६६				

२.५.१० वित्तिय संस्था एवं गतिविधि

धरान नगरपालिका क्षेत्र भित्र खुलेका निजि बैंक सहित राष्ट्रिय बाणिज्य बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड र कृषि विकास बैंक गरी जम्मा ९ वटा बैंकहरु आर्थिक लगानि र संकलनको लागि कार्यरत छन्। यसको नयाँ प्राइभेट बैंकहरु पनि खुले कम्मा रहेका छन्। त्यसैगरी निजि वित्तिय संस्थाहरु २० भन्दा बढी रहेका छन्। ध.न.पा. मा भएको सरकारी बैंकहरूले गैह कृषि क्षेत्रमा कर्जा लगानि, रेमिट्यान्स आम्दानी, निक्षेप संकलन, र कर्जा प्रदान गर्ने गरेको देखिन्छ। तिनै सरकारी बैंकको तथ्याङ्कसूचि मुताबिक पछिल्लो ५ आर्थिक वर्षको कारोबार तलको तालिका मा राखिएको छ। यस क्षेत्रमा भएका प्राइभेट बैंकहरूले रेमिट्यान्स आम्दानी तथा अन्य बैंकिङ सुविधा दिइरहेका छन् भने सरकारी बैंकहरु कर्जा गैह कृषि क्षेत्रमा कर्जा लगानी र निक्षेप संकलन जस्ता बैंकिङ सुविधा प्रदान गरिरहेका छन्।

कृषि विकास बैंक लि.

बैंकिङ कार्यालय धरान, सुनसरी

तथ्याङ्क

(रु हजारमा) मिति – २०६६/७/२७

क्र.सं.	शिर्षक	आर्थिक वर्ष				
		०६१/०६२	०६२/०६३	०६३/०६४	०६४/०६५	०६५/०६६ वैशाक म.सम्मको
१	गैह कृषि क्षेत्रमा कर्जा लगानी	६००४	४८२७६	५३०९०	५८३४६	४२५०४
२	रेमिट्यान्स आम्दानी	०	०	०	३०१	२९०

३	निक्षेप संकलन	५५९९६	५३८७५	७५५०९	८५०२३	१००९३४
---	---------------	-------	-------	-------	-------	--------

राष्ट्रिय बाणिज्य वैक धरान शाखा

तथ्याङ्क सूची :

(रु हजारमा) ०६५ चैत्र

क्र.सं.	शिर्षक	आर्थिक वर्ष					
		०६१	०६२	०६३	०६४	०६५	०६६हालसम्मको
१	गैरकृषि क्षेत्रमा कर्जालगानी	२११२४०	२३१५३६	१९०४६२	२५५१४१	४०४६८०	३४४२६७
२	रेमिटान्स आम्दानी	५१०४०२	५००६३०	६२१०५९	६२७४४४	५६०७५६	६८२३९१
३	निक्षेप संकलन	५२१८७५	५५१७७६	५४१५०९	५५५६७५	६२४६१५	६३२१२२
४	कर्जा		२४१५३६	२००४६२	२६५१४१	४१४६८०	३५४२६७

नेपाल वैक लिमिटेड, शाखा कार्यालय धरान

(रु हजारमा)

क्र.सं.	शिर्षक	आर्थिक वर्ष				
		०६२	०६३	०६४	०६५	०६६शः२५
१	गैह कृषि क्षेत्रमा कर्जा लगानी	५७४५२	५९२९४	५६६८५	५२३२५	८७५८६
२	रेमिटान्स आम्दानी	१७४१२	५१६९	३२९८	११३१	११३०
३	निक्षेप संकलन	४५२३२०	४०६२२२	४००४२७	४२३२५४	४५४५९६

तालिका नं. २.२९ : ध.न.पा. क्षेत्र भित्र खुलेका वैकहरूको विवरण

१	कृषि विकास वैक शाखा कार्यालय, वैकिङ्ग कार्यालय	१
२	नेपाल वैक लिमिटेड, वैकिङ्ग कार्यालय	१
३	राष्ट्रिय बाणिज्य वैक, वैकिङ्ग कार्यालय	१
४	हिमालय वैक	१
५	नविल वैक	१
६	सनराइज वैक	१
७	एन.आइ.सि. वैक	१
८	स्टाण्डर्ड चार्टड वैक	१
९	कुमारी वैक	१

श्रोत ध.न.पा.को प्रतिवेदन, २०६६

तालिका नं. २.३०: ध.न.पा. क्षेत्र भित्र रहेका सहकारी सद्य संस्थाहरूको विवरण

१	साना किसान कृषि	धरान
२	श्रमज्योति नारी विकास	धरान १७
३	गोरखावचत तथा ऋण	धरान ६
४	दन्तकाली वचत तथा ऋण	धरान ४
५	शुभलक्ष्मी वचत तथा ऋण	धरान ४
६	सयपत्री वचत तथा ऋण	धरान ७
७	औजार प्रकाशन	धरान ७
८	भानु पाठ्यभरा वचत तथा ऋण	धरान ६
९	दृष्टी वचत तथा ऋण	धरान ७
१०	दिव्यमदर दुग्ध विकास	धरान
११	मकालु वचत तथा ऋण	धरान १४

१२	सयपत्री नारी विकास	धरान १२
१३	लुम्बिनी वचत तथा ऋण	धरान ७
१४	विजयपुर वचत तथा ऋण	धरान ९
१५	पञ्चकन्या वचत तथा ऋण	धरान ९
१६	नमो वचत तथा ऋण	धरान ७
१७	शिद्धकाली वचत तथा ऋण	धरान १५
१८	वुढासुव्वा वहुउद्घेशीय	धरान १४
१९	सगरमाथा वचत तथा ऋण	धरान १८
२०	न्यू जनकल्याणकारी वचत तथा ऋण	धरान ९
श्रोत ध.न.पा.को प्रतिवेदन, २०६६		

२.५.११ व्यापार, पर्यटन तथा सेवा क्षेत्रको स्थिति

घरेलु उद्योग, निर्माण उद्योग बाहेक यहाँ होटल तथा लज व्यवसायहरु पनि स्थापित छन्। धरान नगर क्षेत्रमा होटल, गोष्टहाउस व्यवसाय सगै सम्बन्धित १३९६ व्यवसाय छन्। यस्ता होटलहरूले पर्यटकिय विकासको दृष्टिकोणले पनि महत्वपूर्ण भूमिका खेलिरहेका छन्। ध.न.पा. भित्र रहेका व्यवसायको वर्गिकरण र संख्या तालिका नं. २.३१ मा समावेश गरिएको छ। यहाँ रहेका खाद्यान्न तथा किराना पसल, कपडा तथा रेडीमेट कपडा पसल, सिंगार, हार्डवेयर, मोटर पार्ट्स, इलेक्ट्रोनिक्स, स्टेन्शनरी आदि गरी ५८९४ वटा रहेका छन्। यसले आम्दानी तथा रोजगारीको संभावना शृङ्जना गरिरहेको छ।

तालिका नं. २.३१ : ध.न.पा. क्षेत्र भित्र खुलेका व्यवसाय संस्थाहरूको विवरण

व्यवसायको वर्गिकरण	संख्या
होटल व्यवसाय संग सम्बन्धित	१,३९६
खाद्यान्न तथा किराना पसल	१,२०३
कपडा तथा रेडीमेट कपडा	३६०
फैन्सीसप, सिंगार पसल	२३४
जुत्ता चप्पल पसल	९३
हार्डवेयर, तथा मोटर पार्ट्स, पेट्रोल पम्प	२६३
टि.भि.फ्रिज, तथा इलेक्ट्रोनिक्स	१३८
उद्योग, मिल, फ्याक्ट्री	२०६
तामा, पित्तल फलामका सामानहरू	९०
स्टेन्शनरी सामान	६०
औषधी उत्पादन तथा विक्री तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी	१२७
सुनचांदी तथा गहना	२१७
टेलर्स	७०
सिनेमा, स्टूडियो, फोटोकपी आदि	१४३
फलफुल माछामासु सागसब्जी आदि	२८२
अन्य विभिन्न कम्पनी तथा डिलर	२१०
सेवा सम्बन्धी फर्महरू	१५२
निजी विद्यालय तथा प्रशिक्षण केन्द्रहरू	२५३
विज्ञापन व्यवसाय तथा प्रचारप्रसार	११
वर्कसप सम्बन्धी	१३१
जडिवुटी	२०
फर्निचर	९४
हजाम तथा व्यूटिपार्लर	१२४
पशुपन्छी पालन व्यवसाय	१७
जम्मा :-	
५,८९४	
श्रोत ध.न.पा.को प्रतिवेदन, २०६६	

२.५.१२ अन्य आर्थिक विकासका संभावनाहरू

धरान न.पा. क्षेत्रमा आर्थिक विकास गर्न सक्ने प्रसस्त राम्रा अवसरहरू छन् तर लगानिको खाचो रहेको देखिन्छ । धरानलाई शिक्षा र स्वास्थ्य केन्द्रको रूपमा स्थापना गर्न सके यसले शैक्षिक, स्वास्थ्य र आर्थिक स्तर दुवै राम्रो रूपमा हासिल गर्न सक्ने स्थिति छ । विद्यार्थी तथा शिक्षकको चाप बढ्ने वित्तिकै आर्थिक कारोबार उच्च हुने स्थिति छ । यसले पर्यटन, कृषि तथा व्यापार व्यवसाय सँगलाई सकारात्मक बनान देखाउन सक्छ । त्यसैगरी पर्यटनको पनि राम्रो संभावना छ । नेपालको पूर्व पहाडी जिल्लाहरूको प्रवेशबद्धार तथा पहाड र तराईको संगम स्थल, भौगोलिक स्थिति, हावापानी, यहाँ रहेका विभिन्न धार्मिक तथा ऐतिहासिक महत्वका स्थलहरू साथै यसका आसपासमा रहेका विभिन्न धार्मिक तथा पर्यटकिय महत्वका स्थलहरूले यसको पर्यटकिय सम्भावनाहरूलाई देखाउछ भने यसको विकास गर्नसकिए आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटक दुवैलाई आकर्षित गर्न सकिन्छ । हस्तकला तथा शिप मूलक व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने हो भने यहाँका गृहणी तथा निम्न आय भएका जनसंख्याहरूले राम्रै आम्दानि गर्न सक्ने देखिन्छ भने त्यहाँबाट उत्पादन भएको वस्तुलाई अन्य जिल्ला वा बाहिरी देशहरूमा निर्यात गर्न सकिन्छ ।

२.६ भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार

२.६.१ सडक, यातायात

धरान नगरपालिका भित्र कच्ची, ग्राम्भेल र कालोपत्रे सडक मिलाएर कुल लम्बाई १९९.१७२ कि.मी. छ । यस तथ्याङ्कमा ४ मीटर भन्दा माथिको चौडाई भएको बाटोहरू मात्र समाविष्ट छन् । कुल लम्बाई मध्ये करिब ७२.४३७ कि.मी बाटो कालो पत्रे भएको छ भने बाँकी ग्राम्भेल र कच्ची सडक गरी कमश २५.९४८ र ९०.१३० कि.मी छ । वर्तमान अवस्थामा उपलब्ध बाटोले ९५००० भन्दा पनि बढिलाई सुविधा पुः-याइरहेको छ । कालो पत्रे सडक भंको बाटोहरूको अवस्था प्राय राम्रै छ भने ग्राम्भेललाई कालो पत्रे र कच्चीलाई ग्राम्भेल गरी सडक स्तर वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । नगरको केही भागमा ३.२५७ कि.मी. ढुङ्गा छापेको छ ।

तालिका नं. २.३२ सडक संजालको विवरण

क्र.स	सडकको प्रकार	लम्बाई (कि.मी.)	%मा
१.	कालोपत्रे	७२.४३७	३७.८९
२.	ग्राम्भेल	२५.९४८	१३.५७
३.	कच्ची	९०.१३०	४७.१४
४.	ढुङ्गा छापेको	३.२५७	१.४
जम्मा		१९९.१७२	१००
श्रोत : धरान नगरपालिकाको प्रतिवेदन, धरान, २०६६			

२.६.२ सञ्चार प्रणाली र हुलाक सेवा

दुरसंचार कार्यालय धरानको ०६६ /०१/१७ सम्मको अभिलेख अनुसार त्यस कार्यालयबाट पि.एस.टि.एन (PSTN) लाईन १९९७७ वटा, प्रि-पेड , सि.डि.एम.ए १७४० वटा पोष्टपेड मोबाइल १९९० र प्रि-पेड मोबाइल २५००० वटा वितरण गरिएका छन् । त्यसैगरी स्काई फोन ४४५० वटा वितरण गरिएका छन् । PSTN लाईन सबै ग्राहक नगर क्षेत्रका नै हुन् भन्न सक्ने स्थिति छैना प्रि-पेड मोबाइलको माग अत्याधिक छ र कार्यालयले वार्षिक २५% वृद्धि दरले वितरण गरिरहेको छ । तर माग गर्ने सम्पूर्णलाई उपलब्ध गराउन नसकेपनि बेलबेला स्कममार्फत विद्यार्थी र वृद्धवृद्धालाई सुलभ शुल्कमा वितरण गरिएको छ । PSTN को कुल क्षमता १२७४० लाईन छ । यहाँ वि.टि.एस.संख्या १४ जि.एस. एम. छन् भने नगर क्षेत्रमा ६० वटा केबिनेट जडान छ । धरान नगर क्षेत्रमा संचार सुविधा अन्तर्गत हुलाकसेवा पनि प्रमुख रहेको तथ्याङ्क जिल्लाहुलाक कार्यालय, धरानले दिएको छ । यसरी धराननगर क्षेत्रमा एक/एक जिल्ला हुलाक, ईलाका र अतिरिक्त हुलाक कार्यालय छन् भने ९ वटा लेटर बक्स र ९० क्षमता को पोष्ट बक्स रहेको छ । यहाँको हुलाक सेवा परम्परागत छ भनेयहाँबाट धनादेश र हुलाक बचत बैंक सुविधाप्रदानगरिरहेको छ । हुलाक बचत बैंक अन्तर्गत रु. ३ करोड संकलन गरिएको र हालसम्म १३०० ग्राहकलाई रु. १करोड कर्जा प्रवाह गरेको छ । धरान हुलाक कार्यालय ले EMS (आन्तरिक र वैदेशिक) सेवा पनि प्रदान गरेको छ भने पछिल्लो ६ महिनाको तथ्याङ्क

तालिका नं. २.३४ समावेश गरिएको छ । धरान नगर क्षेत्रमा ३ वटा इन्टरनेट, सेवादायक सार्वजनिक टेलिफोन बुथ १६ वटा, २ वटा केवल टि.भि. प्रसारक छन् । धराननगरपालिका बाट ११ वटा स्थानिय पत्रपत्रिका प्रकासित हुन्छन् । अरु राष्ट्रिय दैनिकहरु सजिलै प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

तालिका नं. २.३३ : संचारका साधन एवं संरचनाको विवरण

क्र.सं.	सेवा	जम्मा	कैफियत
१.	पि.एस.टि.एन	१११७७ लाईन	१२७४० क्षमता
२.	केविनेट संख्या	६० वटा	
३.	पि.-पेड सिङ्गे एम.ए	१७४० लाईन	
४.	स्काई फोन	४४५०	
५.	प्रि.पेड मोबाइल	२५०००	
६.	पोष्ट पेड मोबाइल	१९९०	
७.	वि.टि. एस. संख्या	१४४३.एम.	
श्रोत : दुरसंचार कार्यालय धरान, २०६६			

तालिका नं. २.३४ : हुलाक संचार एवं संरचनाको विवरण

क्र.सं.	हुलाक	संख्या	
१	जिल्ला हुलाक	१	
२	ईलाका हुलाक	१	
३	अतिरिक्त हुलाक	१	
४	लेटर वक्स संख्या	१	
५	पोष्टवक्स	१०३१ वटा प्रयोग भएको ५९ वटा प्रयोग नभएको	
जुन १ देखि डिसेम्बर ३१, २००८ सम्मको सेवाहरूको तथ्याङ्क		प्राप्त भई वितरण गरेको	बाहिर पठाएको
१	साधारण चिट्ठी	२,६१,३४०	२,३९,०२४
२	रजिस्ट्री चिट्ठी	१९,१५४	१४४४९
३	प्रिमा	५३ थान	१७ थान
४	Parcel	१४६	८८
५	समाचार पत्र	१६,२७४	१०,५६३
६	बुकेपोस्ट	३९७	५३५
स्रोत :— जिल्ला हुलाक कार्यालय, २०६६			

२.६.३ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा विकास स्थिति

धरान नगर क्षेत्रको १००% घरधुरीमा विद्युतिकरण भैसकेको छ । विद्युत प्राधिकरण शाखा, धरानले उपलब्ध गराएको विवरण अनुसार २०६५/०६६ सम्म नगर क्षेत्रमा व्यक्तिगत ग्राहकहरु १६५०१ लाईन, व्यापार, उद्योग क्षेत्रमा कमश ९३, १५३, २१२ लाईन वितरण गरीसकेको छने भने सडक बत्ती सिचाई, खानेपानी, मन्दिर र अस्थाई लाईन पनि वितरण भएको छ । यस नगर क्षेत्रमा वार्षिक ९००-१००० लाईन थप हुदै गएको देखिन्छ । यसको विवरण तालिका नं. मा राखिएको छ । विद्युत उपयोग गरे वापत प्रति ग्राहक महशुल औषत रु. ५,०० देखि रु. ६,०० रहेको छ । त्यसै गरी ध.न.पा. क्षेत्रमा ३७९२ वटा सडक बत्ति छ भने औषत प्रतिवर्ष २१११०६५२ कि. बा./वर्ष विजुली खपत हुने गर्दछ ।

तालिका नं. २.३५ : विद्युत प्राधिकरणवाट लाईनको विवरण

क्र.सं.	विवरण	जडान संख्या ०६०६९	०६२६३	०६३६४	०६४६५	०६५६६
१	ग्राहस्थ	NA	NA	१४७२९	१५५४६	१६५०१
२	व्यापार क्षेत्र	NA	NA	७४	७९	९३

३	गैर व्यापारी क्षेत्र	NA	NA	१३६	१४७	१५३
४	उद्योग क्षेत्र	NA	NA	२०१	२०९	२१२
५	सडक वर्ती	NA	NA	१६	१९	१९
६	सिचाई	NA	NA	२	५	४
७	खानेपानी	NA	NA	५	५	४
८	मन्दीर	NA	NA	५२	५८	५८
९	अस्थाई Service	NA	NA	२	३	२
जम्मा				१५,२१७	१६,०७१	१७,०४६

स्रोत: विद्युत प्राधिकरण, धरान २०६६

खाना पकाउने इन्धनको प्रयोग

नगर क्षेत्रमा स्थायीरूपले बसोबास गर्ने आधा जसो घरपरिवारको खानापकाउने मुख्य इन्धन भनेको दाउरा हो । तथाङ्गले देखाए अनुसार कुलपरिवार मध्ये ४९.६१% परिवार दाउरानै खाना पकाउने गर्दछन् (तालिका नं.२) । दाउरा पछि खानापकाउने अर्को इन्धन L.P.ग्याँस हो । कुल परिवारको ३७.३८% ले यहि बाट खाना पकाउने गर्दछन् । खानापकाउने इन्धनको रूपमा गोबर ग्याँस प्रयोग गर्ने घरपरिवार ०.२९% रहेको देखिन्छ भने गहरा, गुइठा प्रयोग गर्ने ०.१०%छन् । खाना पकाउने इन्धन सबैबडाहरु एकरूपता भएको देखिदैन भने मुख्य बजारक्षेत्र र होटल सचालकहरु प्राय L.P. ग्याँस नै प्रयोग भएको देखिन्छ । नगर क्षेत्रका केही घरपरिवारमा मट्टीतेलको प्रयोग ११.७२%भएको छ, भने अन्य मा ०.८६%रहेका छन् । आफ्नो घरमा खाना पकाउने दाउराको श्रोत सामुदायिक तथा निज वन तथा सरकारी वन बाट संकलित दाउरा नै हो । यसको अलावा दाउरा खरिद गरेर पनि खाना पकाउने इन्धनको रूपमा प्रयोग गरेका छन् ।

तालिका नं. २.३६ : खाना पकाउने इन्धनको प्रयोग

क्र.स.	उर्जा	परिवार संख्या	%
१	दाउरा	११,२६९	४९.६१
२	मट्टीतेल	२६६२	११.७२
३	एल. पि. ग्यास	८४९१	३७.३८
४	गोबर ग्याँस	६७	०.२९
५	गहरा, गुइठा	२३	०.१०
६	अन्य	१९९	०.८६
जम्मा		२२,७१	१००

(स्रोत: जिल्ला पाश्चिम, २०६५)

२.६.४ खानेपानी आपूर्ति

धरान नगर क्षेत्रमा खानेपानी को आपूर्ति खानेपानि कार्यालय मार्फत हुदै आएको छ, भने खानेपानी संस्थानले हालसम्म २०६५/०६६ सम्ममा १२३२४ लाईन वितरण गरेको छ, भने प्रतिवर्ष ४००-४५० धारा संख्या वृद्धि हुने अनुमान छ । खानेपानी संस्थानबाट ८५% जनताले सुविधा पाएको र बाँकीले सार्वजनिक धारा, सानातिना मूलबाट पानी उपभोग गरेका छन् । खानेपानी वितरणको लागि दुइवटा रिजवाईर, १३ लाख ५० हजारलिटर क्षमता भएको फलामे ट्याङ्गी रहेको र अर्को २० लाख लिटर क्षमता भएको R.CC ट्याङ्गी बाट वर्षामा १करोड ७० लाख र सुख्खायाममा विहान र बेलुका २/३ घण्टा र सुख्खायाममा १० घण्टा पानी वितरण गर्ने गरेको छ । पिउने पानीका श्रोतको प्रकार अनुसार ९८.८९%घरपरिवार धारा पाईपको पानी प्रयोग गर्दछन् यस नगरमा भने इनार, नदीखोला पनि प्रयोग भएको देखिन्छ ।

तालिका नं. २.३७: पिउने पानीका मुख्य स्रोतको प्रकार अनुसार परिवारको वितरण

सि.नं.	स्रोत	परिवार संख्या	%
१	धारापाईप	२२,४६०	९८.८९

२	इनार कुवा	५६	०.२४
३	टयूबेल	५१	०.२२
४	मुलधारा	८२	०.३६
५	नदीखोला	६०	०.२६
६	अन्य	२	०.००८
	जम्मा:-	२२,७११	१००
स्रोत: सुनसरी जिल्लाको अपाङ्गता सर्वोक्षण २०६२, (जिल्ला पाश्वचित्र, २०६५)			

तालिका नं. २.३८: खानेपानी संस्थानबाट वितरित धारा संख्याको विवरण

धारा संख्या	०६० ०६१	०६१ ०६२	०६२ ०६३	०६३ ०६४	०६४ ०६५	०६५ ०६६
	१०,१८०	१०,६२७	११,०२९	११,४७९	११,९०८	१२३२४

घरमा पिउने पानीको शुद्धिकरण गर्नेको प्रक्रिया

नगर क्षेत्रका आधा भन्दा ज्यादा (५७.७८%) वासिन्दाहरु पिउने पानीलाई कुनैपनि प्रक्रियाले शुद्धिकरण नगरी पिउने गर्दछन् (तालिका नं. २.३९) पानी शुद्धिकरण गरेर मात्र पिउनु पर्छ भन्ने मान्यता रहेको छैन। भएडै ७.७८ परिवारले मात्र पानी उमालेर फिल्टर गर्ने अनि मात्र पिउने गरेको देखिन्छ। फिल्टर गरेर शुद्धिकरण गर्ने करिव ३३.३३% छन् भने उमालेर मात्र पिउनेहरु १.११% छन्।

तालिका नं. २.३९ घरमा पिउने पानी शुद्धिकरण गर्ने प्रक्रियाको विवरण

क्र.स.	प्रक्रिया	%	कैफियत
१.	शुद्धिकरण विना सिधै प्रयोग	५७.७८	
२.	फिल्टर गरेर	३३.३३	
३.	उमालेर	१.११	
४.	उमालेर फिल्टर गरेर	७.७८	
	जम्मा	१००	

श्रोत: बातावरण्य विवरण, ध.न.पा. SEAM/N Project ,2003

२.६.५ सिंचाई

तुलनात्मक रूपमा पूर्वाञ्चलका अन्य जिल्ला भन्दा सुनसरी जिल्ला सिंचाईको दृष्टिकोणले सुविधा युक्त भएता पनि धरान क्षेत्रमा खासै सिंचाई सेवा पुग्न सकेको देखिदैन। यस नगर क्षेत्रमा हुने खेतिमा प्राय जस आकाशे र व्यक्तिगत व्यवस्थापनले सिंचाई गर्ने गरेको देखिन्छ। जिल्ला कृषि कार्यालय अनुसार सिंचाई सुविधा पुगेको कृषिभूमि ६५० हेक्टरमा रहेको छ भने सिंचाई हुन सक्ने कृषिभूमिको १८ प्रतिशत रहेको छ।

२.७ सामाजिक पूर्वाधार तथा सेवा

२.७.१ शिक्षा

शैक्षिक हिसाबबाट धरानलाई पूर्वाञ्चलकै राजधानी भन्दा आतियोक्ति नहोला यहाँ डाक्टर देखि पुरोहित सम्मको अध्ययन गरिन्छ। यहाँ नेपालमा अध्ययन अध्यापन हुने सबैजसो तह संकाय र विषयको अध्ययन गर्ने अवसर प्राप्त छ।

तालिका नं. २.४० : लिङ्ग अनुसारको शैक्षिक अवस्था (उमेर ५ वा सो भन्दा माथि)

विवरण	कुल		पुरुष		महिला	
	संख्या	%	संख्या	%	संख्या	%
निरक्षर	१९,४८७	२२.८१	६१४८	१४.६४	१२,२३९	३०.८
साक्षार	६५,९६५	७७.१९	३५,८३१	८५.३६	३०,१३४	६९.२०

जम्मा	८५४५२	१००	४१९७९	१००	४३४७३	१००
शैक्षिक योग्यता						
सामान्य लेखपढ गर्ने जान्ने	३५२०	५.३३	१८२४	५.०९	१६९६	५.६२
प्राथमिक तह उर्तिर्ण	२०३१६	३०.७९	१०६१४	२९.६२	९७०२	३२.२९
निम्न माध्यामिक र माध्यामिक तह	२४१८७	३६.६६	१२८३३	३५.८१	११३५४	३७.६७
एस.एल.सी.	८६३९	१३.०९	४६८४	१३.०७	३९५५	१३.१२
१०+२ वा प्रमाणपत्र तह	५५५७	८.४२	३१७५	८.८६	२३८२	७.९०
स्नातक तह	३२६५	४.९४	२४७४	६.९०	७९१	२.६२
स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि						
अन्य	४८३	०.७३	२२८	०.६३	२५५	०.८४
जम्मा	८५९६५	१००	३५८३२	१००	३०१३३	१००
श्रोत : रा. जनगणना, २०५८						

शैक्षिक अवस्था एवं साक्षरता दर

उमेर ५ वर्ष वा त्यो भन्दा माथिको उमेरको स्थायी जनसंख्या(८५४५२) को करिब ३०.८% जनसंख्या मात्रै निरक्षर छन् भने बाँकी ६९.२% साक्षर वा कुनै न कूनै शैक्षिक योग्यताहासिल गरेका छन् (तालिका नं. २.४१)। नगर क्षेत्र भएको कारणले यस क्षेत्रका २.५-३ वर्ष देखिकै वालवालिकाहरु समेत विद्यालय जाने गरेको तर तिनिहरु प्राय पूर्ण प्राथमिक तहमा रहने हुनाले यस तथ्याङ्क विश्लेषणमा समावेश गरिएको छैन।

पुरुषको साक्षरता (८५%) भन्दा महिलाको साक्षरता भण्डै १६%कम छ। त्यस्तै साक्षरजनसंख्या मा पनि एस.एल.सी. भन्दा बढिको शैक्षिक योग्यता हासिल गर्ने पुरुष १३%महिला १०%रहेको छ। त्यसरी यहाँका प्राय जनसंख्या निम्न माध्यामिक र माध्यामिक सम्मको अध्ययन गरी छोड्ने गरेका छन् भने त्यसको प्रमुख कारण आर्थिक अवस्था कमजोर भएर हुनसक्ने अनुमान गर्न सकिन्दै।

तालिका नं. २.४१ : विद्यालय जाने र नजानुको संख्या (उमेर ६ देखि २५ वर्ष सम्म)

विवरण	कुल		पुरुष		महिला	
	संख्या	%	संख्या	%	संख्या	%
विद्यालय जाने उमेरको संख्या						
हाल विद्यालय गाइरहेको संख्या	२४७७४	७४.१८	१२२४३	७५.३७	१२४३२	७३.०३
हाल विद्यालय नजानेको संख्या	८६२३	२५.७२	४०३२	२४.६३	४५९१	२६.९७
जम्मा	३३३९७	१००	१६३७५	१००	१७०२३	१००
श्रोत रा. जनगणना, २०५८						

शिक्षा सेवा तथा सुविधा

नगरपालिका क्षेत्र भित्र निजि र सरकारी गरी ११२ भन्दा बढी शैक्षिक संस्थाहरु रहेका छन् जसमा प्राथमिक विद्यालय देखि नि.मा.वि., उच्च मा.वि., क्याम्पस लगायत एक विश्वविद्यालय, एक विशेष शिक्षालय - अन्धा, बहिरा) र एक प्राविधिक शिक्षालय रहेका छन् धरान न.पा. क्षेत्रमा भएका विद्यालयहरुमा कक्षाकोठा तथा विद्यार्थी अनुपात १:४३ र विद्यार्थी शिक्षक अनुपात १:४३.४६ रहेको तथ्याङ्क धराननगरपालिकामा छ। त्यसैगरी महिला तथा पुरुष शिक्षक संख्या ६७७ र विद्यालयको भौतिक स्थिति/डेक्स बेच्च र विद्यार्थीको अनुपात १ : ३.७ रहेको छ। यसको अलावा धरान न.पा. क्षेत्रमा ३ वटा निजि र २वटा सरकारी पुस्तकालय रहेको छ।

तालिका नं. २.४२ : शैक्षिक संस्थाको विवरण

शैक्षिक संस्थाहरु			
तह	नीजि	सरकारी	जम्मा
प्राथमिक	४५	६	५१

निम्न माध्यमिक	५	५	१०
माध्यमिक	१८	१२	३०
उच्च माध्यमिक	८	०	८
कलेज	४	०	४
विश्वविद्यालय	०	१	१
विशेष शिक्षालय (अन्धा, वहिरा)	०	३	३
प्राविधिक शिक्षालय	५	०	५
जम्मा	८५	२७	११२

श्रोत: धरान नगरपालिका, २०६६

		(%)
विद्यालय भर्नादर	पू.प्रा.	१.८५
	प्रा.	५१.८६
	नि.मा.वि.	२८.३७
	मा.वि.	१६.५६
	उच्च मा.वि.	१.३६
स्कुल परित्याग दर (Dropout Rate)		४.२३
श्रोत: शिक्षा सदन श्रोतकेन्द्र, २०६६		

शैक्षिक स्थिति	
कक्षाकोठा तथा विद्यार्थी अनुपात	१:४३
विद्यार्थी शिक्षक अनुपात	१:४३.४६
साक्षरता प्रतिशत	६९.२०
तालिम प्राप्त शिक्षकको संख्या र प्रतिशत	९९ (२६.२५%)
महिला तथा पुरुष शिक्षक संख्या	६७७
विद्यालयको भौतिक स्थिति / डेक्स वेन्च अनुपात	३.७
श्रोत: धरान नगरपालिका, २०६६	

२.७.२ स्वास्थ्य

स्वास्थ्य सेवा र स्वास्थ्य स्थिति

ध.न.पा. क्षेत्रमा निजि र सरकारी गरी ४९ वटा स्वास्थ्य सेवा सँग आवद्ध निकायहरुले नगरवासीहरु लगायत वरपरका छिमेकी जिल्ला गाउँ उपलब्ध गराइरहेका छन्। यस क्षेत्रमा वि.पि.का स्वा. वि. प्र. बाहेक ४० वटा जिति प्राइभेट क्लिनिक रहेको छ भने नगरपालिकाद्वारा संचालित ६ वटा स्वास्थ्य क्लिनिक रहेका छन्। यसले स्वास्थ्य निकायबाट प्रदान गरिने सेवा सुविधाहरु पनि कमश वृद्धि हुदै जानुपर्ने देखिन्छ। यहाँ भएको वि.पि. को स्वा. वि.प्रा. मा भारत बाट पनि विरामीहरु आउने गर्दछन्। नगरभित्रको कुनै पनि वडाका विरामीहरुलाई स्वास्थ्य संस्थासम्म पुर्याउन १०-१५ मिनेट मात्र लाग्ने देखिन्छ। वि.स. २०५९/६० को वि.पि. को स्व.वि.प्र. बाट प्राप्त तथ्याङ्क मुताबिक शिशु मृत्युदर १वर्ष भन्दा मुनिको २.९३ छ भने बालमृत्युदर (१४वर्ष सम्म) ६.४६% रहेको छ जुन स्वास्थ्य सुविधा प्राप्ति अनुसार घट्दै गएको देखिन्छ। त्यसैगरि मातृमृत्युदर ०.०९% र रोकथाम गर्न सकिने रोगबाट १वर्षभित्र मृत्यु हुनेको संख्या २०५९/६० मा १८ रहेको छ। ध.न.पा. का स्थानियवासीहरुमा हुने मुख्य रोगहरुमा टि.वी., ऐ.आर.आई., कालाज्वर, ऐनिमिया, छाला रोग, मुटु रोग, दन्त समस्या, मलेरिया आदी हुन्।

तालिका नं. २.४३ स्वास्थ्य सम्बन्धि निकायको विवरण

क्र.सं.	निकाय	जम्मा
१	स्वास्थ्य क्लिनिक	६ वटा न.पा. द्वारा संचालित
२	उपस्वास्थ्य चौकि	१ वटा

३	प्राइमेट क्लिनिक	४० वटा
४	हस्पीटल	१(७००वेड) वि.पि को स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान
५	नर्सिङ्ग होम	१वटा
श्रोत ध.न.पा. २०६६		

तालिका नं. २.४४ स्वास्थ्य सम्बन्धि विवरण (प्रति हजारमा)

वर्ष	शिशु मृत्युदर	बाल मृत्युदर	मातृ मृत्युदर	औसत	रोकथाम गर्न सकिने रोगवाट
२०५८/५९	३.३९	६.४२	०.२०	४.६४	NA
२०५९/६०	२.९३	६.४६	०.०९	३.८५	१८
श्रोत: वि.पि.को.स्वा.वि.प्र.					

सुक्रेरी एवं प्रसुति सेवा

ध.न.पा. मा प्रसुति गराएका महिलाहरु मध्ये करिव ९५% ले अस्पतालमा प्रसुतिगराउने पाइएको छ भने बाँकी अन्य हेल्थपोष्ट, स्वास्थ्य केन्द्र, निजी क्लिनिक आदीमा जाने गरेको देखिन्छ। अन्य स्वास्थ्य सेवा सँगे प्रसुति सेवाको लागि वि.पि. वि.प्र. ले ध.न.पा. लाई मात्र नभई अन्य छिमेकी जिल्ला तथा देशलाई सेवा र सुविधा पुर्याउदै आएको देखिन्छ।

तालिका नं. २.४५ शिशु जन्म, खोप प्राप्त शिशु, सुई लिने गर्भवती आमा सम्बन्धि विवरण

शिशु जन्म, खोपप्राप्त शिशु, सुई लिने गर्भवती आमा तथा परिवार नियोजन साधन प्रयोग गर्ने दम्पती				
वर्ष	एकवर्ष मुनि	तालिमप्राप्त	टिटानस टोक्साइडको	परिवार नियोजनको साधन
२०५८/५९	२५९४	१७६१	५९५	११४७२
२०५९/६०	२७२१	१९३२	६५२	१२३२२

श्रोत: वि.पि.को.स्वा.वि.प्र.

अपाङ्गताको विवरण

धरान न.पा. भित्र जम्मा २३३८ जना व्यक्तिहरु शारिरिक वा मानसिकरूपबाट अपाङ्ग भेटिएका छन् जुन न.पा.को कुल जनसंख्या ९७४२६ को २.४०% हो अर्को शब्दमा प्रतिहजार जना व्यक्तिमा २४ जना व्यक्ति अपाङ्ग देखिन्छ। कुल अपाङ्गहरु मध्ये ४८.४१% व्यक्तिहरु शारिरिकरूपले अपाङ्ग छन् भने २३.२२ व्यक्ति सुनाई बोलाई अपाङ्ग छन्। त्यसैगरि १३.७२% दृष्टी सम्बन्धि अपाङ्ग र वौद्धिक सुस्तता र मानसिक रोग सम्बन्धि अपाङ्ग कमश ६.५ र ४.८७% रहेको छ। यसरी कुल अपाङ्गको ३.१९% व्यक्ति बहु अपाङ्ग रहेका छन् भने अपाङ्गहरु मध्ये पुरुष ५४.४०% र महिला ४५.६०% भएको देखिन्छ।

तालिका नं. २.४६ अपाङ्गताको प्रकार अनुसार धरान नगरपालिकाको अपाङ्गता विवरण

सि.नं.	अपाङ्गगताको प्रकार	जनसंख्या	%
१	शारीरिक	११३२	४८.४१
२	दृष्टी सम्बन्धी	३२१	१३.७२
३	सुनाई, बोलाई	५४३	२३.२२
४	वौद्धिक सुस्तता	१५२	६.५
५	मानसिक रोग	११४	४.८७
६	बहुअपाङ्ग	७५	३.१९
७	अन्य	१	०.०४
जम्मा :-		२३३८	१००
(स्रोत DDC Profile, 2062)			

२.४.३ खेलकुद तथा मनोरञ्जन स्थल

खेलकुद तथा मनोरञ्जन स्थलहरु ध.न.पा. क्षेत्रमा प्रशस्त भएको देखिन्छ। जस अनुसार स्टेडियम खेलकुद हल र १८ होल गल्फ कोर्स १/१ वटा रहेको छ भने स्वीमिङ पुल, टेनिसकोर्ट, र बास्केट बल कोर्ट कमश ३,५,३ संख्यामा रहेका छन्। यसको अलावा सामुहिक खेल फुटबलमा पनि यहाँ खेलाडीहरु उच्च स्थानमा रहेका छने। त्यसरीनै एकल खेलकुद जुडो, कराते, मार्सलआर्ट आदि प्रमुख भएको देखिन्छ। ध.न.पा. क्षेत्रमा ५वटा सिटीहल छ भने सिनेमा हल २वटा रहेका छन्। धरान क्षेत्रमा खुल्ला क्षेत्रको अनुपात १:८५२ रहेको छ भने यहाँ सार्वजनिक पार्क ४ वटा र सार्वजनिक खेलमैदान २ वटा रहेका छन्।

तालिका नं. २.४७ खेलकुद तथा मनोरञ्जन स्थलहरु

क्र.स	शीर्षक	संख्या
१	स्टेडियम	१
२	खेलकुद हल	१
३	१८ होल गल्फ कोर्स	१
४	स्वीमिङ पुल	३
५	टेनिस कोर्ट	५
६	बास्केटबल कोर्ट	३
७	सिनेमा हल	२
८	सिटी हल	५

श्रोत : ध.न.पा., २०६६

सुरक्षात्मक सेवा स्थिति

ध.न.पा. मा रहेका सुरक्षा सम्बन्धि निकायहरुमा एक इलाका प्रहरी र एक ट्राफिक कार्यालय छन्। इन्स्पेक्टरको नेतृत्वमा ७ जनाको प्रहरी दरवन्दी रहेको धरान इलाका प्रहरी कार्यालय वि.पि.बिज्ञान स्वास्थ्य प्रतिष्ठान नजिक अवस्थित रहेको छ भने इलाका ट्राफिक कार्यालय बसपार्क (टावर चोक) मा रहेको छ। धरान इलाका प्रहरीले वरीपरीको दुई गा.वि.स. मा पनि सुरक्षा प्रदान गरेको छ। नगरपालिका र वरपरका गा.वि.स. भित्र हुने संगठित आर्थिक अपराधमा डाँका उद्योग, चोरी, लागु औषध व्यापार, ठगी आदी पर्दछन्। सामाजिक अपराधको समस्या व्याप्त रहेको तथ्य यस इलाका प्रहरी कार्यालयमा दर्ता भएका सम्बन्धित मुदाले भल्काउछ (तालिका नं. २) महिला र बालवालिका माथि हुने अपराधमा वहुविवाह, जर्वेजस्टीकरणी आदी पर्दछ। पजगत ५ वर्षको तथ्याङ्कलाई हेर्दा संगठित तथा आर्थिक अपराध ३९ वटा, ज्यान सम्बन्धि १०३, सामाजिक अपराध १२९, आत्महत्या ११, महिला तथा बालवालिका ४०, सवारी सम्बन्धि ४८, र अन्य १३ वटा अपराधहरुभएको देखिन्छ। आ.व. २०६२/०६३ मा बढी अपराधिक घटनाहरु भएको पुष्टि हुन्छ भने कमिक रूपले घट्दै गएको छ। यहाँ भएको अपराधिक घटनाकम हेर्दा सुरक्षा निकायको आवश्यकता एंव संगठनिक रूपमा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. २.४८ धरान इलाका अन्तर्गतमा भएको अपराधिक घटना विवरण

आर्थिक वर्ष	ज्यान सम्बन्धि	संगठित तथा आर्थिक अपराध	आत्माहत्या	सामाजिक अपराध	महिला तथा बालवालिका	सवारी सम्बन्धि	विविध
२०६१/०६२	२१	३७	२७	१४	६	१५	०
२०६२/०६३	३०	३१	२९	३३	६	१३	३
०६३/०६४	१६	४२	११	४१	१०	८	१
२०६४/०६५	१७	११	१०	१७	६	५	५
२०६५/०६६	१९	१८	१४	२४	१२	७	४
जम्मा	१०३	१३९	११	१२९	४०	४८	१३

श्रोत: इलाका प्रहरी कार्यालय, धरान, २०६६

२.७.४ महिला तथा बालबालिकाको विकास स्थिति

ध.न.पा. को २०५८ सालको तथ्याङ्क अनुसार कुल साक्षार जनसंख्यामा महिला साक्षारता ३७.२६% रहेको छ, भने न.पा. मा कुल निर्वाचित मध्ये २०.६०% महिलाहरुको रहेको छ। त्यसैगरी शिक्षक मध्ये महिला शिक्षक ४३% र उपभोक्ता समितिहरुमा २५% महिला सक्रिय भइएको देखिन्छ। यहाँ कुल जनसंख्याको २९०० महिला सरकारी तथा गैर सरकारी कार्यमा र ४३८५ महिला उद्योग व्यापारमा सहभागि छन्। यस क्षेत्रमा लिङ्ग अनुसार महिला परिवार मुलीको संख्या ५५८० (२४.५७%) रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. २.४९ आर्थिकरूपले सक्रिय महिला जनसंख्या विवरण

विवरण	महिला	
	संख्या	प्रतिशत
कुल महिला जनसंख्या (स्थायी)	३९२२३	१००
आर्थिकरूपले सक्रिय जनसंख्या(उमेर १० देखि)	११७५६	३०
श्रोत , रा. जनगणना, २०५८		

महिलाको शैक्षिक अवस्था

पुरुषको साक्षरता (८५.३६%) को तुलनामा महिलाको साक्षरता भण्डै १६% कम अर्थात ६९.३२% महिला निरक्षर छन्। ५ वा सो भन्दा माथिको कुल जनसंख्या मध्ये भण्डै ३०.६८% महिला निरक्षर छन्। साक्षर भएका मध्ये पनि ५.६२% महिलाहरु सामान्य लेखपढ गर्नजान्ने मात्र छने र ३२.२९% महिलाहरु केवल प्राथमिक तह उतिर्ण गरेका छन्। त्यस्तै साक्षर महिला जनसंख्यामा पनि बढि ३७.६७% निम्न माध्यामिक तह माध्यामिक तह उतिर्ण गरेका छन् भने १३.१२%ले एस.एल.सी. सम्म गरेका छन्। यहाँ जम्मा २.६२% महिला स्नातक र ७.९०%ले प्रमाणपत्र तह सम्म मात्र संपन्न गरेका छन्।

तालिका नं. २.५० महिला वर्गको शैक्षिक अवस्था (उमेर ५ वा सो भन्दा माथि)

विवरण	महिला	
	संख्या	प्रतिशत
साक्षरता तथा निरक्षरता		
निरक्षर	१३३३९	३०.६८
साक्षर	३०१३४	६९.३२
जम्मा	४३४७३	१००
शैक्षिक योग्यता		
सामान्य लेखपढ गर्नजान्ने	१६९६	५.६२
प्राथमिक तह उतिर्ण	९७०२	३२.२९
निम्न माध्यामिक र माध्यामिक	११३५४	३७.६७
एस.एल.सी.	३९५५	१३.१२
१०+२ वा प्रमाण तह	२३८२	७.९०
स्नातक तह	७९१	२.६२
स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि (अन्य)	२५५	०.८४
जम्मा साक्षर	३०१३३	१००
श्रोत , रा. जनगणना, २०५८		

महिला अपाङ्गता

नगरपालिकामा विभिन्न उमेर समुहका जम्मा १०७७ जना महिलाहरु अपाङ्ग छन् भने पुरुषको भन्दा महिला अपाङ्ग ५.४०% ले कम भएको पाइन्छ।

भूमि स्वामित्व

नगर क्षेत्रमा महिलाको नाममा भएको घरजग्गा २३% रहेको छ जसमध्ये खेती मा २.४८% र खेत तथा कुखुरापालनमा ९.३०% स्वामित्व भएको देखिन्छ। त्यसैगरी वस्तुहरूमा ६.४९% स्वामित्व महिलाको रहेको पाइन्छ।

टुहुरा बालबालिकाको संख्या

धरान न.पा. क्षेत्रमा कार्यरत गैर सरकारी संस्था उपका नेपाल (Under Privileged Children Association) जसले टुहुरा बालबालिकाहरूको क्षेत्रमा कार्य गरिरहेको छ। जसअनुसार ५८ जना टुहुरा तथा सडक बालबालिका रहेका छन्। त्यस मध्ये ६४% हरु ११-१५ वर्षका, १९% १६-१८ वर्षका र १०% १० वर्षमुनिका रहेका छन्। ति मध्ये ७७% स्कूल जादैनन् भने १४ अर्थात् ८ जना स्कूल जाने गरेको देखिन्छ। यि टुहुराहरूमा सबै बालकहरु मात्र रहेका छन्। ध.न.पा. सभत्र हेका टुहुरा तथा सडक बालबालिकाहरु मध्ये ७४% धरान कै छन् भने बाकि २६% बाहिर अन्य छिमेकी जिल्ला बाट आइवसेका छन्। यिनिहरूको प्राय समस्या घरायसरी आर्थिक समस्या तथा आमा बाबु नभएका छन्।

तालिका नं.२.५१ सडक बालबालिका विवरण

लिङ्ग अनुसार सडक बालबालिका	संख्या	प्रतिशत
बालक	५८	१००
बालिका	०	०
जम्मा	५८	१००
श्रोत : उपका नेपाल, २०६६		

तालिका नं.२.५२ सडक बालबालिकाको शैक्षिक अवस्था

शैक्षिक अवस्था	संख्या	प्रतिशत
विद्यालय जाने	८	१४
विद्यालय नजाने	४५	७७
साक्षर	५	९
जम्मा	५८	१००
उमेर अवस्था		
१० वर्ष मुनिका	१०	१७
११वर्ष - १५ वर्षका	३७	६४
१६ - १८ वर्ष	११	१९
जम्मा	५८	१००
श्रोत: उपका नेपाल, २०६६		

२.७.५ उपेक्षित, उत्तीर्णित, दलित तथा जनजातिको स्थिति

धरान नगरपालिकामा जनजातिको संख्या अत्याधिक छ र स्वभाविक रूपमा न.पा. को सामाजिक, आर्थिक गतिविधिहरूमा बाहुल्यता रहेको छ। उत्पिडित जातिको रूपमा भने दलित समुदायलाई राख्न सकिन्छ। न.पा.का दलित जातिहरूमा कामी, सार्की, दमाई तथा तराई दलितहरू पर्दछन्। दलितहरूको कुल घरापरिवार मध्ये ७५% भन्दा बढी घरहरूको जिविकोपार्जन दैनिक ज्याला मजदुरी बाट हुन्छ भने बाँकीहरु कृषि तथा अन्य पेशामा लागेका पाइन्छ। खाद्यान्त पर्याप्तताको दृष्टिले हेर्दा दलित परिवारहरूको स्थिति राम्रो छैन ध.न.पा. मा दलितहरूको बसोवास गर्ने भएता पनि उनिहरु आर्थिक कमजोरीको कारणले अस्पताल सम्मको स्वास्थ्योपचार पहुच छैन। उनिहरु प्राय हेल्प पोष्ट र धामि भाकिकोमा जाने गरेको देखिन्छ। यहाँ बसोवास गर्ने दलित घरपरिवार मध्ये धेरैजसोको निजि शैचालय नभएर खुला स्थानमा जाने गरेको पाइन्छ। केहिको साधारण खाल्डे चर्पि मात्र छ। गैर दलितहरूले दलित प्रति गर्ने जातिय विभेदको सवालमा दलित समाज स्वयंम भित्र भित्र विचार तथा अनुभव रहेको देखिन्छ। तर पनि ध.न.पा. विभेद गर्नेहरु निकै न्यून भएको पाइन्छ।

२.८ शहरी वातावरणको स्थिति

२.८.१ प्रमुख समस्याहरु

उचित नीति नियमको कार्यान्वयनको अभावमा ध.न.पा.को वातावरणीय संरक्षणको पक्ष कमजोर हुँदै गएको महसुस गर्न सकिन्छ। नगरका प्रमुख वातावरणीय समस्याहरूलाई निम्नानुसारले सूचीकृत गर्न सकिन्छ:

- स्थानीय निकायले वातावरण संरक्षणमा उचित प्राथमिकता दिन नसक्नु
- नीति तथा कार्यक्रमबीच तालमेल नहुनु
- सरोकारवाला संघसंस्था, गैससहरुबीच काम संचालनमा समन्वय नहुदाँ कार्यमा कहाँ दोहोरोपन तथा कहाँ कार्यक्रम संचालन नहुनु
- खानेपानीलाई व्यवस्थित गर्न नसक्नु
- नगरभित्र यातायात व्यवस्थापनमा कठिनाई हुनु
- ध्वनी प्रदुषण कम गर्न नसक्नु
- वैकल्पिक उर्जा र नविकरणीय उर्जाको प्रवर्द्धन गर्न नसक्नु
- भूक्षय र पैहोबाट जोगाउन वृक्षारोपण गरी वनजंगलको विनास रोक्ने तर्फ ध्यान नदिइनु
- बाटोको छेउमा फोहोर (प्लाष्टिक, सिसा, आदि) फाल्ने सानो व्यवस्थित कन्टेनरको व्यवस्था नहुनु
- चोक तथा मन्दिर पौवा क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालय नहुनु
- घर-घरमा शौचालयको राम्रो व्यवस्था नहुनु

२.८.२ वायु तथा जल प्रदुषण

न.पा. भित्र वायु प्रदुषण गर्ने मुख्य श्रोतहरूमा यातायातका साँधनहरूको धुवाँ, घरधुरीले जलाएको फोहरमैला र कृषिजन्य तथा उद्योगहरूनै हुन्। यसको अलावा धले तथा ग्राभेल सडकहरूले पनि वायु प्रदुषण गरेको देखिन्छ। ध.न.पा. दुई क्षेत्रमा गरिएको वायु परिक्षणमा २०६४ दुर्धित वायु SO_2 , NO_2 , CO को मात्रा बढी छ, भने बाँकी WHO को मापदण्ड मुताविक भएको देखिन्छ। त्यस्तै नगर क्षेत्रभित्र जलभण्डार नभएको ले जल प्रदुषण कम मान्न सकिन्छ। तथापि जनघनत्व बढ्दै जाँदा उत्पादन हुने घरेलु फोहर (पानी समेत) अन्तमा नदीमा मिसिदाँ हुने जल प्रदुषण बढ्दै जाने संभावना छ।

२.८.३ ध्वनि प्रदुषण

ध.न.पा. क्षेत्रमा भएका मभ्यौला उद्योगले वरिपरीको वस्तीहरूमा ध्वनि प्रदुषण गरेको देखिन्छ। यस बाहेक सडकमा गुड्ने मोटरसाईकल तथा पुरानो सवारी साधन, सामानले भरिएको ट्रकहरु र चर्को स्वरमा गाडीको हर्न बजाउने प्रमुख कारक भएको देखिन्छ।

२.८.४ ढल निकास

ध.न.पा. भित्र ढल निकासको व्यवस्थापन भएको देखिदैन भने सामान्य तथा घरहरूमा Septick Tank प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ। तर खोला खोल्सी नजिक भएका घरहरूले ढल सोभै खोलामा लगेर मिसाउने गरेको पाइन्छ। यहाँ भएको सडक छेउको ढल (वर्षातको पानी) को पानी सोभै खोलामा जाने गरेको छ। यस क्षेत्रको भू-वनावट अनुसार फोहर पानी प्राकृतिक रूपमै बहने गरेको छ। तथापि घरका फोहर पानी खुल्ला रूपमा बगाउँदा प्रदुषण भने फैलिएको छ।

२.८.५ फोहरमैला व्यवस्थापन

सन २००९ मा गरिएको एक अध्ययन अनुसार न.पा. द्वारा दैनिक २२.६९/Tone/Unit फोहर संकलन गरिन्छ। यहाँ उत्पादन हुने फोहरमैलाको वनावट र प्रतिशत तालिका नं. २.५३ मा देखाइएको छ। ध.न.पा. क्षेत्रमा प्रति दिन प्रति व्यक्ति ०.२३ के.जी. अनुमानित गरिएको छ।

तालिका नं. २.५३ घरेलू फोहरको प्रकृति

क्र.सं.	फोहरको भाग	तौल के.जी. अनुसार प्रतिशत
१	घरायसी (प्लास्टिक मिसिएको)	३३.०७
२	घरायसी (कम्पोष्ट बनाउन सकिने)	४५.३६
३	व्यापारिक	९.५१
४	कृषि जन्य	३.३१
५	अस्पतालजन्य	०.३६
६	औद्योगिक	२.०७
७	धुलो	६.०५
	जम्मा	१००

फोहर संकलन एवं विसर्जन

धरान न.पा. को शहरी क्षेत्रमा घरदैलोको फोहर एंवम सडक छेउमा जम्मा पारी राखिएको फोहर संकलन गरिन्छ। त्यसैगरि सार्वजनिक कन्टेनर वा सामुहिकरूपमा उठाउने गरिएको छ। फोहर बिहान ४ घण्टा र दिउसो ४ घण्टा गरी जम्मा द घण्टा संकलन गर्ने समय तोकिएको हुन्छ। यहां बिहान दैनिक रूपमा मुख्य बजार क्षेत्रहरु र अर्ध साप्ताहिक बिहान दैनिक पर्ने बाहेकका बडाहरु बाट संकलन गर्ने रुट निर्धारण गरिएको छ। न.पा. भित्र फोहर संकलन तथा ढुवानी गर्ने साधनहरुमा ट्रयाक्टर-४ वटा, मिनि ट्रक-१ वटा, ठेला-३ वटा, रिक्सा-७ वटा र कन्टेनर २५० वटा छ, भने ५ जना ड्राइभर र स्वीपर र लोडर ५० जना गरी ५५ जनाको जनशक्ति परिचालित छ। यस क्षेत्रमा अस्थायि फोहर कलेक्सन काउन्टर ७ स्थानमा (ठेला र रिक्सा बाट गाडीमा फोहर लोड गर्ने) छ, भने फोहर हाल सेउती खोला किनारमा डम्पिङ् भैइ रहेको छ, तर कन्ट्रोल डम्पिङ्को प्रयास भैरहेकोछ। फोहर व्यवस्थापनमा न.पा. ले प्रति वर्ष करिब ३५ लाख रुपैया खर्च गर्दै आएको बुझिन्छ, भने आय जम्मा प्रतिवर्ष ५ लाख रहेको छ। फोहरमैलाको पून प्रयोग तर्फ विशेष सक्रियता नभए पनि न.पा.बाट बडा भित्र जनस्तरीय कार्यकमहरु जस्तै जैविक मल बनाउने, कागज, प्लाष्टिक, धातु, पुनः प्रयोग गर्न सक्ने आदी चेतना मुलक कार्य गरिएको छ। फोहरको पूनः प्रयोग द्वारा फोहरको मात्रा घट्न गई विसर्जनको भार मात्र घट्ने नभइ आय आर्जनको अवसर समेत वढि हने देखिन्छ।

बातावरणको संरक्षणको दृष्टिकोणले सर्वेदनशील मानिने मेडिकल फोहरमैला व्यवस्थापन ध.न.पा. भित्रका अस्पताल स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नै तवरवाट गर्ने गरेको देखिन्छ । एच. सि. आई.ले गरेको सर्वेक्षण मुताविक अस्पतालले हानिकारक र अति हानिकारक गरी फोहर अलग गरी आफै Pit मा जलाउद्धन् भने अति हानिकारकलाई केमिकल मार्फत विर्सजन गर्ने गरेको पाइन्छ । त्यसैगरी औषधिहरू(मिति नाघेको) उद्योगमा फिर्ता गर्ने गरेको छ । स्वास्थ्य संख्याहरूमा विभिन्न प्रकारको फोहरमैला विभिन्न प्रकारको भाडामा संकलन गरी विर्सजन गरिन्छ । ध.न.पा. भएको वि.पि. कोइराला प्रतिष्ठानले दैनिक ८५३ केजी फोहर उत्पादन तथा त्यसको व्यवस्थापन गर्ने गरेको देखिन्छ । टोल स्तरीय वातावरण सपाई कार्यमा धरान न.पा. क्षेत्रमा फोहरमैला व्यवस्थापन सँग सम्बन्धित समुहहरूको समेत सक्यता रहेको छ विवरण तालिका २.५४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २.५४ टोल स्तरीय वातावरण व्यवस्थापन समहरू:

क्र.सं.	नाम	ठेगाना / वडा नं.	सम्पर्क
१	टोल उत्थान समूह	छिमेकी लाईन, १२	२९५२१ (निर्मला शाक्य)
	टोल उत्थान समूह	छिमेकी लाईन, १२	२९५२१ (निर्मला शाक्य)
२	एभरेष्ट वातावरण संघ	एभरेष्ट लाईन १५	२४४२५ चन्द्रकला गुरुङ
३	पाथीभरा लाईन समूह	पाथीभरा लाईन १५	२४०७९ शशी थापा
४	मुना महिला समूह	८	२७२७७ लक्ष्मी ताम्राकार
५	सुनौला लाड्धांली वातावरण समूह		२८७१ दविजया राई
६	हाप्तो वातावरण समूह		२८५५३ देवीमायां खड्का
७	ज्योती सरसफाई समूह		२६३३८ शोभा तामाड
८	विजयपुर वातावरण उत्थान समूह	१४	२२९३६८१ तापौड़ियाल

९	उज्ज्वल टोल सुधार समिति	४	२२२९८अम्बीका थापा
१०	स्वच्छ हरावरा वातावरण समूह	१६	३०८७५कोपीला शाक्य
११	अन्नपुर्ण टोल उत्थान समूह		२११८० मिना कन्दडवा
१२	शान्त स्वच्छ वातावरण समिति	११	२२५०८अञ्जली सुवा
१३	संजिवनी वातावरण समूह	१०	२१५७१शान्ति अधिकारी
१४	भानु सरसफाई समूह	६	२३४२३ माया राई
१५	अमर स्वच्छ वातावरण समूह	१३	२६०५६लिला श्रेष्ठ
१६	हरियाली वातावरण सरसफाई समूह	१९	२७१२९विष्णु थापा
१७	नवद्विष्टमेकी वातावरण समूह		२४४५४ पदमा राई
१८	एकल महिला वातावरण समूह	धरान	३२२२३कार्यालय
१९	मिलीजुली सरसफाई समूह	९	२४४४८लिलिता अधिकारी
२०	सुनौलो एकता वातावरण समूह	७	२८७३५करुणा आचाजु श्रेष्ठ
२१	टेट्रा फोहर व्यवस्थापन समिति	४ र ७	२१४४४दानकुमारी श्रेष्ठ
२२	दुर्गापथ सरसफाई समूह	८	२८५९६निर्मला माझी
२३	मनकामना सरसफाई आमा समू		२१२६५कल्पना लिम्बु
२४	लाडधाली टोल सुधार उप समिति महिला		२३२४७सविना लिम्बु
२५	हातेमालो सरसफाई समूह	१०	३१६१३लता अधिकारी
२६	जागरण आमा समूह	अरुणटोल ८	२४२००जमुना गौतम
२७	सृजनसिल महिला समूह	फिसप पथ ११	२४४५८पुर्णिकला राई
२८	लाडधाली सामुदायिक वन उ.स. वातावरण	८	२४८८७गोपाल श्रेष्ठ
२९	अमृत सृजनसिल वातावरण समूह	१५	३१२६६टिका विष्ट
३०	श्री टोल वातावरण सुधार समूह	८	२३१६३ राधा विष्ट

फोहरमैला व्यवस्थापनका प्रमुख समस्याहरु

फोहरमैला व्यवस्थापनको सन्दर्भमा देखिएका प्रमुख समस्याहरुलाई संक्षेपमा निम्नानुसारले उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- त्याण्डफिल साइटको निर्माण सम्पन्न भई नसकेको ।
- फोहरमैला संकलनकालागी आवश्यक साधन (ट्रायाक्टर, टिपर, आधुनिक उपकरणहरु आदि) र आर्थिक श्रोतको अभाव ।
- इन्धनको बढ्दो मूल्य एवं बजारमा पटक पटक देखापर्ने अभाव ।
- फोहरमैलालाई जैविक/अजैविक फोहरमा छुट्याउने प्रचलन नरहेको र सोही अनुरूप सबै फोहरलाई एकै नासले पर्याकिन्ने गरिएको ।
- विशेष किसिमका फोहरहरु (मेडिकल, औद्योगिक आदि) विसर्जन गर्ने बारेमा प्रष्ट नीति एवं व्यवस्थाको अभाव ।
- फोहरमैला व्यवस्थापनमा जनचासो, जनसहभागिता एवम् जनचेतनाको कमी ।
- फोहरमैला व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रको निष्क्रियता ।

२.८.६ अन्य वातावरणीय समस्याहरु

ध.न.पा. मा शौचालय नहुने घरधुरी अझै १०% रहेको भेटिन्छ । नगर क्षेत्रमा स्थायी रूपले बसोवास गर्ने कुल घरधुरीको ७५.९३%ले (१७२४५) घरधुरीले आधुनिक शौचालय प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ भने ३२२३ अर्थात १४.१९% घरधुरीले साधारण शौचालय पाईन्छ ।

तालिका नं. २.५६ चर्पी प्रयोगको प्रकार अनुसार परिवारको विवरण

सि.नं.	विवरण	परिवार संख्या	%
१	आधुनिक फ्लस भएको	१७,२४५	७५.९३

२	साधारण चर्पी	३२२३	१४.१९
३	चर्पी नभएको	२२४३	९.८८
	जम्मा :-	२२,७१	१००
श्रोत: धरान नगरपालिका			

- घरधुरी शौचालय तथा शार्वजनिक शौचालय को अभाव
- अव्यवस्थित पार्किङ, हाटबजार तथा पसलहरु
- खुल्ला दिशा पिसाब क्षेत्र
- अव्यवस्थित नालाहरु

२.९ बन व्यवस्थापन स्थिति

धरान नगर क्षेत्र भित्र भण्डे हेक्टर जमिन वन क्षेत्रले ओगटेको छ, जुन जम्मा क्षेत्रफलको ३६.७४ % हुन आउछ। दक्षिण क्षेत्रको चारकोसे भाडी यँहाको प्रमुख वन क्षेत्र हो भने अरु सानो सानो क्षेत्रमा व्यक्तिगत एंव सामुदायिक वनहरु रहेको छ। ध.न.पा. क्षेत्र भित्र ६ वटा सामुदायिक वनहरु रहेका छन् जसले ६८५.५७ हेक्टर भू-भाग ओगटेको छ। यँहा भएका सामुदायिक वन वडा नं. ८, १३, १५, र १९ मा अवस्थित छ भने यस वन बाट पाउने वनस्पतिहरुमा (साल, असना, कर्मा, हाडे, लसुने, खराने, वर्रे, कुसुम, छत्तीवन, हाडे वदाम, अर्जुन, वोटधमेरा, फिरफिरे, आखातरुवा, स्याल फुसे, जामुन, ओदाल, सिरिटा, राजवृष्ट, कपासे, कुसुम, टाटरी, सतिसाल, पुतली काठ आदि रहेका छन्। यस वन क्षेत्रले गर्दा हरियालिवृद्धि तथा वातावरणमा राम्रो सुधार भएको छ।

तालिका नं. २.५७ धरान नगरपालिकामा भएका वन उपभोक्ता समितिहरु:

सि.नं.	वन उपभोक्ता समितिहरुको नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल
१.	यलम्बर	धरान-८	२० हेक्टर
२.	निशाना	धरान-१३	१९३.५ हेक्टर
३.	वाभगरा	धरान-१५	६५ हेक्टर
४.	लाडघाली	धरान-८	८२.०७ हेक्टर
५.	हरियाली	धरान-१९	३०० हेक्टर
६.	हिमाली	धरान-८	२५ हेक्टर
	जम्मा		६८५.५७
स्रोत: जिल्ला वन कार्यालय, सुनसरी, विश्लेषण प्रतिवेदन, २०६६, DFO			

२.१० जोखिम व्यवस्थापनको स्थिति

नगरवासीको जीवनस्तर केवल आर्थिक, सामाजिक उन्नतिसँग मात्र जोडिएको नभई विभिन्न जोखिमहरुबाट समाज कत्तिको सुरक्षित छ, भन्ने तथ्यसँग पनि जोडिएको हुन्छ। नकारात्मक नै भए पनि जोखिम (Risk) हाम्रो जीवनको एक अभिन्न अंगको रूपमा रहेको छ। दुर्घटना, आगलागी, वर्षा, बाढी, भू-क्षय, पहिरो, हावाहरी, हिंसा आदि जस्ता जोखिमहरुबाट समाज सदैव खतरामा रहेको हुन्छ भने ध.न.पा.को स्थिति पनि फरक छैन। जोखिमहरु प्राकृतिक (भू-क्षय, बाढी, पहिरो, हावाहरी आदि) र मानव-शृजित (आगलागी, हिंसा, दुर्घटना आदि) गरी दुई प्रकारका हुन्छन्। यी मध्ये पनि मानव शृजित जोखिमहरुका घटनाहरु नै बढी घटने तर सामूहिक प्रयास भएमा कम गर्न सकिने खालका हुन्छन्।

जोखिम व्यवस्थापनतर्फ ध.न.पा.ले सकारात्मक पहल गरेको छ। जोखिम व्यवस्थापनतर्फ ध.न.पा.ले चालेका केही महत्वपूर्ण कदमहरु निम्नानुसार छन्:-

- शिक्षक, विद्यार्थी, सवारी चालक लगायतका सरोकारवालाहरुबीच सडक दुर्घटनाका बारेमा चेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरी सवारी नियमको पालना गर्ने, गराउने। छतमाथि यात्रुको राख्न निषेध गर्ने।
- द्वन्द्व न्यूनीकरण र समाजमा बहुपक्षीय छलफलद्वारा आपसी विमतिको निराकरण गर्ने।

- सङ्गक दुर्घटना, आगलागी जस्ता मानव हेलचक्राइबाट हुने घटनाहरूका बारेमा जनचेतना जगाउने ।
- प्राकृतिक प्रकोपबाट सुरक्षित हुने उपायका बारेमा जनचेतना जगाउने ।

२.११ संस्थागत स्रोत तथा क्षमता

२.११.१ नगरपालिकाको संगठन स्वरूप र संस्थागत क्षमता विकासको अवस्था विश्लेषण

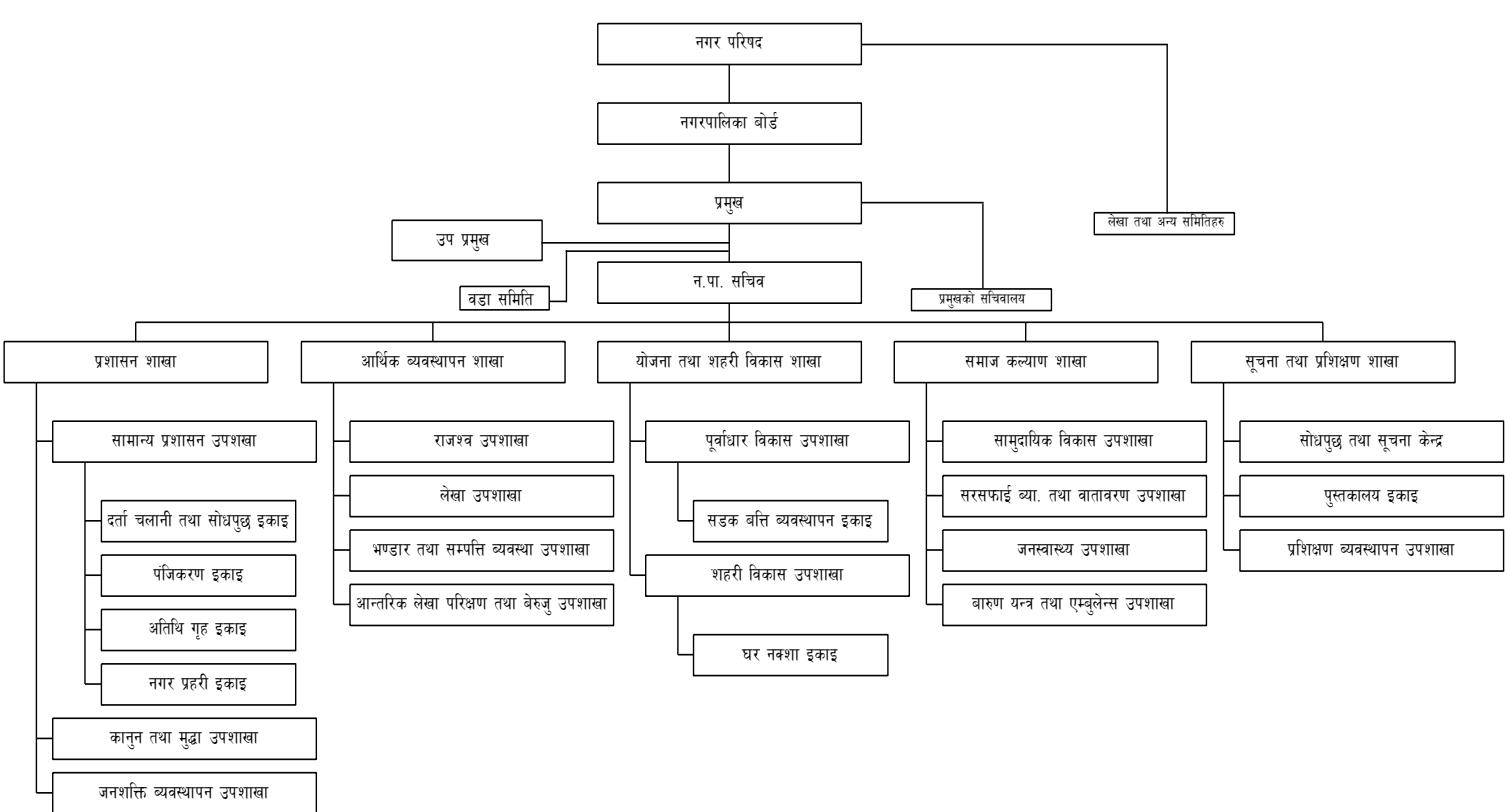
मिति २०१२ सालदेखि कायम धरान न.पा. को संगठन स्वरूप चित्र नं. २.५ मा प्रस्तुत गरे बमोजिम छ । नगर प्रमुखको नेतृत्वमा सञ्चालित हुने न.पा.को प्रशासनलाई प्रमुख ५ शाखाहरूमा विभाजन गरिएको छ; प्रशासन शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, आन्तरिक लेखा परीक्षण शाखा, योजना तथा शहरी विकास शाखा, सूचना तथा प्रशिक्षण शाखा तथा सूचना तथा प्रशिक्षण शाखा। प्रत्येक शाखाहरू मार्फत् हुने प्रशासनिक कामकारवाहीको विवरण तालिका नं. २.५८ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २.५८ : शाखागत सम्पादन हुने कार्यहरूको विवरण

क्र.सं.	शाखा	सम्पादन हुने कार्यहरू
१.	प्रशासन शाखा	<p>क) नेपाली नागरिकता प्रमाण-पत्रको सिफारिस</p> <p>ख) नाता प्रमाणित प्रमाण-पत्र</p> <p>ग) जग्गा कामसारी सिफारिस</p> <p>घ) नाम, थर संशोधन सिफारिस</p> <p>ड) बसोबास प्रमाणित सिफारिस</p> <p>च) जन्म मिति प्रमाणित सिफारिस</p> <p>छ) मृत्यु प्रमाणित सिफारिस</p> <p>ज) चार किल्ला प्रमाणित सिफारिस</p> <p>झ) संस्था दर्ता सिफारिस</p> <p>झ) विद्यालय संचालनको सिफारिस</p> <p>ट) विविध सिफारिस</p>
२.	आर्थिक व्यवस्थापन शाखा	<p>क) पेशकी फर्छ्यौट</p> <p>ख) भुक्तानी सम्बन्धी</p> <p>यस शाखा मातहतको कर उपशाखाबाट सम्पादन हुने कार्यहरू :</p> <p>क) व्यवसायिक ईजाजत-पत्र</p> <p>ख) उद्यम संचालन ईजाजत</p> <p>ग) मालपोत असूली</p> <p>घ) मदिरा तथा सूर्तिजन्य बस्तुका लागि सिफारिस</p> <p>ड) लगत कट्टा</p> <p>च) व्यवसायिक ईजाजत-पत्र नामसारी</p> <p>छ) व्यवसायिक ईजाजत प्रतिलिपी</p> <p>ज) अन्य सिफारिस तथा प्रमाणित</p>
	आन्तरिक लेखा परीक्षण शाखा	<p>स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ (दफा १३५ को उपदफा १) ले नगरपालिकाको आय-व्ययको आन्तरिक लेखापरीक्षण आफैले गर्नेछ भन्ने व्यवस्था गरे अनुरूप नगरपालिकाको आन्तरिक लेखा परीक्षण (आ.ले.प.) गर्ने जिम्मेवारी बोकेको यस शाखाले सम्पादन गर्ने कार्यहरू निम्न छन् :</p> <p>(क) नगरपालिकाले गरेका खर्चहरूको श्रेस्ताको मासिक रूपमा आ.ले.प. गर्ने</p> <p>(ख) नगरपालिकाले राखेको लेखा श्रेस्ता/विधिको जाँच गरी ऐन नियम बमेजिम गराउन कार्यकारी अधिकृत सक्षम प्रतिवेदन गर्ने</p> <p>(ग) बेटे अनुमान गरिएको श्रोत परिचालन अनुरूप आम्दानी भए नभएको मूल्याङ्कन गरी प्रतिवेदन गर्ने</p> <p>(घ) बेरुजुहरूको लगत अद्यावधिक गर्न सहयोग गर्ने</p> <p>(ड) आ.ले.प.बाट देखिएका बेरुजुहरू नियमित गर्न कार्यकारी अधिकृत समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्ने</p> <p>(च) गठित लेखा समितिलाई आवश्यक सहयोग गर्ने र यस समितिको सचिवालयको कार्य गर्ने</p>

		(छ) जिन्सी श्रेस्ता अद्यावधिक भए नभएको सम्बन्धमा ६/६ महिनामा जाँच गरी कार्यकारी अधिकृत समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्ने । (ज) राजस्व असुली दैनिक, बैंक, दाखिला भए नभएको जाँच गरी बैंक दाखिला नियमित गर्ने प्रतिवेदन गर्ने । (झ) जिन्सी श्रेस्ता, राजस्वको दैनिक आम्दानी फारम लगायत अन्य फारमहरूको प्रभावकारी प्रयोग भए नभएको जाँच गरी प्रभावकारी प्रयोगका लागि प्रतिवेदन गर्ने । (ञ) कार्यकारी अधिकृतको निर्देशनमा रही अन्य आवश्यक कार्यहरु गर्ने ।
३.	योजना तथा शहरी विकास शाखा	क) घर जग्गा मूल्याङ्कन ख) घर नक्सा पास ग) योजना सम्झौता सम्बन्धी घ) योजनाको जाँचपास सम्बन्धी ड) विद्युत सिफारिस च) निजी धारा सिफारिस छ) योजनाको लागत सम्बन्धी ज) योजनासँग सम्बन्धित विविध सिफारिस
४.	समाज कल्याण शाखा	क) सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी (जेष्ठ, असहाय विधवा र अपाङ्ग सम्बन्धी) ख) व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धी ग) टोलबस्ती संगठन दर्ता घ) उपभोक्ता समिति दर्ता ड) जनसख्या कार्ड सम्बन्धी च) सरसफाई र सडक बत्ती सम्बन्धी छ) विविध सामाजिक कार्य
५.	सूचना तथा प्रशिक्षण शाखा	

श्रोत: नागरिक बडा पत्र (२०५८)

उल्लेखित कार्य सम्पादनका लागि न.पा.को कर्मचारी दरबन्दी तालिका नं. २.५९ मा प्रस्तुत गरे अनुसार छ।

तालिका नं. २.५९: ध.न.पा.को कर्मचारी दरबन्दी विवरण

क्र.स.	श्रेणी	स्वीकृत पद संख्या	पदको प्रकार		नियुक्तीको प्रकार				पुरुष	महिला	प्रा	अप्रा.	जम्मा
			प्राविधिक	अप्राविधि	स्थायी	अस्थायी	ज्यालादारी	करार					
१	अधिकत स्तर छैटौ	११	२	९	८	०	०	१	९	०	२	७	९
२	सहायक स्तर पाचौ	२०	१२	८	१५	०	०	०	१५	०	९	६	१५
३	सहायक स्तर चौथो तह	४६	१८	२८	३३	०	०	२	२९	६	१८	१७	३५
४	सहायक स्तर तेश्रो तह	३२	५	२७	२७	०	१	०	२२	६	३	२५	२८
५	सहायक स्तर दोश्रो तह	२१	१३	८	२२	०	२	०	२२	२	१२	१२	२४
६	सहायक स्तर पहिलो तह	१०१	७	९४	३६	१	५८	१	८७	९	६	९०	९६
	जम्मा	२३१	५७	१७४	१४१	१	६१	४	१८४	२३	५०	१५७	२०७

संस्थागत क्षमता विकासको अवस्था विश्लेषण

ध.न.पा.को सांगठनिक ढाँचा र पद्धति, कार्य सम्पादन प्रक्रया, मानव संसाधन विकास, सूचना व्यवस्थापन पद्धति, आर्थिक व्यवस्थापन, एवं समन्वय र सम्बन्ध विकास तथा विस्तार जस्ता क्षेत्रहरूमा क्षमता विस्तार गर्न चालिनु पर्ने कदमहरूको निक्योंले गरि अनुसुची २ मा राखिएको छ।

२.१२ वित्तीय स्रोत तथा क्षमता विश्लेषण

२.१२.१ आय

न.पा.को आयलाई श्रोतका आधारमा आन्तरिक र वाह्य गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ (तालिका नं. २.६१)। आन्तरिक श्रोत अन्तर्गत स्थानीय कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, विक्री, श्रोत परिचालन, साँवा व्याज लाभांस र बोनस लगायतका श्रोतहरू पर्दछन्। प्रमुख वाह्य श्रोतमा सरकार एवं जिविसबाट प्राप्त अनुदान, जिविसको राजश्व बाँडफाँड, वैदेशिक सहायता, ऋण तथा सापटी, चन्दा दान उपहार, नगरपालिका कोष, जिन्सी मौजदात लगायत छन्।

तालिका नं. २.६१ : धरान नगरपालिकाको वार्षिक आयहरूको विवरण

क्र.स.	विवरण	२०६०/०६१	२०६१/२०६२	२०६२/२०६३	२०६३/२०६४	२०६४/२०६५	औषत
१	विभिन्न करहरू	६०,३७,९४०	७१,८८,१९६	८४,५१,९०५	८८,८२,८४५	९२,७२,२४५	७९,६६,६२६
२	सेवा शुल्क तथा दस्तुर	६०,०७,७९७	७१,७५,५८३	७८,००,६६९	९५,५६,२८४	९८,९९,०९१	८०,८७,८६९
३	सम्पत्ति बहाल कर	१८,४७,५६५	११,१९,४८०	६,५३,६९८	११,४२,१९२	१२,०७,७५१	११,९४,१३७
४	अन्य आय	५,२९,२११	२,६६,११४	२,५५,४३५	१,८८,३२३	४,९७,०९०	३,४७,२३५

	कुल जम्मा	१,४४,२२,५१३	१,५७,४९,३७२	१,७१,६१,७०६	१,९७,६९,६४३	२,०८,७६,०९७	१,७५,९५,८६६
	वृद्धि दर		९.९९	८.९६	९५.९९	५.५९	९.७३
श्रोत: ध.न.पा. आर्थिक शाखा (२०६६)							

तालिका नं. २.६३ : न.पा.को आन्तरिक एवं वाट्य आय श्रोत

क्र.सं.	आन्तरिक आय श्रोत	क्र.सं.	वाट्य आय श्रोत
१	स्थानीय कर	१	अनुदान
१।१	मालपोत तथा भूमि कर	१।१	नेपाल सरकारबाट अनुदान
१।२	घर जग्गा कर		सशर्त अनुदान
१।३	बहाल कर		निशर्त अनुदान
१।४	विटौरी कर		अन्य नगद अनुदान
१।५	च्यवसाय कर		बस्तुगत अनुदान
१।६	सवारी कर:	१।२	जिविस अनुदान
	सवारी दर्ता तथा वार्षिक सवारी कर		सशर्त अनुदान
	पटके सवारी कर		निशर्त अनुदान
१।७	सम्पत्ति कर		अन्य नगद अनुदान
१।८	मनोरञ्जन कर		बस्तुगत अनुदान
१।९	विज्ञापन कर	१।३	अन्य अनुदान
२	सेवा शुल्क		अन्य निकायबाट प्राप्त अनुदान
२।१	सवारी पार्किङ शुल्क	१।४	बस्तुगत अनुदान तथा प्राविधिक सहायता
२।२	महसुल तथा सेवा शुल्क		बस्तुगत सहायता
	खानेपानी महसुल		प्राविधिक सहायता
	विद्युत महसुल	२	जिविसबाट राजशव बाँडफाँड आय
	टेलिफोन महसुल	२।१	श्रोत उपयोग करबाट बाँडफाँड
२।३	पर्यटन सेवा शुल्क	२।२	विक्रीबाट बाँडफाँड
२।४	सार्वजनिक सेवा उपयोग सेवा शुल्क	३	वैदेशिक सहायता
२।५	सार्वजनिक संरचना मर्मत संभार शुल्क	३।१	सशर्त अनुदान
२।६	अचल सम्पत्ति मूल्यांकन सेवा शुल्क	३।२	निशर्त अनुदान
२।७	स्थानीय विकास शुल्क	३।३	बस्तुगत अनुदान
२।८	अन्य सेवा शुल्क	३।४	सोभै भुक्तानी
३	दस्तुर	४	ऋण तथा सापटी

३१	दर्ता तथा नविकरण दस्तुर	४१	बैक ऋण स्वदेशी
३२	नक्सापास दस्तुर	४२	अन्य ऋण स्वदेशी
३३	सिफारिस तथा बक्सौनी दस्तुर	४३	विदेशी ऋण
३४	नाता प्रमाणित दस्तुर	४४	सापटी
३५	अन्य दस्तुर (सर्जिमिन सहित)	५	चन्दा दान उपहार
४	बिक्री	५१	जनसहभागिता
४१	चालू सम्पत्ति विक्री	५२	लागत सहभागिता
४२	स्थायी सम्पत्ति विक्री	६	नगरपालिका कोष
४३	अन्य विक्री	७	भुक्तानी दिनु पर्ने रकमहरु (धरौटी)
५	श्रोत परिचालन	८	प्रावधानहरु
५१	सार्वजनिक निजी साझेदारी	९	भुक्तानी पाउनु पर्ने रकमहरु
५२	अन्य श्रोत परिचालन	१०	पेशकी हिसाब
६	साँवा ब्याज लाभांस र बोनस	११	जिन्सी मौज्दात
६१	साँवा फिर्ता	१११	शूरु जिन्सी मौज्दात
६२	ब्याजबाट आय	११२	अन्तिम जिन्सी मौज्दात
६३	लाभांस	१२	बैक हिसाब
७	अन्य आय	१३	नगद
७१	दण्ड, जरिवाना	१४	आमदानी खर्चको हिसाब
७२	भाडा तथा बहालबाट		
७३	धरौटी जफत		
७४	धरौटी फिर्ता		
७५	पेशकी फिर्ता		
७६	अन्य विविध आय		

श्रोत: ध.न.पा. आर्थिक शाखा (२०६६)

२.१२.२ व्यय

न.पा. मा हुने खर्चलाई चालु र पूँजीगत गरी दुई शिर्षकमा बाँडिएको छ। चालु खर्च अन्तर्गत उपभोग खर्च, कार्यालय सञ्चालन र सेवा खर्च, अनुदान, सेवा खर्च, ब्याज भुक्तानी, फिर्ता खर्च, भैपरी आउने खर्च लगायतका खर्चहरु पर्दछन् भने पूँजीगत खर्च अन्तर्गत पूँजी ट्रान्सफर खर्च, पूँजी निर्माण खर्च, लगानी, साँवा भुक्तानी, भैपरी आउने खर्च लगायतका खर्चहरु पर्दछन् (तालिका नं. २.६४)।

तालिका नं. २.६४ : खर्च शिर्षक

क्र.स.	चालु	क्र.स.	पूँजीगत खर्च
--------	------	--------	--------------

१	उपभोग खर्च	१	पुँजी ट्रान्सफर खर्च
१।१	तलब तथा पारिश्रमिक	१।१	जग्गा खरिद
	तलब	१।२	भवन खरिद
	पदाधिकारीको पारिश्रमिक	२	पुँजी निर्माण खर्च
	कर्मचारी कल्याण कोष	२।१	फर्निचर
	प्रिमियम विमा (स.चा., इलेक्ट्रिसियन)	२।२	सवारी साधन
१।२	भत्ता	२।३	मेसिनरी औजार
	कर्मचारी भत्ता (दुर्गम र महंगी)	२।४	भवन निर्माण
	पदाधिकारीको भत्ता	२।५	सार्वजनिक निर्माण खर्च
	बैठक भत्ता	२।६	पुँजीगत सुधार खर्च
१।३	सरुवा भ्रमण खर्च तथा दैनिक भत्ता	२।७	अध्ययन तथा पुँजीगत प्रविधिक परामर्श सेवा खर्च
१।४	पोशाक	३	लगानी
१।५	खाद्यान्न तथा आहार	३।१	शेयर लगानी
१।६	औषधि उपचार	३।२	ऋण लगानी
१।७	सेवानिवृत् सुविधा	४	पुँजीगत अनुदान
१।८	तालिम कार्यक्रम खर्च	४।१	सार्वजनिक संस्थालाई अनुदान
२	कार्यालय संचालन र सेवा खर्च	४।२	गा.वि.स. तथा न.पा.लाई अनुदान
२।१	पानी तथा विद्युत महसुल	४।३	सेवामूलक संस्थालाई अनुदान
२।२	संचार महसुल	५	भैपरी आउने
२।३	कार्यालय संचालन खर्च	६	साँचा भुक्तानी
२।४	भाडा	६।१	आन्तरिक ऋणको साँचा भुक्तानी
२।५	मर्मत तथा सम्भार	६।२	बाह्य ऋणको साँचा भुक्तानी
२।६	इन्धन तथा अन्य इन्धनः		
	सवारी इन्धन पदाधिकारी		
	सवारी इन्धन कर्मचारी		
	अन्य इन्धन		
२।७	परामर्श तथा अन्य सेवा शुल्कः		
	परामर्श शुल्क		
	सरसफाई तथा अन्य सेवा शुल्क		
२।८	विविध खर्चः		
	सदस्यता शुल्क		

	आर्थिक सहायता			
	पुरस्कार			
	परिषद संचालन खर्च			
	विविध खर्च			
३	अनुदान			
३।१	सार्वजनिक संस्थालाई अनुदान			
३।२	गा.वि.स. तथा न.पा.लाई अनुदान			
३।३	सामाजिक संस्थालाई अनुदान			
३।४	सामाजिक सुरक्षा अनुदान			
४	सेवा खर्च			
४।१	उत्पादन सामग्री / सेवा			
४।२	औषधि तथा अस्पताल संचालन खर्च			
४।३	पुस्तक तथा सामाग्री			
४।४	कार्यक्रम खर्च			
४।५	कार्यक्रम भ्रमण खर्चः			
	कार्यक्रम भ्रमण खर्च पदाधिकारी			
	कार्यक्रम भ्रमण खर्च कर्मचारी			
४।६	निर्मित सार्वजनिक सम्पत्तिको संभार खर्च			
४।७	न.स.तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन			
४।८	दमकल तथा एम्बुलेन्स संचालन खर्च			
४।९	सडक बत्ती महसुल खर्च			
५	भैपरी आउने			
६	व्याज भुक्तानी			
६।१	आन्तरिक ऋणको व्याज भुक्तानी			
६।२	वात्य ऋणको व्याज भुक्तानी			
७	फिर्ता खर्च			

श्रोत: ध.न.पा. आर्थिक शाखा (२०६६)

तालिका नं. २.६५ : धरान नगरपालिकाको वार्षिक व्ययहरूको विवरण

बजेट शीर्षक नम्बर	बजेट शीर्षक	०६०/०६१	०६१/०६२	०६२/६३	०६३/०६४	०६४/०६५	०६५/०६६
७००१	तलब तथा पारिश्रमिक	७६६०६१०१९७	७८०३५७९।३	९३६७२७।४	१००१७३८२६।१	१३००५७३४।७	११९०२०४३।६
७००२	भत्ता तथा अन्य सुविधा	१६७०३७४।००	१९०६६६।७२८	२१०९९।१	२१७७८।४।५८	२८८४९।५।१	२४६७५।९९
७००३	दैनिक तथा भ्रमण भत्ता	०	१९७७००	३३१७५।६	३१२०५।४	२१९२३।३	३७६।३५
७००४	सेवा खर्च	८६५५१८।६१	७९०७८।३२	९३६४२७।६५	८८२५०।३२	८५६८।४।६७	८५८४५।०।८५
७००५	भाडा	१३३२८०६।००	२८५०।२९	२३२३।५९	२५७९।४।३।९	३३६३।३।३	११५।४।८६
७००६	मर्मत सम्भार	२५४५०।५।८०	१५७६।४६	१६३५।५२	२३०६।३।३	२७४८।०।८८	१२९।४।२
७००७	कार्यालय संचालन खर्च	८७७५।७।०।०५	८९६।९।५।६।५	८८७।९।४।३।५	९९।०।७।३।४।९	१२०७८।०।४।२	१२६।१।१।५।५
७००८	पत्रपत्रिका	७२५५।०।००	६७।३।४।८	६५८।६।२	६।३।२।५।४	६९।९।५।०	८६६।३।६।७
७००९	इन्धन	३१६।१।०।।।०	३०४।०।५।।।४	३३६।३।४।०।।।६	७२४।०।५।।।२।	८८०।६।५।।।४।।।९	३९।३।३।०।।।२।।।२
७०१०	खाद्यान्न	७९।२।०।।।०।।।०	१०।४।८।।।८	१३।५।।।०।।।०	१३।६।।।६	१।४।।।३।।।०।।।०	१२३।।।०।।।०
७०११	पोशाक	१।९।।।०।।।०।।।०	२।।।०।।।०।।।०	२।।।३।।।१।।।१	१।।।८।।।५।।।०	२।।।१।।।०।।।०	१।।।०।।।०।।।०
७०१२	अनुदान, सहायता, पुरस्कार	१।३।।।४।।।८।।।०	१।।।७।।।२।।।५	७।।।५।।।०।।।०	८।।।५।।।०।।।०	५।।।६।।।१।।।०	५।।।९।।।८।।।०
७०१३	विविध खर्च	२।।।४।।।८।।।०।।।०	१।।।८।।।४।।।७	३।।।९।।।४।।।६	२।।।७।।।४।।।०	१।।।९।।।४	२।।।९।।।४।।।७
७०१४	आमदानी फिर्ता खर्च	३।।।९।।।३।।।०।।।०	२।।।५।।।४।।।४	१।।।६।।।१।।।५	१।।।७।।।०।।।७	८।।।४।।।८।।।२	५।।।५।।।२
७१	सामाजिक विकास खर्च	१।।।३।।।४।।।५।।।२	१।।।७।।।३।।।२।।।७	१।।।४।।।३।।।८	१।।।७।।।०।।।१।।।१	१।।।९।।।६।।।७।।।१	१।।।९।।।३।।।०।।।८
७२	साधारण पूँजिगत खर्च	१।।।३।।।८।।।८।।।४	३।।।६।।।४।।।४	१।।।८।।।३।।।१	१।।।९।।।९।।।३	१।।।३।।।०।।।५	२।।।६।।।०।।।५
८०	भवन निर्माण तथा मर्मत सम्भार	२।।।३।।।३।।।७।।।०	१।।।१।।।२।।।४	१।।।४।।।०।।।५	१।।।४।।।५।।।२	१।।।४।।।५।।।१।।।८	१।।।३।।।४।।।०
८१	अन्य सार्वजनिक निर्माण	२।।।४।।।२।।।८।।।५	२।।।३।।।०।।।८।।।१	३।।।०।।।५।।।६।।।४	३।।।०।।।८।।।७।।।१	२।।।०।।।३।।।०।।।१	३।।।०।।।३।।।०।।।३
	जम्मा	५।।।९।।।६।।।०।।।७	५।।।६।।।३।।।०।।।१	७।।।३।।।४।।।८	६।।।७।।।३।।।१।।।४	६।।।६।।।०।।।२।।।६	६।।।३।।।३।।।५
	खुद नगद खर्च	४।।।३।।।५।।।६।।।२	५।।।३।।।०।।।९।।।२	६।।।६।।।१।।।०।।।४	६।।।६।।।५।।।८।।।४	६।।।५।।।०।।।२	६।।।१।।।०।।।८
	वृद्धि दर १४.२६		१।।।३।।।२	२।।।३।।।७	१।।।२।।।०	१।।।०।।।२	६।।।०।।।५

श्रोत: ध.न.पा. आर्थिक शाखा (२०६६)

२.१२.३ नगरपालिकाको नाममा रहेको जग्गा जमिन विवरण

तालिका नं. २.६६ धरान नगरपालिकाको अचल सम्पत्ति विवरण

सि.नं.	मोठ नं.	जग्गा धनीको नाम	वडा नम्बर	कित्ता नम्बर	क्षेत्रफल	अन्य विवरण	प्रमाण
१	६९६	ध.न.पा.	१	२८	०.७.८	ने.रे.सो. भवन २ तले	ज. ध. प्र. पू. लिन बाँकी
२	६९६	”	१	३१	०.०.४	क्षयरोग भवन १ तले	” ”
३	६९६	”	१४(११घ)	१८६	१.२.४	सभागृह भवन बन्न रोकिएको	ज. ध. प्र. पू. भएको

४	६९६	”	१४(११घ)	५३	०.७.१६	सभागृह भवन बन्न रोकिएको	”	”
५	२४४	”	८(७क)	१५	२.१०.१०.५	सभागृह भवन	”	”
६	१८५३	”	११(१क)	१५६	०.११.९	ज्ञानोदय मा.वि. भवन (रतले)	”	”
७	१६७७	”	४	४१६	०.०.३	खाली	”	”
८	१६७७	”	७क	५४९७	०.०.२	बाटो	”	”
९	१६७७	”	७क	५४९९	०.०.१	बाटो	”	”
१०			७क	५५०१	०.०.१	बाटो	”	”
११		”	१२(१)ख	३५१	०.२.१५	चतरा	”	”
—		”	१२(१)ख	७६	०.३-३.१	सार्वजनिक	”	”
१३		”	१२(१)ख	१६३५	०-०-६	सार्वजनिक बाटो	”	”
१४	५६५	”	३	२३८	०.३.३.१	धनकुटे बसस्टायाण्ड	”	”
१५	”	”	३	२७०	०.४.८.१	”	”	”
१६	”	”	३	२७३	०.३.४.१	”	”	”
१७	”	”	३	२७५	०.०.१९	”	”	”
१८	”	”	६	१४	०.६.१३.२	खाली	”	”
१९	”	”	६	१९	०.५.९.२	घण्टाघर गणेश मन्दिर र भुकम्प स्मारक	”	”
२०	”	”	६	५६	०.०.१३.१	रिक्सा तथा टेम्पुस्टयाण्ड	”	”
२१	”	”	६	६४	०.५.११	बस स्टेप्ड	”	”
२२	”	”	६	१०१	०.६.०	त्याण्डरोभर ,ट्याक्सी स्टेप्ड र शौचालय	”	”
२३	५६५	”	१२	२	०.१४.१२.५	ध.न.पा.कार्यालय, मोती स्मृति भवन, बारुण यन्न क्वाटर स्टोर कर्मचारी एसोसियन भवन रलिनझङ सेन्टर भवन (रतले), क्यान्टीन भवन निर्माणविन	”	”
२४	११५८	”	१५(१क)	४६	०.०.५	सार्वजनिक बाटो	”	”
२५	”	”	१५(१क)	३५२१	०.०.५.५०	”	”	”
२६	”	”	१५(१क)	४६४८	०.०.५	”	”	”
२७	११६८८	”	१५(१क)	२९१२	०.०.३.७५	”	”	”
२८	”	”	”	३४३५	०.०.२.२५	”	”	”
२९	२६२४	”	१६(५ख)	३०४	०.१.०	ने.खा.पा. सं. को बील काउण्टर	”	”

३०	११७०१	ध.न.पा. सप्तरंगी पार्क	१३(१०क)	२४६	५.१२-२.५	विभिन्न संघसंस्थाको भवन र खाली जग्गा	” ”
३१	१३२००	”	१७(२क)	१	६.१९.१५.५	सप्तरंगी पार्कको रूपमा विकसित	” ”
३२	”	”	१७(२ख)	३४	३४.१.०५	”	” ”
३३	”	”	”	३५	१.१०.१६	”	” ”
३४	”	”	१७(२घ)	५१	१९.१६.९.५	”	” ”
३५					७५.१९-९.५		
३६		सार्वजनीयक विद्या भवन	२	३	०.०-१०.३	२ तले भवन	संरक्षण
३७		कोशी अंचल कार्यालय	१३(१०क)	५४	०.१६.१३	गोप्ट हाउस १तले २ वटा भवन	” ”
३८		विजयपूर नेचरल पार्क	१४		६४.०.०	पार्कको रूपमा विकसित हुदै गरेको	” ”
३९		राधाकृष्ण मन्दिर	३	२७२	०.२.१०	न.पा.को संपिङ्ग कम्पेक्स भवन	” ”

श्रोत: ध.न.पा. (२०६६)

२.१२.४ सुकुम्बासी समस्या र स्थिति :

धरान नगरपालिका क्षेत्र भित्र सामाजिक आर्थिक हिसावले पिछडिएका तथा विपन्न वर्गहरुका समूहहरु सुकुम्बासीको रूपमा रहेको पाइन्छ । विशेषत : सुकुम्बासीहरु वडा नं ९, १०, ११ १३, र १५मा गरी ७५० घरधुरी रहेका छन् । वडा नं १० मा अरुण टोल, वडा नं १३ मा देविनगर बस्ती प्रमुख सुकुम्बासी टोल/बस्तीको रूपमा रहेको छ । यी बस्तीहरुको सामाजिक, आर्थिक पक्ष एवं यी बस्तीहरुमध्ये वडा नं १३ मा पर्ने देविनगर टोलको निम्न स्तरको छ ।

सुकुम्बासी समस्याहरुको विवरण :

धरान न.पा. भित्र रहेको सुकुम्बासी टोलहरुको भौतिक पूर्वाधार एवं सामाजिक एवं आर्थिक पूर्वाधारहरुको समस्या समग्रमा हेर्दा उस्तै देखिन्छन् । तर सामाजिक जागरण तथा सामाजिक संजालमा आवद्ध हुने परिपाटी विशेषत बसाईसराई आएका सुकुम्बासी बस्तीहरुमा बढी देखिन्छ । यस अर्थले सुकुम्बासी बस्तीहरुको मुख्य समस्याको रूपमा निम्न पक्षहरुलाई लिन सकिन्छ ।

क. जग्गाको आधिकारिक स्वामित्व ।

- ख. समुदायमा आधारित न्यूनतम भौतिक पूर्वाधारको उपयुक्त व्यवस्था ।
- ग. समुदायमा आधारित न्यूनतम सामाजिक पूर्वाधारको आवश्यकता ।
- घ. वैकल्पिक रोजगारीको अवसरको सृजना ।
- ड. जनचेतनामूलक कार्यकमहरुको थालनी ।
- च. सामाजिक सशक्तिकरण तथा सबलीकरण सम्बन्धी योजनाहरुको थालनी ।

२.१२.५ जनसहभागिता परिचालन स्थिति तथा विकास प्रतिको जनधारणा

जनसहभागिता

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ को प्रस्तावनामा नै आफ्नो क्षेत्रको विकासका लागि साधनको परिचालन, विनियोजन र विकासको प्रतिफल संतुलित तथा समान वितरणमा सामाजिक समानता ल्याउने कार्यमा जनजाती, आदिवासी, दलित र सामाजिक तथा आर्थिक दृष्टिकोणले पिछडीएका वर्ग समेतको समग्र जनताको सहभागितामा अभिवृद्धि गर्दै विकास प्रक्रियालाई संस्थागत गर्ने लक्ष राखे अनुसार टोल संगठनहरुको सक्रियतामा विकास प्रति जनताको चासो बढनको साथै जनसहभागितामा तुलनात्मक रूपमा वृद्धि भएको छ ।

विकास सरकारको एकल प्रयास बाट मात्र सम्भव हुदैन त्यसको लागि स्थानिय जनताको सक्रिय सहयोग चाहिन्छ । तर विकासको निमित बढी जिम्मेवार हुन्छ । भन्ने मुद्दा सधै विवादित रहेको छ । यसे प्रश्नमा कूल घरमूलिको करिव ८०% को भनाइमा माथिल्लो निमायको सहयोगमा स्थानिय जनताको सक्रिय पहल कदव बाट मात्रै विकास सम्भव छ जुन कुरा ध.न.पा. मा अधिक देखा पाईन्छ । यस ध.न.पा. को विभिन्न वडा, टोलमा भएको भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा विशेषजनसहभागिता हुने गरेको पाईन्छ भने भविष्यमा हुने विकास कार्यकमको लागि स्थानियहरु न.पा. जाने गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी यँहाका स्थानिय वासिन्दाहरु व्यक्तिगत वा सामुदायिक समस्या लिएर स्थानिय निकाय (ध.न.पा.) जाने गरेको संख्या अधिक पाईन्छ ।

आ.व. २०६५/६६ को थप स्थानिय विकास शुल्कको भौतिक पूर्वाधार निर्माणको लागी मात्र ध.न.पा. मा ७८ वटा योजना कार्यान्वयन हुदै गरेको देखिन्छ । जस भध्ये जनसहभागिता बाट मा १,०८,१२,०२० रकम अर्थात २३% रकम उठेको तथ्याङ्क रहेको छ ।

धरानलाई जनसहभागिताको नमूना शहर पनि भनिन्छ । धरानमा सफल रूपमा संचालित विभिन्न जनसहभागिताका योजनाहरु तथा धराने जनताहरुको सकृद सहभागितामा अध्ययन अवलोकन गर्न अन्त बाट मानिसहरु धरान आउने गर्दछन् । ध.न.पा. जनसहभागिताको इतिहास हेर्दा २०३५ साल देखिनै सुरुवात भएको पाईन्छ । तर जनसहभागिताको सकृद शुरुवात भने आ.व. २०५४/५५ देखि भएको हो । जनसहभागिताको सुरुका दिनहरुमा उपभोक्ताहरुको २५ तथा ४०% र नगरपालिकाको ७५ तथा ६०% लागतको आधारमा याजनाहरु संचालन गरिएकोमा पछि आएर कमश न.पा. र जनसहभागिता ५०/५०% सम्मको लागतमा समेत योजनाहरु सम्पन्न भएका छन् ।

सडक ढल मात्र नभई जनसहभागिता बाट नै विभिन्न वडा समिति भवनहरु, विद्यालय भवनहरु तथा शौचालय समेत निर्माण भएका छन् । ध.न.पा. को जनसहभागिताको अर्को उदाहरणीय पक्ष आफुले बनाएको सडक तथा ढलको सरसफाई त्यसको संरक्षण सम्बद्धन उपभोक्ता आफैले गर्नु रहेको छ । ध.न.पा. मा भौतिक संरचना निर्माण मात्र नभई शैक्षिक विकासकालागि जस्तै वाल विकास केन्द्रको निर्माण तथा संचालन, विद्यालय संचालन र स्वास्थ्य सेवाको क्षेत्रमा मातृ शिशु स्वास्थ्य क्लिनिकहरु संचालन गर्ने जस्ता कार्यहरुमा पनि जनसहभागिता भएको छ ।

सक्रिय जनसहभागिताविनाको विकास दिगो (Sustainable) मात्र हुने नभई विकास कार्यकमप्रति जनताको अपनत्व (Ownership) समेत गुम्न गई कार्यान्वयनमा समस्या पर्न जान्छ । सौभाग्यवश ध.न.पा.मा विकास कार्यकममा जनसहभागिता उत्साहवर्धक देखिएको छ, जसलाई अझ परिष्कृत बनाउनु आवश्यक छ ।

२.१२.६ गैससहरुको संलग्नता

तालिका नं. २.६६ धरान नगरपालिका सक्रिय रहेका राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था सम्बन्धी

क्र.सं.	गैरसरकारी संस्थाको नाम	ठेगाना	प्रमुख उद्देश्य	फोन नं.	विवरण
१	उप्का नेपाल	धरान ९	वाल अधिकार सुनिश्चित सम्बन्धी	५२१८३८	
२	महिला तथा वालवालिका जागृतिकेन्द्र	धरान ७	महिला वालवालिकाहरुको हकअधिकार सम्बन्धी	५२१८१९	
३	सम्यक शिक्षा समूह	धरान १२	वालवालिका स्वच्छ वातावरण सम्बन्धी	५२२०८३	
४	सीप विकास तथा खोज केन्द्र	धरान १८	मानव अधिकार सम्बन्धी	५२०४३२	
५	सिल्पविकास तथा अनुसन्धान केन्द्र	धरान	लैडिक असमनता सम्बन्धी		
६	किरात याक्युड चुम्लुड पुर्नजीवन केन्द्र	धान	जङ्ख र ब्द्धम्ब सम्बन्धी	५२४९३३	
७	नेपाल परिवार नियोजन संघ	धरान	प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी	५२०४०६	
८	सेतो गुरांस वालविकास सेवा	धरान १०	वालवालिकाका चौतर्फी विकास सम्बन्धी	९८५२०४५ ६१०	
९	नेपाल कृष्टरोग संगती	धरान	कृष्टरोग निवारण सम्बन्धी	५२०७८६	
१०	स्थानीय स्तरमा वातावरणीय प्रशासन तथा व्यवस्थापन सुदृढीकरण	धरान	वातावरणीय प्रशासन अनुगमन तथा प्रशासन सम्बन्धी	५२६७७४	

श्रोत: ध.न.पा. को प्रतिवेदन (२०६६)

